

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Τόμος 2ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Σπανάκου, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης*
Ιωάννης Α. Πανούσης, *Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου. Έλαβε μέρος στη συγγραφή
του πρώτου μέρους (1/3).*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Παναγόπουλος,
Καθηγήτης του Παν/μίου Πατρών
Αντώνης Σπανουδάκης, *Σχολικός Σύμβουλος*
Ελένη Γιοβάνη, *Φιλολόγ., Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Λεμονιά Αμαραντίδου, *Εικονογράφος-Σκίτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, *Φιλολόγος Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, *Σύμβουλος Π.Ι.*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέξανδρος Ψυχούλης, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ελληνικά Γράμματα– «Multimedia Α.Ε.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ζωή Σπανάκου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ελληνικά γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Τόμος 2ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ραψωδία Ζ

“Εκτορος καί Άνδρομάχης όμιλία (Ο Έκτορας συναντά την Ανδρομάχη)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο αγώνας συνεχίζεται στο πεδίο της μάχης, χωρίς τους θεούς τώρα πια. Οι Αχαιοί επικρατούν, με πρώτους τον Αίαντα τον Τελαμώνιο και τον Διομήδη. Ο Μενέλαος συλλαμβάνει ζωντανό τον Τρώα Άδραστο και αυτός προσπέφτει ικέτης για να του χαριστεί η ζωή. Μάταια όμως, γιατί επεμβαίνει ο Αγαμέμνονας και τον σκοτώνει. Στο μεταξύ ο στρατός, ύστερα από μια σύντομη παραίνεση του Νέστορα, συνεχίζει την καταδίωξη. Οι Τρώες πλέον βρίσκονται σε δυσχερέστατη θέση και ο γιος του Πρίαμου Έλενος, ο πιο καλός μάντης των Τρώων, στέλνει τον Έκτορα στην πόλη με την εντολή η μητέρα τους Εκάβη να κάνει δέηση με δώρα και τάματα στην Αθηνά για να σωθεί η πόλη από τον Διομήδη, που δείχθηκε πιο φοβερός και από τον Αχιλλέα. Ο Έκτορας, αφού εμψυχώνει το στρατό, φεύγει τρεχάτος για την πόλη.

Τότε παρουσιάζονται ανάμεσα στις δυο παρατάξεις ο Γλαύκος και ο Διομήδης για να χτυπηθούν. Η συνάντηση αυτή όμως έχει μια παράδοξη κατάληξη: οι δύο ήρωες στους λόγους που προηγούνται από τη σύγκρουσή τους ανακαλύπτουν ότι είναι ξένοι (= φίλοι) λόγω των παππούδων τους και αποφασίζουν να μη μονομαχήσουν και να ανταλλάξουν τα όπλα τους, ανανεώνοντας έτσι την πατρογονική φιλία. Στο μεταξύ ο Έκτορας έχει φτάσει στην πόλη και εκτελεί την εντολή του Έλενου: η Εκάβη οργανώνει με τις άλλες αρχόντισσες ικεσία στην Αθηνά, η οποία ωστόσο δεν εισακούγεται. Την ίδια ώρα ο Έκτορας επισκέπτεται τον

Πάρη στο παλάτι του και τον βρίσκει στο θάλαμο της Ελένης να ασχολείται με τα όπλα του. Ο Έκτορας επιπλήττει τον αδελφό του που μένει μακριά από τον πόλεμο (θυμάστε πότε και με ποιον τρόπο εγκατέλειψε το πεδίο της μάχης ο Πάρης;) και τον καλεί να επιστρέψει μαζί του. Αφού αρνείται ευγενικά την πρόσκληση της Ελένης να μείνει περισσότερη ώρα μαζί τους, σπεύδει να δει την οικογένειά του, τη γυναίκα και το παιδί του, ίσως για τελευταία φορά, όπως προσθέτει με μια δόση απαισιοδοξίας.

Η Ανδρομάχη όμως δε βρίσκεται στο σπίτι τους- έχει τρέξει ανήσυχη στον πύργο των Σκaiών πυλών μαζί με το μικρό γιο τους, γιατί φοβάται για τον άντρα της. Εκεί τελικά θα συναντηθούν, καθώς ο Έκτορας θα κατευθύνεται βιαστικά προς το πεδίο της μάχης. Η Ανδρομάχη προσπαθεί να τον πείσει να μείνει μέσα στο κάστρο και να επιλέξει την αμυντική τακτική· εκείνος όμως, αν και ξέρει πως η Τροία είναι καταδικασμένη, δεν μπορεί, λέει, να μην εκπληρώσει το χρέος του. Παρηγορεί τη σύζυγο του, χορεύει στα χέρια του το μικρό γιο τους, δίνοντάς του ευχές για το μέλλον του, και αποχωρίζονται: εκείνη κατευθύνεται στο σπίτι, όπου θα τον θρηνήσει ζωντανό, και εκείνος για το πεδίο της μάχης. Πιο κάτω θα τον προλάβει τρέχοντας ο Πάρης και θα βγουν μαζί στην τρωική πεδιάδα.

Ο Αϊαντας «τείχος» των Αχαιών

«Αΐας δέ πρῶτος Τελαμώνιος, ἔρκος Ἀχαιῶν, Τρώων
ῥῆξε φάλαγγα, φῶως δ' ἑτάροισιν ἔθηκεν.»

(Ζ 5-6)

ραψωδία Z 119-236

Το επεισόδιο Γλαύκου και Διομήδη (ανάγνωση)

Ὁ ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος

«οἷη περ φύλλων γενεή, τοίη δέ καί ἀνδρῶν, φύλλα τά
μέν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ
θ' ὕλη
τηλεθώσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη·
ὥς ἀνδρῶν γενεή ἢ μέν φύει ἢ δ' ἀπολήγει.»

(Z 146-149)

Ο ομηρικὸς ἠρωικὸς κώδικας

«αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
μηδέ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν.»

(Z 208-209)

Η ἐκπληξη του Διομήδη

Και του Τυδέως ο υἱὸς και ο Γλαύκος του Ιππολόχου των δύο στρατῶν ἀνάμεσα να κτυπηθοῦν ορμήσαν· **120** και οπτόταν επροχώρησαν κι εβρέθησαν ἀντίκρυ, στον ἄλλον πρῶτος ἔλεγεν ο ἀνδρείος Διομήδης: «Ἀπ' ὅσους ἔχ' ἡ γη θνητούς, ω θαυμαστέ, ποιος εἶσαι; Στην μάχην, δόξαν των ἀνδρῶν, ποτέ δεν σ' εἶδ' ἀκόμη· και τώρα με την τόλμην σου κάθ' ἄλλον υπερβαίνεις, **125** αφού συ στο μακρόσκιον κοντάρι μου ἀντιστέκεις· τέκνα γονέων δυστυχῶν την ρώμην μου ἀντικρίζουν. Ἀλλ' αν ἀθάνατος θεὸς κατέβης ουρανόθεν, μάθε ὅτι ἐγὼ δεν μάχομαι με τους επουρανίους.

Ένας υβριστής τιμωρείται: η ιστορία του Λυκόοργου

Και ο τρομερός Λυκόοργος, του Δρύαντος ο γόνος 130
εφιλονείκα με θεούς, αλλ' έζησεν ολίγο,

που έναν καιρό του μανικού Διονύσου τες βυζάστρες
σκόρπισε στα πανάγια βουνά του Νυσηΐου·

με βούκεντρ' ο Λυκόοργος τες έπληττε ο φονέας,
ώστε τους κλάδους έριξαν, και ο Διόνυσος στα βάθη 135

της θάλασσας εβύθισε, και η Θέτις στην αγκάλην
τον δέχθηκε που ετρόμαζεν ακόμη απ' την βοήν του.

Αυτόν οι μάκαρες θεοί κατόπιν οργισθήκαν
και ο Δίας τον ετύφλωσε· και ολίγες είδε ημέρες,

αφού στο μίσος έπεσε των αθανάτων όλων· 140
ουδ' εγώ θέλω πόλεμον με τους επουρανίους.

Και αν θνητός είσαι και καρποί

της γης και σένα τρέφουν,
πλησίασε, ταχύτερα να ιδείς τον όλεθρόν σου».

Η απάντηση του Γλαύκου –

Τα κατορθώματα του Βελλερεφόντη

Σ' αυτόν απάντησε ο λαμπρός του Ιππολόχου γόνος·

«Την γενεάν μου τι ερωτάς, ατρόμητε Τυδείδη; 145
Και των θνητών η γενεά των φύλλων ομοιάζει·

των φύλλων άλλα ο άνεμος χαμαί σκορπά και άλλα
φυτρώνουν, ως η άνοιξη τα δένδρ' αναχλωραίνει·

και των θνητών μια γενεά φυτρώνει και άλλη παύει.
Και μάθε, αφού το επιθυμείς, καλά να την γνωρίσεις 150

την ιδικήν μας γενεάν, αφού πολλοί την ξέρουν·
υπάρχει πόλις Έφυρα μες στο ιπποτρόφον Άργος

κι είχε τον δολιότερον απ' όλους τους ανθρώπους,
τον Αιολίδην Σίσυφον, που εγέννησε τον Γλαύκον,

και ο Γλαύκος τον Ασύγκριτον

λαμπρόν Βελλερεφόντην· 155
κάλλος του δώσαν οι θεοί, χάριν ομού και ανδρείαν,

αλλά κρυφίως όλεθρον ο Προίτος του εσοφίσθη.

Απ' τ' Ἄργος τον εξόρισεν, ως ἦτο ανώτερός του,
ὅτ' εἶχ' ἐπάνω στον λαόν το σκήπτρο ἀπό τον Δία.
Ἀπό τον πόθον ἀναψε κρυφά μ' αὐτόν να σμίξει **160**
ἡ δέσποιν' Ἄντεια, γυνή του Προΐτου· ἀλλά σ' ἐκείνην
δεν ἔστεργε ο καλόγνωμος χρηστός Βελλερεφόντης
κι ἡ Ἄντεια ψευδολόγησε του Προΐτου: «Ν' ἀποθάνεις»,
του εἶπε, «ὦ Προΐτε, ἢ φόνευσε συ τον Βελλερεφόντην,
που θέλ' ἐμέν' ἀθέλητην ἐκείνος να φιλήσει». **165**
Και ο βασιλέας χόλωσε, πλην να φονεύσει ξένον
ἐντράπη και τον ἔστειλε να υπάγει στην Λυκίαν·
και μέσα εις κλειστόν πίνακα του ἔδωκε σημεῖα,
που χάραξε κακόβουλα με νόημα θανάτου,
του πενθεροῦ του να δειχθούν, διά να τον ἀφανίσει· **170**
και με το ἅγιο των θεῶν προβάδισμα κινούσε
προς την Λυκίαν κι ἐφθασεν ἐκεῖ που ο Ξάνθος ρέει·
και ο βασιλέας πρόθυμα τον τίμησε κι ἐννέα
ἡμέρες τον ἐξένισε κι ἔσφαξ' ἐννέα μόσχους.
Ἀλλ' ως ἡ αὐγή στον ουρανόν ἐρόδισε ἡ δεκάτη, **175**
ἐκείνος τον ἐξέτασε κι ἐζήτα να γνωρίσει
ὅ,τι σημάδι του 'φερεν ἀπ' τον γαμβρόν του Προΐτον.
Και ως ἔλαβε τ' ολέθριο σημάδι του γαμβροῦ του,
πρώτον την φρικτὴν Χίμαιραν τον στέλνει να φονεύσει·
και αὐτὴ γένος ἀνθρώπινο δεν ἦταν, ἀλλὰ θεῖον, **180**
δράκος οπίσω, λέοντας ἐμπρός, στην μέσσην αἶγα,
κι ἦσαν τα σπλάχνα της φωτιά και φλόγες ἡ πνοή της.
Την φόνευσ' ὅμως, θαρρετός στα θεϊκὰ σημεῖα·
δεύτερον, ἐπολέμησε τους δοξαστούς Σολύμους,
κι εις μάχην τόσον τρομερὴν δεν εἶχεν ἐμπει ἀκόμη· **185**
τρίτον τες ἀνδρικότατες ἐφόνευσε Ἀμαζόνες.
Και ως γύριζεν, ἐπιβουλήν του πλέκει ἐκείνος ἄλλην·
καρτέρι σταίνει διαλεκτῶν ἀνδρῶν ἀπ' την Λυκίαν,
ἀλλ' ἀπ' αὐτούς δεν γύρισε κανεῖς εις την πατρίδα·
τους ἔστρωσ' ὅλους του λαμπροῦ
Βελλερεφόντ' ἡ λόγχη. **190**

Και όταν καλώς ενόησε πως ήταν θεού γόνος,
τον κράτησε στο σπίτι του, τον έκαμε γαμβρόν του
και την βασιλική τιμήν εμοίρασε μαζί του
και οι Λύκιοι του χώρισαν εξαίσιο περιβόλι
να το 'χει κηπον εύμορφον και κάρπιμο χωράφι. **195**
Τρία παιδιά γεννηθηκαν από την νυμφευτήν του·
ο Ίσανδρος, ο Ιππόλοχος, κι η Λαοδάμεια, κόρη
οπού σιμά της πλάγιασεν ο πάνσοφος Κρονίδης,
κι έλαβ' υιόν τον μαχητήν ισόθεον Σαρπηδόνα.
Αλλ' όταν όλ' οι αθάνατοι κι εκείνον εμισήσαν, **200**
να φύγει ανθρώπου πάτημα παράδερνε στο Αλήιον
πεδίον μόνος κι έτρωγε τα έρμα σωθικά του.
Τον Ίσανδρον μαχόμενον με τους λαμπρούς Σολύμους
ο Άρης τού εθανάτωσε· στην κόρην του εχολώθη
η χρυσοχάλινη Άρτεμις και την ζωήν της πήρε· **205**
ο Ιππόλοχος εγέννησεν εμέ, κι αυτός στην Τροίαν
μ' έστειλε και πολύ θερμά μου έχει παραγγείλει
πάντοτε μέγας να φανώ και των ανδρείων πρώτος,
και ως πρέπει των πατέρων μας το γένος να τιμήσω,
που έλαμψαν και στην Έφυραν
και στην πλατιάν Λυκίαν. **210**
Την γενεάν, το αίμ' αυτό, καύχωμαι εγώ πως έχω».

Οι δύο αντίπαλοι είναι κληρονομικοί φίλοι

Στα λόγια τούτα εχάρηκεν ο ανδρείος Διομήδης,
κι εσύλωσε την λόγχην του
στην γην την πολυθρέπτραν,
και εις τον ποιμένα των λαών γλυκομιλούσε κι είπε:
«Μάθε ότι ξένος παλαιός μου είσαι πατρικός μου· **215**
ότι άλλοτε τον άψεγον λαμπρόν Βελλερεφόντην
ο Οινεύς εφιλοξένησεν είκοσ' ημέρες όλες·
και λαμπρά δώρα εχάρισεν ο ένας προς τον άλλον,
ο Οινεύς ζωστήρα πορφυρόν και ο πάππος σου ποτήρι
δίκουπο του' δωκε χρυσό που, εκείθεν όταν ήλθα, **220**
στα δώματά του εσώζονταν· αλλ' όμως τον Τυδέα

δεν τον θυμούμαι, ότι μικρόν στο σπίτι μ' έχει αφήσει,
όταν στες Θηβες ο λαός εχάθη των Αργείων.
Όθεν στο Άργος μέσα εγώ φίλος σου είμαι ξένος
και συ σ' εμένα, στον λαόν αν έλθω των Λυκίων. **225**
Και ας μη σμιχθούν οι λόγχες μας
ουδ' όπου η μάχη βράζει·
πολλοί 'ναι Τρώες κι ένδοξοι βοηθοί, διά να φονεύω
όποιον θεός μου φέρει εμπρός κι
οι πόδες μου προφθάσουν·
και Αχαιοί πάλι, αν δυνηθείς, δεν λείπουν να φονεύσεις·
και τ' άρματα ας αλλάξομεν, όπως και τούτοι μάθουν **230**
που 'μαστε ξένοι πατρικοί κι είναι τιμή δική μας».·
Είπαν· και από τ' αμάξι των επήδησαν και οι δύο,
τα χέρια πιάσαν κι έδωκαν βεβαίωσιν φιλίας.
Του Γλαύκου τότε αφάιρεσε τες φρένες ο Κρονίδης
έλαβε χάλκιν' άρματα, που εννέα βόδι' αξίζαν,
κι έδωκεν άρματα χρυσά, που αξίζαν ενενήντα. **235**

ραψωδία Z 369-529 Ο Έκτορας στην Τροία

- Το εσωτερικό της πολιορκημένης πολιτείας
- Η οικογένεια του Έκτορα:
η σύζυγος και ο γιος του
- Ο Έκτορας σε ιδιωτικές στιγμές ως σύζυγος και πατέρας

Ο μικρός Εκτορίδης

«ἢ οἱ ἔπειτ' ἦντησ', ἅμα δ' ἀμφίπολος κίεν αὐτῇ παῖδ'
ἐπί κόλπῳ ἔχουσ' ἀταλάφρονα, νήπιον αὖτως ,
Ἐκτορίδην ἀγαπητόν , ἀλίγκιον ἀστέρι καλῶ , τόν ῥ'
Ἐκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον, αὐτάρ οἱ ἄλλοι
Ἄστυάνακτ'· οἷος γάρ ἐρύετο Ἴλιον Ἐκτωρ.»

(Z 399-403)

Εικόνα 15. Ο Έκτορας αποχαιρετά την Ανδρομάχη. Χαλκιδικός κρατήρας του 540/530 π.χ. Μουσείο Würzburg, Γερμανία (αντίγραφο)

Ο Έκτορας στο παλάτι του

Αυτά είπε· κι εκίνησεν ο λοφοσειστής Έκτωρ.
Και εις το λαμπρό του μέγαρο δεν άργησε να φθάσει. **370**
Αλλ' όμως την λευκόχερην δεν ήυρεν Ανδρομάχην
εκείνη με το βρέφος της και την καλήν βυζάστραν
άνω στον πύργον έστεκε να οδύρεται, να κλαίει·
και αφού μέσα δεν εύρηκε την άψογην συμβίαν,
εις το κατώφλι εστάθηκε και προς τες κόρες είπε: **375**
«Ω κόρες, την αλήθειαν ειπείτε μου να μάθω·
εδώθεν η λευκόχερη πού εβγήκεν Ανδρομάχη;

στ. 369 λοφοσειστής: επίθετο που χαρακτηρίζει την ορμή του πολεμιστή Έκτορα: αυτός που, καθώς ρίχνεται ακάθεκτος στη μάχη, σείει τη φούντα της περικεφαλαίας του (βλ. και σχόλ. στ. Z 469).

στ. 372 βυζάστρα: η μετάφραση δεν αποδίδει πιστά το πρωτότυπο άμφίπολος, η οποία ήταν η υπηρέτρια που ακολουθούσε την κυρία της έξω από το σπίτι και είχε την επιμέλεια του μωρού, χωρίς όμως να το θηλάζει.

στ. 373 πύργος: ο καστρόπυργος των Σκαιών πυλών. Από αυτόν τον πύργο, ακριβώς πάνω από την πύλη, πολλές φορές οι γυναίκες και οι γέροντες παρακολουθούσαν τις μάχες (πρβ. Γ 141 κ.εξ. και σχόλ. στ. Γ145). Η αιτία της απουσίας και η περιγραφή της κατάστασης της Ανδρομάχης τονίζουν τον αντίκτυπο της κρίσιμης κατάστασης του πεδίου της μάχης στον άμαχο πληθυσμό μέσα στην πόλη.

στ. 374 άψογη: τέλεια, χωρίς ψεγάδι, χωρίς ελάττωμα. Το επίθετο αποδίδει μάλλον τη φυσική ομορφιά η την κοινωνική θέση ενός προσώπου και όχι τόσο την ηθική του υπόσταση.

Να εύρει συννυφάδα της ή ανδράδελφην επήγεν,
ή στον ναόν της Αθηνάς όπου κι οι άλλες είναι
δέσποινες και την τρομερήν θεάν εξιλεώνουν;» **380**
Τότε σ' αυτόν απάντησεν η έξυπνη οικονόμα:
«Ω Έκτορ, την αλήθειαν θα ειπώ, καθώς προστάζεις·
δεν πήγε εις συννυφάδα της ή ανδράδελφην καθόλου
ή στον ναόν της Αθηνάς, όπου κι οι άλλες είναι
δέσποινες και την τρομερήν θεάν εξιλεώνουν· **385**
αλλά στον πύργον έτρεξε της πόλεως, άμ' ακούσθη
νίκη τρανή των Αχαιών και συντριμμός των Τρώων·
και ως φρενιασμένη θα 'φθασε στα τείχη τώρα κείνη,
κι έχει σιμά της η τροφός το βρέφος στην αγκάλη».
Και ως τ' άκουσε επετάχθη ευθύς
ο Έκτωρ απ' το δώμα **390**
πάλι στους δρόμους τους λαμπρούς
που 'χε περάσει πρώτα,
κι έφθασε, την πολύχωρη περνώντας πολιτείαν,
στες Σκαιές πύλες· στην στιγμήν
που εκίνα εις το πεδίον,
με ορμήν εμπρός του επρόβαλεν
η ασύγκριτη Ανδρομάχη,

στ. 378 συννυφάδα: έτσι αποκαλούνται μεταξύ τους οι γυναίκες των οποίων οι σύζυγοι είναι αδέρφια· η σύζυγος του κουνιάδου.

ανδράδελφη: (κανονικά ανδραδέλφη) η αδελφή του συζύγου, η κουνιάδα.

στ. 381 οικονόμα: η γυναίκα που είχε την ευθύνη για τη φύλαξη και τη διάθεση των υλικών αγαθών (τρόφιμα, ποτά κτλ.) του σπιτιού. Η οικονόμα ανήκε στην τάξη των δούλων, αλλά ήταν η πιο έμπιστη και είχε το δικαίωμα να επιβλέπει τις άλλες δούλες.

Έκτορος και Ανδρομάχης ομιλία

πολύδωρη συμβία του και κόρη του γενναίου
Αετίωνος, που κάτωθεν της δενδρωμένης Πλάκου
της Θήβης εβασίλευε και των Κιλικών όλων. 395

Του πολεμάρχου Έκτορος αυτή 'ταν η συμβία
που τότε τον απάντησε με την τροφόν σιμά της,
οπού βαστούσε το μικρό μονάκριβο παιδί της, 400
τον Εκτορίδη, όμοιον και εύμορφον αστέρα·
Σκαμάνδριον ο πατέρας του, Αστυάνακτα τα πλήθη
τον λέγαν, ότι έσωζεν ο Έκτωρ την Τρωάδα.

στ. 395 πολύδωρη: πιθανόν η σύζυγος που έφερε μαζί της πολλά δώρα ως προίκα ή για την οποία δόθηκαν πολλά δώρα, όταν ζητήθηκε σε γάμο. Στην ομηρική κοινωνία συνηθιζόταν ο γαμπρός να προσφέρει δώρα στον πατέρα της νύφης, αλλά δεν αποκλείονταν και αντίθετες περιπτώσεις (*I* 145-148 και *X* 50-51).

στ. 396 Αετίωνας ή Ηετίωνας: βλ. *A* 365-368 και σχόλ. στ. *A* 367.

στ. 402-403 Σκαμάνδριος ήταν το όνομα που ο Έκτορας και η Ανδρομάχη είχαν δώσει στο γιο τους, συνδέοντάς τον έτσι με τον ποταμό Σκάμανδρο, που έκανε εύφορη την τρωική πεδιάδα και λατρευόταν ως θεός-προστάτης της πόλης (πρβ. *E* 77). Οι Τρώες όμως, όπως σχολιάζει ο ίδιος ο ποιητής, για να τιμήσουν τον πιο γενναίο πρόμαχο της πόλης τους, φώναζαν το γιο του «Άστυάνακτα» (< «άναξ του ἄστεως» = βασιλιάς της πόλης).

Λόγος της Ανδρομάχης

Εκείνος χαμογέλασε κοιτώντας το παιδί του
ήσυχα· κι απ' το χέρι του πιασμένη η Ανδρομάχη **405**
εδάκρυσε και του 'λεγεν: «Οϊμέ! Θα σ' αφανίσει
τούτη σου η τόλμη, ω τρομερέ· το βρέφος δεν λυπείσαι
τούτο κι εμέ την άμοιρην που χήρα σου θα γίνω
ογρήγορα, ότι ογρήγορα θα ορμήσουν όλοι αντάμα **410**
να σε φονεύσουν οι Αχαιοί και άμα σε χάσω, κάτω
στον μαύρον Άδη ας κατεβώ, διότι αν αποθάνεις
και συ, καμιά παρηγοριά δι' εμέ δεν θ' απομείνει,
και πόνοι μόνον· έχασα πατέρα και μητέρα·
τον μέγαν Αετίωνα μου φόνευσεν ο θείος **415**
Πηλείδης, όταν έριξε την πόλιν των Κιλίκων,
την Θήβην την υψίπυλον· αλλά τον εσεβάσθη
νεκρόν, δεν τον εγύμνωσε, και μ' όλην την λαμπρήν του
αρματωσιά τον έκαυσε κι εσήκωσέ του μνήμα,

στ. 404-406 Η τρυφερότητα αποδίδεται απλά, αλλά και με μοναδική γλαφυρότητα. Τα δάκρυα της Ανδρομάχης υπογραμμίζουν την οικειότητα της σκηνής.

στ. 416 υψίπυλος: αυτός που έχει υψηλές πύλες.

στ. 417 δεν τον εγύμνωσε: δεν του αφαίρεσε τα όπλα του, πράγμα που θα ταπείνωνε το γέροντα βασιλιά. Ο σεβασμός του Αχιλλέα προς τον Ηετίωνα αποτελεί έντονη αντίθεση και ειρωνεία με την κακοποίηση του πτώματος του Έκτορα από τον ίδιο ήρωα στη ραψωδία Χ.

κι ολόγυρά του εφύτευσαν πεύκα μεγάλα οι νύμφες
Ορεστιάδες, του Διός αιγιδοφόρου κόρες· **420**
ήσαν επτά στο σπίτι μας γλυκείς αυτάδελφοί μου,
κι εις μιαν ημέραν όλοι ομού ροβόλησαν στον Άδη·
όλους τους εθανάτωσεν ο θεός Αχιλλέας
των μόσχων μέσα εις τες κοπές

και των λευκών προβάτων.

Και την σεπτήν μητέρα μου, βασίλισσα στην Θήβην, **425**
δούλην εδώ την έφερε με τ' άλλα λάφυρά του.

Και αφού με δώρ' αμέτρητα κατόπι εξαγοράσθη,
την έσβησεν η Άρτεμις στο σπίτι του πατρός μου.

Έκτορ, συ είσαι δι' εμέ πατέρας και μητέρα,
συ αδελφός, συ ανθηρός της κλίνης σύντροφός μου. **430**

Αλλά λυπήσου μας, και αυτού μείνε

στον πύργον, μήπως

ορφανό κάμεις το παιδί και χήραν την γυναίκα.

στ. 419-420 Ορεστιάδες νύμφες: οι νύμφες που κατοικούσαν στα βουνά (Ορεστιάδες ή Ορειάδες [< όρος], δηλαδή ορεινές). Η παρουσία των νυμφών στο πένθος υπογραμμίζει την αξία του Ηετίωνα. Στην κηδεία ποιου σπουδαίου ήρωα, που περιγράφεται στην *Οδύσσεια*, ήταν παρούσες και θρηνούσαν οι θαλάσσιες νύμφες, οι Νηρηίδες;

στ. 424 τες κοπές: βλ. σχόλ. στ. Γ198.

στ. 425 σεπτή: σεβαστή, σεβάσμια.

στ. 426 την έσβησεν η Άρτεμις: το ρήμα, συνήθως αμτβ., σημαίνει «πεθαίνω»· εδώ όμως είναι μτβ., με τη σημασία «προκαλώ το θάνατο κάποιου». Βλ. σχόλ. στ. Α 22.

στ. 430 ανθηρός: εύρωστος, ακμαίος, αυτός που σφύζει από ζωή.

Κι εκεί στην αγριοσυκιά τους άνδρες στήσε οπού 'ναι
η πόλις καλοανέβατη, καλόπαρτο το τείχος·
τρεις το δοκίμασαν φορές των Αχαιών οι πρώτοι, **435**
οι Αϊάντες, και ο δοξαστός Ιδομενεύς και οι δύο
Ατρείδες και ο ατρόμητος Τυδείδης ενωμένοι·
ή το φανέρωσε σ' αυτούς χρησμών εξαίσιος γνώστης,
ή τους κινεί μόν' η ψυχή σ' αυτό και τους διδάσκει».

Απάντηση του Έκτορα

Και προς αυτήν απάντησε ο λοφοσειστής Έκτωρ: **440**
«Όλα τα αισθάνομαι κι εγώ, γυνή μου, αλλά φοβούμαι

στ. 433-434 αγριοσυκιά: τοποθεσία του τείχους της Τροίας, που είχε πάρει αυτό το όνομα είτε γιατί βρισκόταν κοντά σε τόπο κατάφυτο από συκιές είτε γιατί υπήρχε εκεί μόνο ένα τέτοιο δένδρο· πρβ. και σήμερα παρόμοιες ονοματοθεσίες, όπως Πλάτανος, Αγράμπελη, Καστανιές κ.ά.

η πόλις καλοανέβατη, καλόπαρτο το τείχος: σύμφωνα με μια παράδοση, τα τείχη της Τροίας τα έχτισαν ο Ποσειδώνας και ο Απόλλωνας, όταν κάποτε ο Δίας για να τους τιμωρήσει τους είχε στείλει να υπηρετήσουν το βασιλιά Λαομέδοντα, πατέρα του Πρίαμου (βλ. *Η* 452 κ.εξ. και *Φ* 441 κ.εξ.). Το τμήμα του τείχους όμως στη θέση αγριοσυκιά ήταν ευάλωτο, γιατί το είχε κατασκευάσει ο θνητός Αιακός.

στ. 436 οι Αϊάντες: ο μεγάλος Αίας, γιος του Τελαμώνα, αρχηγός των Σαλαμινίων (βλ. σχόλ. *Α* 146), και ο Αίας ο μικρός, γιος του Οϊλέα, αρχηγός των Λοκρών.

στ. 441 φοβούμαι: (στο πρωτότυπο αἰδέομαι) τη συμπεριφορά του Έκτορα τη ρυθμίζει η αἰδώς, δηλαδή ο «φόβος της ατίμωσης», που είναι το πλέον διαδεδομένο ηθικό συναίσθημα στην ομηρική κοινωνία.

Δυσοίωνες προβλέψεις για την Τροία

«ἔσσεται ἡμαρ ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλη
Ἴλιος ἰρή καὶ Πρίαμος καὶ λαός
ἐϋμμελίω Πριάμοιο.»

(Z 448-449)

Εικόνα 16.

Ἴκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη.

Πίνακας τοῦ Ν. Ἐγγονόπουλου,

1969. Συλλογὴ Ε. Ἐγγονοπούλου.

καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸ πρόσωπο καὶ τῶν σεμνῶν μητέρων,
ἀν μ' ἐβλεπᾶν ὡς ἀνάνδρος νὰ φεύγω ἀπὸ τὴν μάχην·
οὐδ' ἡ καρδιά μου θέλει το, ποῦ μ' ἔμαθε νὰ εἶμαι
γενναῖος πάντοτε κι ἐμπρὸς νὰ μάχομαι τῶν Τρώων **445**
χάριν τῆς δόξας τοῦ πατρός καὶ τῆς δικῆς μου ἀκόμη·
ὅτ' εἶναι τούτο φανερό στα βάθη τῆς ψυχῆς μου·
θα φθάσ' ἡ μέρα νὰ χαθεῖ κι ἡ Ἴλιος ἡ ἀγία
καὶ ὁ Πρίαμος ὁ δυνατός με ὅλον τὸν λαόν του.
Ἀλλὰ τῶν Τρώων ἡ φθορά δὲν με πληγώνει τόσο **450**
καὶ τοῦ πατρός μου ὁ θάνατος καὶ
τῆς σεμνῆς μητρός μου

στ. 446 χάριν τῆς δόξας τοῦ πατρός: καθήκον τοῦ γιου ἦταν νὰ διαφυλάξει τὴν πατρικὴ δόξα, νὰ τὴν αὐξήσει καὶ νὰ τὴν κληροδοτήσει στους δικούς του γιους.

στ. 448 ἀγία: τὸ ἐπίθετο χαρακτηρίζει πράγματα ποῦ ἀνήκουν ἢ εἶναι ἀφιερωμένα στους θεούς. Κάθε πόλη ἐξάλλου, σύμφωνα με τὴν παράδοση, εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ κάποιον ἥρωα, ἀπόγονο θεοῦ, καὶ ἦταν ἀφιερωμένη σ' ἓνα θεό, ποῦ τὴν προστάτευε.

και των γλυκών μου αδελφών, οπού πολλοί και ανδρείοι από τες λόγχες των εχθρών θα κυλισθούν στο χώμα, όσ' ο καημός σου, όταν κανείς των Αχαιών σε πάρει εις την δουλείαν, ενώ συ θα οδύρεσαι, θα κλαίεις, **455** εις τ' Άργος ξένον ύφασμα θα υφαίνεις προσταγμένη· απ' την Υπέρεια πηγήν ή από την Μεσσηίδα νερό θα φέρνεις στανικώς, από σκληρήν ανάγκην· κι ενώ συ κλαίεις θενά ειπούν: «Ιδέτε την συμβίαν του Έκτορος που πρώτευε των ιπποδάμων Τρώων **460** στον πόλεμον, που ολόγυρα στην Ίλιον πολεμούσαν». Αυτά θα ειπούν και μέσα σου θα ξαναζήσει ο πόνος του ανδρός εκείνου, οπού δεν ζει διά να σε ελευθερώσει. Αλλά παρά τον θρήνον σου και τ' όνειδος ν' ακούσω, βαθιά στην γην καλύτερα να με σκεπάσει ο τάφος». **465**

στ. 456 ξένον ύφασμα θα υφαίνεις προσταγμένη: οι λέξεις ξένον και προσταγμένη (πρβ. στ. 458 «στανικώς» [= με τη βία] και «από σκληρήν ανάγκην») έχουν αρνητικό περιεχόμενο και δηλώνουν τον υποβιβασμό της βασίλισσας σε δούλη· αντίθετα, το ρήμα υφαίνω δεν έχει αρνητική χροιά, γιατί και οι ελεύθερες ύφαιναν, όπως είδαμε στο Γ 125-128.

στ. 457 Υπέρεια, Μεσσηίδα: πηγές που βρίσκονταν στην Ελλάδα. Η πρώτη βρισκόταν στη Θεσσαλία, ενώ η δεύτερη μάλλον στη Λακωνία. Αναφέροντας τρία απομακρυσμένα μεταξύ τους σημεία (Άργος, Υπέρεια, Μεσσηίδα) περιλαμβάνει όλη την Ελλάδα.

στ. 460 των ιπποδάμων Τρώων: βλ. σχόλ. στ. Γ 127. Ολόκληρος ο στίχος δηλώνει τη σημασία που είχε για τον ήρωα η λαϊκή επιδοκιμασία.

στ. 464 όνειδος: καταισχύνη, ντροπή.

Ο Έκτορας με το γιο του

Και ο μέγας Έκτωρ άπλωσε τα χέρια στο παιδί του·
έσκουξ' εκείνο κι έγειρε στο στήθος της βυζάστρας·
φοβήθη τον πατέρα του καθώς είδε ν' αστράφτουν
τ' άρματα και απ' την κόρυθα της περικεφαλαίας
την χαίτην που τρομακτικώς επάνω του εσειόνταν **470**
εγέλασε ο πατέρας του και η σεβαστή μητέρα·
και ο μέγας Έκτωρ έβγαλε την περικεφαλαίαν
και καταγής την έθεσεν, όπου λαμποκοπούσε.
Εφίλησε κι εχώρευσε στα χέρια το παιδί του
κι έπειτα ευχήθη στους θεούς κι είπτε: «Ω πατέρα Δία, **475**
κι όλ' οι επουράνιοι θεοί, δώσετε εις το παιδί μου
τούτο, ως εδώκατε εις εμέ, στο γένος του να λάμπει,
στ' άρματα μέγας, δυνατός στην Ίλιον βασιλέας,
και ως έρχεται απ' τον πόλεμον μ' άρματα αιματωμένα
εχθρού που εφόνευσε, να ειπούν: καλύτερος εδείχθη **480**
και του πατρός του, και χαράν θα αισθάνεται η μητέρα».

Ο αποχαιρετισμός

Ως είπτε αυτά, στην αγκαλιά της ποθητής συμβίας
το βρέφος έβαλε και αυτή στο μυροβόλο στήθος
το πήρε γελοκλαίοντας· την ελυπήθη εκείνος,
εχάιδευσέ την κι έλεγε: «Αγαπητή, μη θέλεις **485**
τόσο δι' εμέ να θλίβεσαι, στοχάσου ότι στον Άδη
δεν θα με στείλει άνθρωπος η ώρα μου πριν φθάσει·

στ. 469 κόρυθα: η περικεφαλαία. Ειδικά, το ψηλότερο
κωνικό μέρος της, όπου στηριζόταν η φούντα (χαίτη)
φτιαγμένη από τρίχες ουράς αλόγου.

στ. 484 γελοκλαίγοντας: η μετοχή (δακρυόεν γελάσασα)
αποδίδει τα ανάμεικτα αισθήματα της Ανδρομάχης
(πρβ. χαρμολύπη, κλαυσίγελως κτλ.).

και άνθρωπος άμα γεννηθεί, είτε γενναίος είναι
είτε δειλός, δεν δύναται τη μοίρα ν' αποφύγει. **490**
Αλλ' άμε σπίτι, έχε στον νουν τα έργα τα δικά σου,
την ηλακάτην, τ' αργαλειό, και πρόσταζε τες κόρες
να εργάζονται· στον πόλεμον θα καταγίνουν όλοι
οι άνδρες που εγεννήθησαν
στην Τροίαν κι εγώ πρώτος».

Είπε και πάλι εφόρεσε την περικεφαλαίαν. **495**
Και προς το σπίτι εκίνησεν η αγαπητή γυνή του
κι εσυχνογύριζε να ιδεί με μάτια δακρυσμένα.
Εις του ανδροφόνου Έκτορος την υψηλήν οικίαν
έφθασε κι εύρηκε εκεί των γυναικών το πλήθος
κι απ' την ψυχήν τους έκαμεν ο θρήνος ν' αναβρύσει.
Και ζωντανόν τον Έκτορα

στο σπίτι του εθρηνούσαν, **500**
θαρρώντας που απ' τον πόλεμον
κι απ' τ' ανδρειωμένα χέρια
των Αχαιών δεν θα σωθεί και δεν θα γύρει πλέον.

στ. 489 μοίρα: το μερίδιο ζωής που δόθηκε στον κάθε
θνητό, η μέρα που «του είναι γραφτό του» να πεθάνει.

στ. 491 ηλακάτη: η ρόκα, εργαλείο που χρησιμοποιούν
ως σήμερα οι γυναίκες, για να γνέσουν το μαλλί η το
βαμβάκι και να το κάνουν νήμα.

Είναι φτιαγμένο από μία ράβδο που καταλήγει στο
επάνω μέρος σε σχήμα Ψ η Φ, όπου στηρίζουν μια
τούφα μαλλί και τραβώντας λίγο λίγο το στρίβουν και το
κάνουν κλωστή.

αργαλειός: ξύλινη ή μηχανική κατασκευή που
χρησιμοποιείται για την ύφανση.

στ. 502 δεν θα γύρει πλέον: δεν θα επιστρέψει στο
σπίτι του. Ο πρόωρος θρήνος (στ. 500) είναι
προφητικός και δυσοίωνος. Και τον Αχιλλέα τον κλαίνε,
ενώ είναι ακόμα ζωντανός (Σ 70-72, πρβ. Α 415 κ.εξ.).

Ο Έκτορας επιστρέφει μαζί με τον Πάριη στη μάχη
Αλλά δεν αργοπόρησε στα δώματά του ο Πάρις·
εζώσθη τα πολύχαλκα και υπέρλαμπρα άρματά του,
την πόλιν γοργά διάβηκεν, ως ήταν πτεροπόδης· **505**
και ως όταν σπάσει τον δεσμόν καλοθρεμμένος ίππος,
βροντά τετραποδίζοντας στην ανοικτήν πεδιάδα,
να λούεται στο καθαρό ποτάμι μαθημένος·
την κεφαλήν κρατεί υψηλά, την χαίτην ανεμίζει,
και υπερηφανευόμενον στα κάλλη του τον φέρνουν **510**
στες μαθημένες του βοσκές γοργά τα γόνατά του,
ομοίως απ' την Πέργαμον ο Πριαμίδης Πάρις
περήφανος κατέβαινε με πόδια φτερωμένα
και στ' άρματα ωςάν ήλιος λαμποκοπούσεν όλος.
Τον θείον εύρηκε αδελφόν κει πόμελλε να στρέψει **515**
απ' όπου με την ποθητήν γυναίκα του ομιλούσε.
Και πρώτος ο θεόμορφος Αλέξανδρος του είπε:
«Έγκαιρα δεν επρόφθασα, καθώς έχεις προστάξει,
ω σεβαστέ μου· σε κρατώ και συ πολύ σπουδάζεις».
Και προς αυτόν απάντησεν ο λοφοσειστής Έκτωρ: **520**
«Γλυκέ μου, αν είναι δίκαιος, κανείς δεν θα σε ψέγει
στα έργα τα πολεμικά και ανδρειωμένος είσαι·
το θέλεις και οκνηρεύεσαι, και μέσα μου λυπούμαι,

στ. 512 Πέργαμος (ή Πέργαμα): η ακρόπολη της Τροίας.

στ. 515 πόμελλε: που έμελλε, τη στιγμή που επρόκειτο να..., ενώ σκόπευε να...

στ. 517 Αλέξανδρος: (< αλέξω τους άνδρας = αποκρούω τους εχθρούς) τιμητικό όνομα του Πάριη.

στ. 519 σπουδάξω: χρονοτριβώ, αργοπορώ, καθυστερώ.

στ. 521 ψέγω: ασκώ αρνητική κριτική, μέμφομαι, κατηγορώ.

στ. 523 οκνηρεύεσαι: αποφεύγεις τη μάχη.

όταν πολλούς ονειδισμούς ενάντια σου προφέρουν
οι Τρώες που εξαιτίας σου βαρύν έχουν αγώνα. **525**
Ας πάμε και θα διορθωθούν τούτ' αν θελήσει ο Δίας
να στήσομεν στα σπίτια μας ελεύθερον κρατήρα,
προσφοράν όλων των θεών μεγάλων, αιωνίων,
άμ' απ' την Τροίαν διώξομεν των Αχαιών τα πλήθη».

Εικόνα 17. Ο Έκτορας και ο Πάρης αποχαιρετούν τις γυναίκες τους πριν ξεκινήσουν για τη μάχη. Χαλκιδικός κρατήρας, 530-520 π.Χ. Γερμανία, Μουσείο Würzburg, (αντίγραφο).

στ. 524 ονειδισμός: ψόγος, μομφή, κατηγορία.

στ. 527 κρατήρας: μεγάλο αγγείο, όπου μέσα ανακάτευαν το κρασί με νερό, γιατί οι αρχαίοι έπιναν το κρασί νερωμένο. Διακρίνετε κάποια δόση ειρωνείας στους τελευταίους στίχους;

1. Μια άλλη συζυγική ομιλία: Αϊάντας και Τέκμησσα

Τέκμησσα: «Αϊάντ' αφέντη, τίποτε δεν είναι πιο μεγάλο κακό για τους ανθρώπους από την τύχη που τους ρίξ' η ανάγκη. Έτσι κι εγώ από λεύτερο πατέρα γεννήθηκα, που ήταν μες στη Φρυγία όσο κανείς πιο δυνατός στα πλούτη· τώρα είμαι σκλάβα, γιατί φαίνεται' έτσι το θέλησαν οι θεοί και το δικό σου προπάντων χέρι· και γι' αυτό, αφού έχω μοιραστεί το κρεβάτι σου με σένα, σου έχω αφοσιωθεί με την καρδιά μου και σε ξορκίζω στον εφέστιο Δία και στο δεσμό που σ' ένωσε μαζί μου, μην τ' αξιώσεις φαρμακερά ν' ακούσω λόγια από τους εχθρούς σου, αν θα μ' αφήσεις στα χέρια κανενός να πέσω σκλάβα· γιατί αν εσύ πεθάνεις και τελειώσεις αυτά που λες, να ξέρεις πως την ίδια μέρα εκείνη κι εγώ, με βια αρπαγμένη απ' τους Αργείους μαζί με το παιδί σου, της σκλαβιάς το ψωμί θα δοκιμάσω· και κάποιος απ' τ' αφεντικά μας λόγια πικρά θα ρίξει που να με σπαράξουν: Για δείτε την παρακοιμάμενη του Αϊάντα εκείνου, που την πιο μεγάλη μες στο στρατό είχε δύναμη, ποια τώρα ζωή σκλάβας περνάει, εκεί που τόσο τη ζηλεύανε πρώτα! Έτσι θα λένε· μα ενώ θα παίρνει και θα σέρνει η μαύρη μοίρα μου εμένα, τι ντροπή για σένα και τη γενιά σου θα 'ναι αυτά τα λόγια! Μα ντράπου τον πατέρα σου που αφήνεις σε άχαρα γερατειά, ντράπου μια μάνα με τα τόσα τα χρόνια της στη ράχη, που όλο και στους θεούς παρακαλιέται να της γυρίσεις ζωντανός στο σπίτι· λυπήσου, βασιλιά, και το παιδί σου, που αν στερηθεί τις φροντίδες που θέλουν τ' ανήλικα και ζει, αν εσύ του λείψεις, κάτω απ' ορφανοτρόφους, όχι φίλους, στοχάσου το κακό που ο θάνατος σου θ' αφήσει και σε κείνο και σε μένα· γιατί κι εγώ κανέν' άλλο από σένα που να στρέψω τα μάτια μου δεν

έχω· την πατρίδα μου, εσύ με το σπαθί σου την ξέκαμες κι άλλη μου πήρε μοίρα τη μάνα μου και κείνον που μ' εγέννα, να κατοικούν νεκροί στον Αδη κάτω. Τι λοιπόν θα μπορούσε να μου γίνει πατρίδ' αντίς εσένα και ποια πλούτη; εσύ είσαι κι η ζωή κι ο θάνατος μου και μη μ' αποξεχνάς και μένα· ο άντρας πρέπει να το θυμάται αν έχει κάποια δοκιμάσει ευχαρίστηση· γιατί είναι η χάρη πάντα που γεννά τη χάρη μα όποιος ξεχνά το καλό που τον κάμουν ποτέ δεν θα 'ταν άξιος της γενιάς του».

(Σοφοκλής, Αίας, στ. 485-524, μτφρ. Ι.Ν. Γρυπάρης, εκδ. Εστίας, Αθήνα 1982)

2. Ο Ταλθύβιος, αγγελιαφόρος των Αχαιών, αναγγέλλει στην Ανδρομάχη τις αποφάσεις του στρατού για την ίδια και το γιο της

Ταλθύβιος: «Θα σκοτώσουν το παιδί σου. Μάθε το κακό που σε περιμένει.

[...] Ήταν ιδέα του Οδυσσέα στην πανελλήνιο σύσκεψη.
[...] Είπε, παιδί ενός τέτοιου σπουδαίου πατέρα δεν πρέπει να το αφήσουμε να ζήσει. / [...] Θα το ρίξουν πάνω απ' τους πύργους της Τροίας. / [...] Πάει η πατρίδα σου, άντρα δεν έχεις, μπορούμε να σε κάνουμε ό,τι θέλουμε. / Μα τώρα μια γυναίκα θα φοβηθούμε κοτζάμ άντρες».

(Ευριπίδης, Τρωάδες, στ. 719-731, μτφρ. Θρ. Σταύρου, εκδ. Εστίας, Αθήνα 1972)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Όπως μάθαμε σε προηγούμενο μάθημα (σελ. 65), κριτήρια προσδιορισμού μιας «σκηνής» είναι η αλλαγή α) τόπου, β) προσώπων η γ) τόπου και προσώπων. Με τη βοήθεια αυτών των στοιχείων να μελετήσετε την ενότητα και: α) Να τη χωρίσετε σε σκηνές δίνοντας έναν τίτλο σε καθεμιά. β) Να προσδιορίσετε το χώρο (σκηνικό), όπου εκτυλίσσεται κάθε σκηνή, και τα πρόσωπα που διαλέγονται σ' αυτήν. Ποια πρόσωπα παρευρίσκονται χωρίς να παίρνουν το λόγο («βουβά πρόσωπα»); Θεωρείτε την παρουσία τους απαραίτητη η όχι, και γιατί;

2. Στην Οδύσσεια έχετε γνωρίσει τον τυπικό εκφραστικό τρόπο των άστοχων ερωτημάτων. Οι ερωτήσεις αυτές χαρακτηρίζονται έτσι, γιατί παρά το πιθανό και εύλογο περιεχόμενο τους, αστοχούν στην επισήμανση της αλήθειας, που ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Το πρόσωπο, επομένως, που απαντά πρέπει πρώτα να αναιρέσει μία μία τις δυνατότητες που πρόβαλε αυτός που ρωτάει, δίνοντας στο τέλος τη σωστή απάντηση.

Να επισημάνετε τα άστοχα ερωτήματα της ενότητας και να σημειώσετε: α) Ποιος θέτει τις ερωτήσεις, τι ρωτά και ποιες δυνατότητες προβάλλει ως απάντηση; β) Ποιος απαντά και με ποιον τρόπο; γ) Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη χρήση των άστοχων ερωτημάτων;

3. Ακόμα και σ' αυτή την ειρηνική και ιδιωτική σκηνή ο ποιητής δε μας αφήνει να ξεχάσουμε τον πρωταγωνιστή του έπους, τον Αχιλλέα. Με ποια αφορμή αναφέρεται ο Πηλείδης στην ενότητα και ποια εικόνα σχηματίζει ο ακροατής για το ήθος του;

4. Ειρωνεία (τραγική, επική κτλ.) λέγεται η τεχνική αφήγησης η πλοκής, η οποία παρουσιάζει τους ήρωες να αγνοούν μιαν αλήθεια που γνωρίζει ο ακροατής η ο θεατής (βλ. και παραπάνω, σελ. 54). Να επισημάνετε τα σημεία της ενότητας, όπου ο ποιητής χρησιμοποιεί την τεχνική αυτή και να δικαιολογήσετε την άποψή σας. (Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας και το Παράλληλο κείμενο 2.)

5. Αφού μελετήσετε τους στ. 454-463 και 475-481, να γράψετε α) πώς φαντάζεται ο Έκτορας στο πρώτο χωρίο τη ζωή της Ανδρομάχης μετά την πτώση της Τροίας και το δικό του θάνατο, β) ποιες αισιόδοξες προβλέψεις κάνει στο δεύτερο χωρίο για την τύχη της πόλης, το μέλλον του γιου του και της γυναίκας του, και γ) πώς εξηγείτε την ύπαρξη αντιθέσεων μεταξύ των δύο χωρίων;

6. Όπως μάθατε σε προηγούμενο μάθημα (σελ. 54), για την ηθογράφηση ενός προσώπου παίρνουμε υπόψη μας τόσο τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα λόγια και τις πράξεις του ίδιου όσο και τις κρίσεις ή σκέψεις άλλων προσώπων του έργου ή του αφηγητή/ ποιητή γι' αυτό. Με βάση αυτά τα κριτήρια, να ηθογραφήσετε σε ένα μικρό αλλά περιεκτικό κείμενο τον Έκτορα και την Ανδρομάχη, όπως τους γνωρίσατε στους στ. 370-529.

7. Στους στ. 407 κ.εξ. και 431 κ.εξ. η Ανδρομάχη εκφράζει τους φόβους της για την τύχη της ίδιας και του παιδιού της μετά το θάνατο του Έκτορα: α) Ποιοι είναι ακριβώς οι φόβοι της; β) Αφού λάβετε υπόψη σας πώς αντιμετωπίζονταν συνήθως οι γυναίκες και οι άντρες μετά την άλωση μιας πόλης στην ομηρική εποχή καθώς και τις αποφάσεις των Αχαιών μετά την πτώση της Τροίας, όπως παρουσιάζονται στην τραγωδία του Ευριπίδη Τρωάδες (βλ. Παράλληλο κείμενο 2), να κρίνετε αν είναι βάσιμοι οι φόβοι αυτοί.

8. Κατά τη διάρκεια αυτών των ειρηνικών σκηνών ο ποιητής δεν αφήνει ούτε στιγμή τον ακροατή να ξεχάσει τον πόλεμο. Αφού μελετήσετε τους στ. 404-465, να γράψετε: α) Ποιες φραστικές αναφορές ή εικόνες θυμίζουν τον πόλεμο και τους πρωταγωνιστές του; β) Πού στοχεύει, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής μ' αυτές τις συνεχείς αναφορές και υπομνήσεις.

9. Στους στ. 401 και 506-513 συναντάμε έναν εκφραστικό τρόπο που είναι από τους πιο χαρακτηριστικούς του έπους, την παρομοίωση. Να αναλύσετε τις παρομοιώσεις των στίχων αυτών και να γράψετε συγκεκριμένα: α) Τι παρομοιάζεται με τι. β) Ως προς τι συσχετίζονται τα δύο μέρη. γ) Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη χρήση της παρομοίωσης. Ποια διαφορά παρατηρείτε στον τρόπο με τον οποίο είναι φτιαγμένες (στη δομή τους) οι δύο παρομοιώσεις των στίχων αυτών;

10. Ο Σοφοκλής στην τραγωδία του Αίας δημιουργεί μία σκηνή που μοιάζει πολύ με τον αποχαιρετισμό του Έκτορα και της Ανδρομάχης· πρόκειται για τη στιγμή που ο Αίας παρουσιάζεται αμετακίνητα αποφασισμένος να αυτοκτονήσει και η Τέκμησσα, σύντροφος του ήρωα και μητέρα του παιδιού του, προσπαθεί να τον μεταπείσει. Να συγκρίνετε το λόγο της Τέκμησσας (βλ. Παράλληλο κείμενο 1) με το λόγο της Ανδρομάχης και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, να επεξεργαστείτε τα εξής θέματα, λαμβάνοντας υπόψη σας τις πληροφορίες που μας παρέχει η ενότητα: α) Άτομο και οικογένεια στην ομηρική κοινωνία (οικογενειακές σχέσεις, δικαιώματα και υποχρεώσεις, ρόλοι, αξίες, όρια δράσης κτλ.). β) Άτομο και κοινότητα (θέση και ρόλοι, δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανταπόδοση εκ μέρους της κοινότητας, ρόλος της κοινής γνώμης στην ιδιωτική ζωή κτλ.). Και στις δύο περιπτώσεις να προχωρήσετε σε συγκρίσεις με τη σημερινή κοινωνία και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Θεσμοί, Σύστημα, Κοινωνική Οργάνωση, Περιβάλλον]

ραψωδία Η

Έκτορος και Αΐαντος μονομαχία. Νεκρῶν ἀναίρεσις

(Η μονομαχία του Έκτορα και του Αΐαντα. Η ταφή των νεκρῶν)

Περιληπτική αναδιήγηση

Η επιστροφή του Έκτορα και του Πάρη στο πεδίο της μάχης αναπτερώνει το ηθικό των Τρώων και τους οδηγεί σε νέες επιτυχίες. Με υπόδειξη της Αθηνάς και του Απόλλωνα, ωστόσο, οι εχθροπραξίες αυτής της μεγάλης μέρας (άρχισε στο Β!) θα λήξουν με μια μονομαχία ανάμεσα στον Έκτορα και έναν διαλεκτό Αχαιό. Οι θεοί, μεταμορφωμένοι σε γυπαετούς, θα παρακολουθήσουν τον αγώνα επάνω από την ψηλή βελανιδιά (φηγό) του Δία και δεν θα αφήσουν κανέναν από τους δυο αντιπάλους να κινδυνεύσει. Από τους εννιά Έλληνες που δηλώνουν έτοιμοι ν' αναμετρηθούν με τον Έκτορα, την τιμή κερδίζει έπειτα από κλήρωση ο Αΐαντας, ο γιος του Τελαμώνα. Αμέσως ο ήρωας ετοιμάζεται με χαρά για τη σύγκρουση και ζητάει τη βοήθεια του Δία· ο γενναίος στρατιώτης διακρίνεται και για την ευσέβειά του.

Στη θέα του Αΐαντα οπλισμένου με την εφταβόδινη ασπίδα του που έμοιαζε με πύργο, η καρδιά του Έκτορα σφίχτηκε. Οι δύο αντίπαλοι, αφού πρώτα καυχιούνται καθένας για τη δύναμή του, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την αξία του άλλου, ορμούν ρίχνοντας τα κοντάρια τους. Το κοντάρι του Έκτορα βρίσκει την ασπίδα του Αΐαντα και την τρυπάει έως την έβδομη στρώση, ενώ του Αΐαντα περνάει την ασπίδα και το θώρακα, σκίζοντας το ρούχο του Έκτορα πέρα ως

πέρα. Τραβούν και οι δυο τα δόρατα από τις ασπίδες τους και ορμούν ξανά. Ο Έκτορας τραυματίζεται, αλλά δεν εγκαταλείπει και ρίχνει πελώρια πέτρα που χτυπάει την ασπίδα του Αίαντα. Ο Αχαιός ήρωας ανταποδίδει και ο Έκτορας πέφτει, αλλά αμέσως τον σηκώνει ο Απόλλωνας. Ήδη όμως πέφτει το σούρουπο και η μονομαχία λήγει με ανταλλαγή δώρων. Η πρώτη μέρα μάχης (και 22η της Ιλιάδας), λοιπόν, κλείνει με μια άκαρπη σύγκρουση (με μίαν ανάλογη είχε αρχίσει, θυμηθείτε ποια ήταν).

Το ίδιο βράδυ ο Γερήνιος Νέστορας εισηγείται ανακωχή για περισυλλογή των νεκρών και το χτίσιμο αμυντικού τείχους. Δέκα χρόνια τώρα δε χρειάστηκαν ένα τέτοιο οχυρό: η απουσία του Αχιλλέα είναι ολοφάνερη! Από την άλλη, οι Τρώες αποφασίζουν να προτείνουν συμβιβασμό, επιστρέφοντας μόνο τους κλεμμένους θησαυρούς, όχι όμως και την Ελένη, και να ζητήσουν ανακωχή. Την αυγή (23η μέρα του έπους), οι Αχαιοί διά στόματος Διομήδη απορρίπτουν οποιαδήποτε πρόταση συμβιβασμού· συμφωνούν όμως στο θέμα της ανακωχής, και ολημερίς οι δύο στρατοί ασχολούνται με την ταφή των νεκρών τους. Την επομένη (24η μέρα της Ιλιάδας), οι Αχαιοί εκμεταλλεύονται την ευκαιρία της ανακωχής και μέχρι το βράδυ το κάστρο είναι έτοιμο· είναι τόσο επιβλητικό, που το θαυμάζουν ακόμα και οι θεοί! Το τείχος αυτό θα διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στις μάχες που θα ακολουθήσουν. Εξάλλου, οι κεραυνοί του Δία κατά τη διάρκεια της επόμενης νύχτας προαναγγέλλουν αιματηρές μάχες.

ραψωδία Η 206-315

Μονομαχία Αίαντα και Έκτορα

- Και τώρα ο Έκτορας στο πεδίο της μάχης
- Ας γνωρίσουμε καλύτερα τον Αίαντα, το γιο του Τελαμώννα
- Μια ακόμη μονομαχία; Και πάλι ανταλλαγή δώρων!

Ο Αίαντας οπλίζεται και προκαλεί τρόμο

Και ωστόσο τον λαμπρόν χαλκόν εζώνονταν ο Αίας **206**
και στα καλά τα άρματα τα μέλη του είχε κλείσει.

Κινούνταν ως θεόρατος ο Άρης κατεβαίνει
στον πόλεμο μες στους θνητούς,

που ο βροντητής Κρονίδης

στης διχονοίας έριξε τον φονικόν αγώνα. **210**

Παρόμοιος θεόρατος των Αχαιών ο πύργος,
ο Αίας, με χαμόγελο στο άγριο πρόσωπό του

στ. 206 Ο Αίαντας οπλίζεται και φοράει τα επιθετικά και τα αμυντικά όπλα του.

στ. 208-210 Ο Αίαντας προχωράει σαν τον Άρη, όταν πηγαίνει σε πόλεμο που ξεσήκωσε ανάμεσα στους θνητούς ο Δίας. Η επιλογή του λεξιλογίου και των εικόνων των

στ. 206-213 είναι περίτεχνα επιλεγμένη, ώστε να δημιουργείται μεγαλοπρεπές ύφος.

στ. 211 πύργος: προπύργιο. Ποιος περιέγραψε με ανάλογες εκφράσεις τον Αίαντα στο Γ;

στ. 212 με χαμόγελο στο άγριο πρόσωπο του (στο πρωτότυπο μειδιών βλοσυροῖσι προσώπασι): φανταστείτε την έντονη αντίθεση του χαμόγελου σε ένα φοβερό πρόσωπο.

μέγα κοντάρι ετίναξε μακροδιασκελώντας.
Αναγαλλιάζαν οι Αχαιοί καθώς τον εθωρούσαν,
αλλ' από τρόμον φοβερόν επάγωσαν οι Τρώες, **215**
και ακόμα και του Έκτορος εσπάραξε η καρδιά·
αλλά να φύγει, να συρθεί μες στον στρατόν του πλέον
δεν ημπορούσε αυτός αφού προκάλεσε εις την μάχην.
Και ο Αίας επροχώρησε μ' ασπίδα ωσάν πύργον,
χάλκινην μ' επτά δέρματα, που του έκαμε ο Τυχίος **220**
των σκυτοτόμων έξοχος, εγκάτοικος στην Ύλην,
λαμπρήν την ετεχνούργησεν επτάδιπλην με δέρμα
δυνατών ταύρων, κι έβαλε δίπλαν χαλκού ογδόην.
Αυτήν στα στήθη επρόβαλεν ο Τελαμώνιος Αίας.

στ. 213 ετίναξε μακροδιασκελώντας: η εικόνα του Αίαντα που προχωράει με τεράστια, αποφασιστικά βήματα, κραδαίνοντας το μακρύ δόρυ του και χαμογελώντας επικίνδυνα, είναι ανεπανάληπτη.

στ. 217 να συρθεί μες στον στρατόν του: να κρυφτεί στις τάξεις των δικών του. Ένας ήρωας μπορούσε να νιώσει φόβο, αλλά δεν επιτρεπόταν ποτέ να το βάλει στα πόδια μπροστά στον αντίπαλο. Ποιος είχε κάνει κάτι τέτοιο και είχε δεχτεί την αυστηρή κριτική του Έκτορα;

στ. 219 μ' ασπίδα ωσάν πύργον: η ασπίδα («το σάκος») του Αίαντα δεν ήταν ολοστρόγγυλη, αλλά μακριά, σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλόγραμμου ή οκταγώνου, ώστε να καλύπτεται ολόκληρος ο πολεμιστής.

στ. 223 δίπλα: στρώμα από συγκεκριμένο υλικό, στρώση. Η χάλκινη στρώση σκέπαζε τις επτά στρώσεις από δέρματα βοδιών (στ. 246).

στ. 224 αυτήν στα στήθη επρόβαλεν: κρατούσε την ασπίδα μπροστά, ώστε να καλύπτει και το στέρνο.

Συνάντηση των δύο αντιπάλων – Ο «αγώνας λόγων»

Κι εστάθη εμπρός στον Έκτορα

και του 'πε με φοβέρες: **225**

«Ω Έκτορ, θα γνωρίσεις συ, μόνος με μόνον τώρα,
αν άλλοι εδώ των Δαναών ευρίσκονται ανδρειωμένοι,
έξω από τον λεοντόκαρδον Πηλείδην ανδροφόνον.

Αλλ' αυτός μένει στα κυρτά θαλασσοπόρα πλοία,
αφού στον πρώτον αρχηγόν Ατρείδην εχολώθη. **230**

Αλλ' ημείς είμεθ' αρκετοί με σε να μετρηθούμε
και πάμπολλοι· αλλ' αρχίνησε πρώτος εσύ την μάχην».

Και ο μέγας τότε απάντησεν ο λοφοσειστής Έκτωρ:

«Αία, ω διογέννητε, μεγάλε πολεμάρχε,
τι τάχα ωσάν αδύνατο παιδί με δοκιμάζεις· **235**

ή ωσάν γυναίκ' αμάθητην στα έργα του πολέμου;

Τες μάχες ξεύρω εγώ καλά και τες ανδροφονίες.

Αριστερά και δεξιά να στρέφω την βαρείαν

ασπίδα ηξεύρω ακούραστος στον κόπο του πολέμου.

Ξεύρω των ίππων την ορμήν

στην μάχην να οδηγήσω, **240**

και πεζός ξεύρω τον χορόν του Άρη του ανδροφόνου.

στ. 225 του 'πε με φοβέρες: δεν εννοεί ακριβώς απειλές, αλλά το συνηθισμένο αγώνα λόγων που προηγείται της «κυρίως» μονομαχίας και στον οποίο οι δύο αντίπαλοι προκαλούσαν ο ένας τον άλλον με χλευαστικές και προκλητικές εκφράσεις.

στ.228-230 Ο πρωταγωνιστής δε μας αφήνει να ξεχάσουμε τον πρωταγωνιστή του έπους

στ. 235 με δοκιμάζεις: ίσως επειδή ο Αϊάντας συγκαταβατικά του επέτρεψε να χτυπήσει πρώτος.

στ. 241 και πεζός ξεύρω τον χορό του Άρη: ξέρω καλά να μάχομαι σώμα με σώμα.

Αλλά γενναίον ως εσέ δεν θέλω να κτυπήσω
απόκρυφ' αλλά φανερά, το ακόντι μου αν πιτύχει».

Η «κυρίως» μονομαχία

Είπε και το μακρόσκιον ετίναξε κοντάρι.

Και την φρικτήν του Αίαντος εκτύπησεν ασπίδα **245**

και τον χαλκόν που όγδοος επτά σκεπάζει δίπλες·
τες έξι δίπλες έσχισε και εστάθη στην εβδόμη
της λόγχης ο σκληρός χαλκός· και δεύτερος ο Αίας
ο θείος το μακρόσκιον ετίναξε κοντάρι,

κι εκτύπησε την στρογγυλήν του Έκτορος ασπίδα. **250**

Τρύπησ' η λόγχ' η δυνατή την φωτεινήν ασπίδα,
και στον ωραίον θώρακα εμπήχθη πέρα πέρα,
και στο λαγγόνι του αντικρύ του σχίζει τον χιτώνα.
Έσκυψε και τον θάνατον απόφυγεν εκείνος.

Και απ' τες ασπίδες έσυραν

τες λόγχες των και οι δύο· **255**

με ορμήν επέσαν και όμοιαζαν λεόντων ωμοφάγων,
ή αγριοχοίρων φοβερών που δύσκολα νικούνται·
και ο Έκτωρ πρώτος έκρουσε στην μέσην την ασπίδα,
και η λόγχη δεν την έσπασε, ώστ' εκυρτώθ' η άκρη·

στ. 251 χιτώνα: ρούχο κοντό, μάλλον μάλλινο, που το φορούσαν σαν εσώρουχο κάτω από το ιμάτιον.

λαγγόνι: βλ. σχολ. στ. *E* 284

στ. 255 απ' τες ασπίδες...δύο: τράβηξαν τα δόρατά τους τα οποία είχαν σχεδόν διαπεράσει τις ασπίδες τους.

στ. 258 έκρουσε: χτύπησε με ορμή.

στ. 259 η λόγχη...άκρη: η ασπίδα δεν τρύπησε, αλλά στράβωσε η μύτη του δόρατος.

Μονομαχία Αίαντα
και Έκτορα.
Ερυθρόμορφη
αττική κύλικα,
γύρω στο 485 π.Χ.
Παρίσι, Μουσείο
Λούβρου
(αντίγραφο).

τότε πηδώντας έμπηξε την λόγχην στην ασπίδα 260
του Έκτορος και απ' την ορμήν τον έκοψεν ο Αίας,
και τον λαιμόν του λάβωσεν η λόγχη κι έσταξ' αίμα.
Και όμως ο Έκτωρ μ' όλ' αυτά την μάχην δεν αφήνει.
Τραβιέται οπίσω κι απ' την γην με το τρανό του χέρι
πέτραν σηκώνει ολόμαυρην, μεγάλην και τραχείαν· 265
του Αίαντος την φοβερήν επτάδιπλην ασπίδα
μ' αυτήν κτυπά στον ομφαλόν κι
εβρόντησε ο χαλκός της.
Βράχον πολύ τρανότερον εσήκωσεν ο Αίας·
σφενδονιστά τον έριξε μ' αμέτρητην ανδρείαν
κι έσπασεν η μυλόπετρα στα βάθη την ασπίδα· 270
ετρέκλισε και ανάσκελα ξαπλώθηκε από κάτω
εις την ασπίδα· κι έξαφνα τον όρθωσεν ο Φοίβος.

στ. 267 στον ομφαλόν: στον αφαλό, στο κέντρο.

στ. 270 η μυλόπετρα: η πέτρα του Αίαντα ήταν μεγαλύτερη, ογκώδης σαν μυλόπετρα, αλλά την έριξε και με μεγαλύτερη δύναμη από τον Έκτορα.

στ. 271 ετρέκλισε... ξαπλώθηκε: ο Έκτορας.

στ. 272 έξαφνα... ο Φοίβος: αμέσως τον σήκωσε ο Απόλλωνας. Πού βρισκόταν ο θεός όλη αυτή την ώρα;

Παρέμβαση των κηρύκων – Λήξη

Και με τα ξίφη αντίστηθα να κτυπηθούν θα ορμούσαν,
αν του Διός οι μηνυταί και των θνητών ανθρώπων,
οι κήρυκες που έστελναν και Αχαιοί και Τρώες **275**
Ιδαίος και Ταλθύβιος, άνδρες σοφοί και οι δύο
δεν πρόφθαναν στο μέσον των

τα σκήπτρα των ν' απλώσουν·

ο Ιδαίος τότε ομίλησε, που νουν και γνώσες είχε:
«Την μάχην πλέον παύσετε, τον πόλεμον, παιδιά μου,
διότι ο Ζευς σας αγαπά παρόμοια και τους δύο **280**
είσθε κι οι δυο πολεμισταί· κι αυτό το βλέπομ' όλοι.
Κι ενύκτωσεν, είναι καλό στην νύκτα να υπακούμε».

Σ' αυτόν τότε αποκρίθηκεν ο Τελαμώνιος Αίας:
«Του Έκτορος αυτά να ειπείς να τα ζητήσ' Ιδαίε,
αφού προκάλεσεν αυτός τους πολεμάρχους όλους **285**
ας αρχινήσει· και ό,τ' ειπεί θέλει κι εγώ το στέρξω».
Και ο μέγας τότε απάντησεν ο λοφοσειστής Έκτωρ:
«Ω Αία, σου 'δωσε ο θεός και ανάστημα και ανδρείαν

στ. 273 αντίστηθα: από κοντά, στήθος με στήθος.

στ. 274-275 οι μηνυταί: οι αγγελιαφόροι (επειδή μετέφεραν τα «μηνύματα»). Οι κήρυκες θεωρούνταν πρόσωπα ιερά, που είχαν την προστασία του ίδιου του Δία και κρατούσαν σαν σύμβολο του αξιώματος τους το σκήπτρο. Έργο τους ήταν και ο ρόλος του διαιτητή σε μονομαχίες, καθώς και η παρέμβασή τους για να χωρίσουν τους αντιπάλους, όπως εδώ.

στ. 276 Ιδαίος: κήρυκας των Τρώων· Ταλθύβιος: κήρυκας των Αχαιών.

στ. 282 είναι καλό στην νύκτα να υπακούμε: η νύχτα απαιτεί όλα τα όντα να ησυχάζουν.

στ. 286 στέργω: πείθομαι, υπακούω.

και γνώσιν και των Αχαιών πρώτος στην λόγχην είσαι.
Ας παύσομε διά σήμερα της μάχης τον αγώνα **290**
κι ύστερ' ας πολεμήσομεν, ωσότου μας χωρίσει
θεός και εις έναν των λαών χαρίσει αυτός την νίκην.
Κι ενύκτωσεν είναι καλό στην νύκτα να υπακούμε.
Κι οι Αχαιοί στα πλοία σας να σε χαρούν, γενναίε,
και μάλιστα οι συντρόφοι σου

κι οι φίλοι, όσους κι αν έχεις, **295**
και στου Πριάμου την λαμπρήν μεγάλην πολιτείαν
εμένα οι Τρώες να χαρούν κι οι σεβαστές μητέρες
συναθροισμένες να ευχηθούν στον αγιασμένον τόπον

Ανταλλαγή δώρων

και δώρ' ας αντιδώσομεν εξαίσια μεταξύ μας,
ώστε να ειπεί των Αχαιών κανένας και των Τρώων: **300**
Στης διχονοίας πιάσθηκαν τον φονικόν αγώνα
και πάλιν ομογνώμησαν και ως φίλοι εχωρισθήκαν».·
Και ως είπε του επρόσφερεν αργυροκαρφωμένο
ξίφος με το θηκάρι του και κρεμαστήρι ωραίο·

στ. 297-298 οι σεβαστές μητέρες... τόπον: οι Τρωάδες
θα πάνε να προσευχηθούν στα ιερά των θεών.

στ. 299 δώρα: η ανταλλαγή δώρων ήταν συνηθισμένη
σε τέτοιες περιπτώσεις· αυτό άλλωστε σήμαινε ότι η
μονομαχία έληξε χωρίς να αναδειχθεί νικητής.

στ. 301 στην διχονοίας... αγώνα: πολέμησαν σε μάχη
φονική.

στ. 303 αργυροκαρφωμένο: η λαβή του ήταν
στολισμένη με ασημένια καρφάκια (πρβ. σχόλ. στ. Α
246).

στ. 304 κρεμαστήρι: ο τελαμώνας, ο ιμάντας από τον
οποίο κρεμόταν το ξίφος.

ζώνην με κόκκινην βαφήν του χάρισεν ο Αίας· 305
και αποχωρήσαν στον λαόν των Αχαιών ο Αίας,
ο Έκτωρ εις τον Τρωικόν, κι εχάρηκαν οι Τρώες,
ως ζωντανόν και αλάβωτον τον είδαν, αφού μόλις
εξέφυγε απ' του Αϊάντος τα χέρια τ' ανδρειωμένα
ανέλπιστα, και όλοι φαιδροί στην πόλιν τον επήραν. 310
Κι οι Αχαιοί τον Αϊάντα, φαιδρόν από την νίκην,
του θείου Αγαμέμνονος εις την σκηνήν επήραν·
και του Ατρείδη ότ' έφθασαν εις τες σκηνές εκείνοι,
βόδι εθυσίασε δι' αυτούς ο μέγας βασιλέας
αρσενικό πεντάχρονο στον ύψιστον Κρονίδην. 315

Τα δώρα

«Ώς ἄρα φωνήσας δῶκε ξίφος ἀργυρόηλον, σύν κολεῶν
τε φέρων και ἐϋτμήτῳ τελαμῶνι· Αἴας δέ ζωστήρα δίδου
φοίνικι φαεινόν»

(H 303-305)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η μονομαχία του Ερωτόκριτου με τον Άριστο

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από το έμμετρο
μυθιστόρημα του Βιτσέντζου Κορνάρου Ερωτόκριτος
(αρχές του 17ου αι.). Στην αρχαία Αθήνα ζει ο βασιλιάς
Ηράκλης με τη γυναίκα του Αρτέμη και την κόρη τους,

στ. 310 ανέλπιστα: χωρίς να το πιστεύουν φαιδροί:
χαρούμενοι.

την Αρετούσα. Ο Ερωτόκριτος, γιος του συμβούλου Πεζόστρατου, ερωτεύεται την Αρετούσα, αλλά ο πατέρας της είναι αντίθετος σ' αυτήν τη σχέση και προσπαθεί να παντρέψει την κόρη του με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου. Όταν μάλιστα η νέα αρνείται το γάμο, φυλακίζεται μαζί με την παραμύθια της, που προσπάθησε να τη δικαιολογήσει. Τότε εμφανίζεται ένας βόρειος αντίπαλος· οι Βλάχοι με το βασιλιά τους Βλαντίστρατο εισβάλλουν στη χώρα και πολιορκούν την Αθήνα. Στην κρίσιμη στιγμή παρουσιάζεται ο Ερωτόκριτος αγνώριστος, γιατί έχει μαυρίσει το πρόσωπό του με ένα μαγικό υγρό, και σώζει την Αθήνα και το ρήγα Ηράκλη. Εξασφαλίζει μάλιστα και την τελική νίκη σε μια μονομαχία που γίνεται, έπειτα από συμφωνία των δύο αντιπάλων, ανάμεσα στο Ερωτόκριτο και τον ανιψιό του βασιλιά των Βλάχων Άριστο, ο οποίος σκοτώνεται τελικά στη μονομαχία. Σκηνές αυτής της μονομαχίας παρουσιάζονται στα χωρία που ακολουθούν.

«Ωσάν αμνόξασι κι οι δυο, φιλευτικά μιλούσι,
πιάνονται κι αγκαλιάζονται

και κλαίγοντας φιλούσι. **1630**

Και δίδουσι το φοβερό θέλημα τον πολέμου·
το 'να φουσάτο εχλώμιανε, στ' αλλού δειλιούν και
τρέμου.

[...]

Θωρούσι δυο χρυσούς αϊτούς, πρεπεία στην οικουμένη,
κατέχουν κι ένας απ' αυτούς σήμερα αποθαίνει **1670**

και κάθα εις παρακαλεί συχνιά το ριζικό του
να τον βουηθήσονν οι ουρανοί ογιά τον εδικό του.

Σαν όντε μεσοπέλαγα δυο ανέμοι σηκωθούσι
αξάφνου, και με τη βροντή φυσώντας πολεμούσι,
μάχονται με τη θάλασσα, μανίζου και φουσκώνου,
ένας φυσά απ' ανατολή κι ο άλλος από τη δύση,

τσι ψυχάλιδες του γιαλού στα νέφαλα σηκώνου,
πάσκει ο Βορράς και μάχεται το Νότο να νικήση·
ο κάμπος έτσι εβρόντησε και στα βουνά εγρικήθη,
όντε τσι πρώτες κονταρές εδώκαν εις τα στήθη. **1680**

Εσπάσαν τα κοντάρια τως, εις εκατό εγενήκα
και τα κομμάτια σ' τ' ουρανούς εφτάξαν κ' εκαήκα·
κι όντεν εβγάλαν τα σπαθιά, στη χέρα όντε τα σφίξα,
τα ξάζον, τα μπορούσινε και τα κατέχον εδείξα.
[...]

Άριστος που 'χε πεθυμιά τέλος να δει στη μάχη
κι εις έτοιμο κίντυνο βαρύ δεν τ' όλπιζε να λάχη,
ήριξε το σκοντάρι, και μ' ένα κι άλλο χέρι
σφίγγει, σηκώνει το σπαθί, το κοφτερό μαχαίρι
και κατεβάζει κοπανιά, στην κεφαλή ξαμώνει,
σ' δυο μέσα κόψειν ήθελε το σιδερόν αμόνι. **1760**

Εσύρθηκε ο Ρωτόκριτος και βάνει ομπρός να δώση
εις το σκουτάρι η κοπανιά, να μην τονε λαβώση·
σα να 'χεν είσται κέρινο, τέτοιας λογής διαβαίνει,
στον κάμπο πέφτει το μισό, τ' άλλο μισό απομένει·
και κατεβαίνει στο λαιμό του αλόγου, εις δυο τον κόβγει,
πλιο δε γυρεύγει ουδ' άχερα ουδέ αγή να τρώγη.
Ο Ρώκριτος ωσάν αιτός από τη σέλα βγαίνει,
πεζέφνει και τον Άριστον ήστεκε κι ανιμένει·
εκείνος πάλι να θωρή πεζόν έτοιμον οχθρό του,
για τα πρεπά της αντρειάς

πεζέφνει απ' τ' άλογό του. **1770**

Εμάνισε παρά ποτέ κι ως λιόντας αγριεύγει
και λέγει του Ρωτόκριτου: “Η μέρα μας μισεύγει
και για ντροπή μου το κρατώ, να σου το μολογήσω,
τόση ώρα να σε πολεμώ και να μη σε νικήσω.
Περμάζωξε όλη την αντρεία, βάλε τη δύναμή σου,
λέγω σου εδά παρά ποτέ βαρίσκω και βλεπήσου”.
“Μη βιάζεσαι πολλά, Άριστε, κι η μέρα πρι βραδιάση,

ένας μας θε να σκοτωθή κι ο ρήγας του θα χάση
κι ακόμη ο ήλιος είν' ψηλά και πρι να χαμηλώση,
γη αυτό γη τούτο το σπαθί το τέλος θέλει δώσει". **1780**
Τούτα τα λόγια μοναχάς είπασιν όλη μέρα
κι απόκει αρχίζου άλλη μαλιά με το σπαθί στη χέρα».

(Β. Κορνάρος, Ερωτόκριτος, Δ', στ. 1629-1782, κριτική
έκδοση Στ. Αλεξίου, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1980)

αμνόγω (στ. 1629): ορκίζομαι, θέλημα (στ. 1631):
εντολή, άδεια, πρεπειά (στ. 1669): στόλισμα, ξάζω (στ.
1684): αξίζω,
κοπανιά (στ. 1759): χτύπημα,
μαλιά (στ. 1782): σύγκρουση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Το τυπικό μοτίβο των ρήσεων που προηγούνται της σύγκρουσης μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε «μονομαχία με λόγια» (αγώνα λόγων). Ποια θέση μπορεί να έχει σε μια τέτοια «μονομαχία λόγων» η επαινετική προσφώνηση του Έκτορα προς τον αντίπαλο του; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας.
- 2.** Πώς εξηγείτε τη μνεία του Αχιλλέα από τον Αίαντα (στ. 228-230); Τι επιδιώκει μ' αυτήν ο ίδιος ο ήρωας και τι ο ποιητής;
- 3.** Ποιες δεξιότητές του προβάλλει ο Έκτορας στην προκαταρκτική ρήση του για να αποδείξει ότι γνωρίζει πολύ καλά «τες μάχες και τες ανδροφωνίες» (στ. 237);

4. «Στης διχονοίας πιάσθηκαν τον φονικόν αγώνα / και πάλιν ομογνώμησαν και ως φίλοι εχωρισθήκαν» (στ. 301-302). **α)** Πώς εξηγείτε την παρουσία τέτοιων στίχων και την ανταλλαγή δώρων μέσα σ' ένα πολεμικό έπος; **β)** Να συγκρίνετε την ανταλλαγή με εκείνη που γνωρίσατε στο επεισόδιο Γλαύκου-Διομήδη (Ζ 119-236).

5. Νεότεροι μελετητές αλλά και αρχαίοι σχολιαστές υποστήριξαν ότι ο Όμηρος δεν κατάφερε να κρατηθεί πάντα αμερόληπτος αφηγητής και δείχνει μερικές φορές τη συμπάθειά του προς τους συμπατριώτες του. Να αναζητήσετε στην περιγραφή της μονομαχίας στοιχεία που να συνηγορούν υπέρ της «μεροληψίας» του ποιητή ή το αντίθετο.

6. Η μονομαχία ως μέσο επίλυσης διαφορών συνηθιζόταν και σε νεότερα χρόνια, κυρίως στο Μεσαίωνα ή και αργότερα. Να συγκρίνετε τη μονομαχία του Ερωτόκριτου με τον Άριστο (Παράλληλο κείμενο) με το ιλιαδικό πρότυπο που μελετήσατε. Τι παρατηρείτε;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Αφού μελετήσετε προσεκτικά τις περιγραφές των μονομαχιών Μενέλαου-Πάρη (Γ 313-382) και Αίαντα-Έκτορα, να σημειώσετε: **α)** τα όπλα (αμυντικά, επιθετικά) που χρησιμοποιούν σε κάθε περίπτωση οι αντίπαλοι, **β)** τα χτυπήματα του ενός εναντίον του άλλου, **γ)** τις φάσεις του κάθε αγώνα και **δ)** τις διαφορές που παρατηρείτε ανάμεσα στις δύο αναμετρήσεις. Τέλος, συνθέτοντας τα κοινά στοιχεία των δύο σκηνών, να σχηματίσετε τη βασική τυπολογία της επικής μονομαχίας.

2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να επιλέξετε ένα άθλημα (ατομικό ή ομαδικό) που σας αρέσει και να παρουσιάσετε στην τάξη την περιγραφή μιας συνάντησης δύο αντιπάλων (αθλητών ή αθλητικών ομάδων) στο συγκεκριμένο άθλημα (ποδόσφαιρο, ξιφομαχία, σκάκι κτλ.). Θα επιμείνετε στη ρεαλιστική περιγραφή: προκαταρκτικές διαδικασίες, φάσεις του αγώνα, προβολή των δεξιοτήτων του κάθε αντιπάλου (ατόμου ή ομάδας), αθλητική συμπεριφορά, διαδικασίες λήξης της αναμέτρησης. Κάποιοι/-ες από εσάς θα μπορούσατε να αποδώσετε με καλλιτεχνικό τρόπο (πεζό, ποίημα, εικαστική δημιουργία κτλ.) μια εικόνα της ενότητας που διδαχθήκατε και σας εντυπωσίασε περισσότερο. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Χώρος – Χρόνος, Κανόνας, Σύγκρουση, Άτομο – Ομάδα, Τέχνη]

ραψωδία Θ

Κόλος (=κολοβή) μάχη

(Το σκοτάδι διακόπτει τη μάχη, χωρίς να κριθεί ο νικητής)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ξημερώνει (25η μέρα) και στον Όλυμπο μια νέα συνέλευση των θεών βρίσκεται σε εξέλιξη. Ο Δίας με απειλές απαγορεύει στους άλλους θεούς να παρεμβαίνουν στον πόλεμο υπέρ των Τρώων ή των Δαναών. Το σχέδιο του (η βουλή του) μπαίνει πλέον σε εφαρμογή. Αμέσως μετά, στα χρυσά ντυμένος, ανεβαίνει στο αμάξι του και κατευθύνεται στην Ίδη, για να παρακολουθήσει από εκεί ψηλά την πορεία της μάχης, που στην αρχή μοιάζει

αμφίρροπη. Κατά το μεσημέρι ο Δίας βάζει τις μοίρες θανάτου των δύο αντιπάλων σε ζυγαριά και η κακή τύχη γέρνει προς το μέρος των Αχαιών· αναπότρεπτα, λοιπόν, αυτή θα είναι μοιραία μέρα (αἴσιμον ἦμαρ) γι' αυτούς. Πράγματι, η κατάσταση αλλάζει αμέσως υπέρ των Τρώων: οι Αχαιοί υποχωρούν, ενώ ο Έκτορας, βέβαιος για την υποστήριξη του Δία, καυχιέται ότι θα κατακάψει τα καράβια τους και θα τους συντρίψει οριστικά. Ο Δίας εμψυχώνει τους Τρώες, οι οποίοι πλέον κυνηγούν τους Έλληνες μέχρι πέρα από την τάφρο, δίπλα στα πλοία τους!

Η Ήρα, αφού αποτυγχάνει να πείσει τον Ποσειδώνα να παραβούν την εντολή του Δία, συμφωνεί με την Αθηνά να σπεύσουν οι δυο τους να βοηθήσουν τους Δαναούς. Ο Δίας όμως τις βλέπει από την Ίδη και στέλνει την Ίριδα με νέες απειλές. Οι δυο θεές αναγκάζονται να γυρίσουν πίσω λυπημένες. Σε λίγο επιστρέφει στον Όλυμπο και ο Δίας, ο οποίος τις ειρωνεύεται για τις ενέργειές τους και προφητεύει μεγαλύτερες συμφορές για τους Αχαιούς την επόμενη μέρα. Αποκαλύπτει επίσης σε γενικές γραμμές το σχέδιο του: οι νίκες των Τρώων θα συνεχιστούν έως ότου σκοτωθεί ο Πάτροκλος. Έτσι ο Αχιλλέας θα ικανοποιηθεί από τις ήττες των Αχαιών, αλλά θα αναγκαστεί να ξαναβγεί στη μάχη για να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του. Ενώ η συζήτηση τελειώνει ψηλά στην κατοικία των θεών, κάτω στην τρωική πεδιάδα η νύχτα βρίσκει τους Δαναούς απελπισμένους. Οι Τρώες, πάλι, χαρούμενοι μα και θλιμμένοι που δεν ολοκλήρωσαν τη νίκη τους, στρατοπεδεύουν (για πρώτη φορά!) στο ύπαιθρο, έξω από τα τείχη.

Ο Δίας αποκαλύπτει στην Ήρα τη βουλή του

Και τότε ο Δίας της αποκρίθηκεν ο νεφελοστοιβάχτης:

«Αύριο πουρνό τον τρανοδύναμο

του Κρόνου υγιό, σα θέλεις,

με πιο μεγάλη ακόμα μάνητα

δα ιδείς, βοϊδόματη Ήρα,

πλήθος αρίφνητο απ' το αργίτικο το ασκέρι ν' αφανίζει·

τι ο γαύρος Έχτορας τον πόλεμο δεν είναι να σκολάσει,

πριν ο Αχιλλέας ο γοργοπόδαρος

σκωθεί από τα καράβια,

τη μέρα εκείνη που στις πρύμνες τους

τ' ασκέρια στριμωγμένα

θα στήσουν πόλεμο στου Πάτροκλου

τρογύρα το κουφάρι».

(Ιλιάδα Θ 469-476, μτφρ. Ν. Καζαντζάκης - Ι.Θ. Κακριδής,
έκδοση ΟΕΔΒ 1983)

Εικόνα 19. Ο Δίας εξαπολύει κεραυνό και σώζει τους Τρώες (Θ 133-138). Ζωγραφική σε αγγείο. Συλλογή του δούκα του Marlborough, Deerpdenne (αντίγραφο).

ραψωδία Ι

Πρεσβεία πρὸς Ἀχιλλέα. Λιταί

(Αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα. Παρακλήσεις)

Περίληπτική αναδιήγηση

Η νύχτα είναι δύσκολη για τους Αχαιοούς· ο Αγαμέμνονας συγκαλεί αγορά του στρατού και προτείνει ως μόνη λύση την επιστροφή στην πατρίδα. Στην πρόταση αυτή εναντιώνεται ο Διομήδης και ο στρατός επιδοκιμάζει με αλαλαγμούς τη στάση του. Λίγο αργότερα, σε συνέλευση των γερόντων, ο Νέστορας κατηγορεί τον Αγαμέμνονα για την προσβολή που έκανε στον Αχιλλέα. Ο Αγαμέμνονας δηλώνει έτοιμος να επανορθώσει αμέσως, προσφέροντας πολλά και πλούσια δώρα. Αποφασίζεται, λοιπόν, αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα· μέλη της πρεσβείας θα είναι ο Οδυσσέας, ο Φοίνικας, ο Αΐαντας και δύο κήρυκες.

Φτάνοντας η αποστολή στα καράβια των Μυρμιδόνων, βρίσκει τον Αχιλλέα να παίζει φόρμιγγα (ένα είδος κιθάρας) και να τραγουδάει κατορθώματα ηρώων· απέναντί του στέκει σιωπηλός ο φίλος του, ο Πάτροκλος. Ο Πηλείδης υποδέχεται με χαρά τους παλιούς του συντρόφους και τους περιποιείται με φαγητό σύμφωνα με τους κανόνες φιλοξενίας της εποχής. Μετά το δείπνο το λόγο παίρνει πρώτος ο Οδυσσέας, ο οποίος, αφού εκθέτει τη δεινή κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι Αχαιοί, ζητάει από τον Αχιλλέα να αφήσει το θυμό και να επιστρέψει στη μάχη. Άλλωστε, ο Αγαμέμνονας κατάλαβε το λάθος του και του δίνει πλούσια ανταλλάγματα. Ο Αχιλλέας αρνείται κατηγορηματικά και απορρίπτει τα δώρα. Γνωρίζει, λέει, από τη μητέρα του πως μπροστά του ανοίγονται δυο δρόμοι της μοίρας: να μείνει στην Τροία, να πολεμήσει και να σκοτωθεί, μα αθάνατο να μείνει το όνομά του, ή

να φύγει και να ζήσει πολλά χρόνια ευτυχισμένα, χωρίς την αθάνατη φήμη. Δηλώνει αποφασισμένος να διαλέξει το δεύτερο. Προτείνει μάλιστα στο δάσκαλό του, τον Φοίνικα, να φύγουν μαζί για τη Φθία. Όλοι έμειναν άφωνοι από τα λόγια του και την άρνησή του.

Τη σιωπή σπάει ο Φοίνικας. Ο γέροντας θυμίζει στον παλιό μαθητή του ότι οι Λιτές, οι θεοποιημένες δηλαδή παρακλήσεις, είναι κόρες του Δία, και όποιος τις παραβλέπει τιμωρείται. Αναφέρει και μυθολογικά παραδείγματα ηρώων, που θύμωσαν κάποτε, αλλά υποχώρησαν στα δώρα και στις παρακλήσεις των συντρόφων τους. Μια ιστορία από αυτές, εκείνη του Μελέαγρου, τη διηγείται αναλυτικά. Ο Πηλείδης, όμως, παραμένει αμετάπειστος. Τελευταίος παίρνει το λόγο ο Αϊάντας που, σε μια ύστατη προσπάθεια, προτρέπει τον Αχιλλέα να υποχωρήσει. Ο ήρωας, όμως, επαναλαμβάνει ότι δεν μπορεί να ξεχάσει την προσβολή που του έκανε ο Αγαμέμνονας. Θα ξαναμπεί στη μάχη, λέει, μόνο αν ο Έκτορας, σκοτώνοντας τους Αχαιοούς, φτάσει κοντά στα καράβια των Μυρμιδόνων.

Έπειτα απ' αυτά η πρεσβεία επιστρέφει άπρακτη στη σκηνή του Αγαμέμνονα, όπου όλοι περιμένουν τα νέα με αγωνία. Τη δυσάρεστη είδηση ανακοινώνει με λίγα λόγια ο Οδυσσέας. Ακολουθεί βαριά σιωπή, την οποία διακόπτει ο Διομήδης, που κατηγορεί τον Αχιλλέα για έπαρση και προτείνει, αφού δειπνήσουν, να ξεκουραστούν, ώστε να είναι έτοιμοι για τη μάχη της επόμενης μέρας. Όλοι συμφώνησαν μαζί του και, αφού έκαναν σπονδή στους θεούς, έφυγε ο καθένας για τη σκηνή του.

Η ιδανική εκπαίδευση στον ομηρικό κόσμο

«μύθων τε ρητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.»

(I 443)

ραψωδία / 225-431

Ο λόγος του Οδυσσέα και ο αντίλογος του Αχιλλέα

- Ο Αχιλλέας και πάλι στο προσκήνιο
- Είναι ο Οδυσσέας τόσο καλός ρήτορας όσο μας είπε ο Αντήνορας στο Γ;
- Ήρθε ο καιρός να πραγματοποιηθεί ο λόγος της Αθηνάς προς τον Αχιλλέα: «τρίδιπλα δώρ' ατίμητα θα λάβεις μίαν ημέρα» (Α 213)

Λόγος του Οδυσσέα: έκθεση της δεινής κατάστασης των Αχαιών

«Χαίρε, Αχιλλέα· μητ' εδώ και μήτε στου Ατρείδη **225**
εις την σκηνήν παράπονο δεν έχομε του δείπνου,
και άφθονα υπάρχουν τα καλά στο ισόμοιρο τραπέζι.
Τον νουν όμως δεν έχομε στο ευφραντικό τραπέζι,

στ. 225 Δήθεν αδιάφορα, αλλά πολύ εύστοχα, ο Οδυσσέας τοποθετεί στα άκρα του πρώτου στίχου τους δυο αντίμαχους βασιλιάδες, τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα (πρβ. Α στ. 7) στόχος του λόγου του που θα ακολουθήσει είναι να απαλείψει αυτή την απόσταση και να τους συμφιλιώσει.

στ. 227 ισόμοιρο: σύμφωνα με την ομηρική συνήθεια, καθένας έπαιρνε στο τραπέζι το μερίδιο που αντιστοιχούσε στο αξίωμά του.

στ. 228-229 τον νουν όμως... αλλά: οι αντιθετικοί σύνδεσμοι προετοιμάζουν για κάτι αρνητικό, το οποίο βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με τη θετική εισαγωγή του λόγου (στ. 225-227). Ο Οδυσσέας ετοιμάζεται να εκθέσει στον Αχιλλέα την κρισιμότητα της κατάστασης.

αλλά μεγάλην συμφοράν με τρόπον έμπροσθέν μας **230**
βλέπομε· τώρα θα σωθούν ή θα χαθούν τα πλοία,
αν μη εσύ, διόθρεπτε, ζωσθείς την δύναμίν σου.
Ότι εκαθίσαν μεταξύ του τείχους και των πλοίων
οι Τρώες οι απότολμοι με τους βοηθούς των όλους.
Και άναψαν μύρια πυρά, και λέγουν ότι πλέον
δεν θα σταθούν και ακράτητοι

θα πέσουν στα καράβια **235**

σ' αυτούς αστράφτει, φανερό καλό σημάδι, ο Δίας.
Μανίζει ο Έκτωρ μ' έπαρσιν πολλήν στην δύναμίν του,
και στον Κρονίδην θαρρετός θνητούς δεν συλλογιέται
μητε θεούς, και φοβερή μέσα του λύσσα εμπήκε.
Κι η θεία πότε να 'λθ' Ηώς παρακαλεί και πρώτα **240**

στ. 231 αν μη... την δύναμίν σου: αν δε φορέσεις την
πανοπλία σου να βγεις στη μάχη. Αυτή είναι η μοναδική
λύση σωτηρίας για τους Αχαιούς.

στ. 232 ότι εκαθίσαν: γιατί στρατοπέδευσαν. Οι Τρώες
με όλους τους συμμάχους τους, για πρώτη φορά στη
δεκάχρονη πολιορκία της πόλης τους, τόλμησαν να
στρατοπεδεύσουν νύχτα έξω από τα τείχη της Τροίας
(βλ. Περιληπτική αναδιήγηση του Θ).

στ. 233 απότολμος: γενναίος.

στ. 236 φανερό καλό σημάδι: ο Δίας, πράγματι, στη
διάρκεια της μάχης της προηγούμενης ημέρας
(Θ), εμπύχωσε πολλές φορές τους Τρώες με τις
αστραπές του, ενώ σκόρπισε τον πανικό στις τάξεις
των Αχαιών και τους έτρεψε σε φυγή.

στ. 237 μανίξω: φρενιάζω, ορμώ με μανία. Η
συμπεριφορά του Έκτορα, όπως περιγράφεται από τον
Οδυσσέα, περιέχει στοιχεία ύβρης. Ποιες εκφράσεις
αποδίδουν την υβριστική συμπεριφορά;

στ. 240 Ηώς: η θεά Αυγή. Εδώ εννοεί το ξημέρωμα.

να κόψει αυτός τα' ακρόπρυμνα καυχάται και τα πλοία
με πυρ να κάψει φλογερό και ως ο καπνός θα διώχνει
εδώ κι εκεί τους Αχαιοούς να τους εξολοθρεύσει.
Πολύ φοβούμαι μην αυτά που φοβερίζει εκείνος
του τα εκτελέσουν οι θεοί,

και η μοίρα μας στην Τροίαν **245**
θέλει να πέσουμε, μακράν απ' το ιπποτρόφον Άργος.

Προτροπές στον Αχιλλέα – Οι συμβουλές του Πηλέα

Αλλ' άστα, αν θέλεις, αν και αργά, των Αχαιών τα τέκνα
να σώσεις απ' τον τάραχον και την ορμήν των Τρώων.

Λύπην θα το 'χεις έπειτα και συ, και γενναμένο
κακό δεν διορθώνεται· αλλ' έγκαιρα στοχάσου **250**

τους Δαναούς απ' την κακήν ημέραν να φυλάξεις·

τι σου 'λεγε ο πατέρας σου, γλυκέ μου, την ημέραν

οπού στον Αγαμέμνονα σε έστειλε απ' την Φθίαν;

«Τέκνον, τες νίκες η Αθηνά κι η Ήρα θα σου δώσουν

αν το θελήσουν, αλλά συ στο στήθος θα δαμάσεις **255**

στ. 241 τ' ακρόπρυμνα: οι άκρες των караβιών ψηλά
στις πρύμνες

στ. 247-248 άστα...τα τέκνα να σώσεις: έλα, σήκω να
σώσεις τους Αχαιοούς. Η προστακτική άστα (στ. 247)
είναι η πρώτη μιας σειράς τέτοιων εκφράσεων (στ. 250,
256, 257, 260) που δίνουν στο λόγο του
Οδυσσέα έντονα προτρεπτικό χρώμα.

στ. 252 σου 'λεγε ο πατέρας σου: ο Οδυσσέας έχει
ακούσει τις συμβουλές του Πηλέα προς το γιό του, γιατί
μαζί με το Νέστορα είχαν περιοδεύσει στην Ελλάδα και
στρατολογούσαν νέους για την τρωική εκστρατεία.

στ. 254-256 τες νίκες...ψυχήν: τη νίκη ο ήρωας την
κερδίζει με τη βοήθεια των θεών· γι' αυτό πρέπει να
αποφεύγει την έπαρση, που οδηγεί στην ύβρη

Εικόνα 20. Η πρεσβεία επισκέπτεται τον Αχιλλέα. Ζωγραφική σε υδρία του ζωγράφου Κλεοφράδη, περίπου 480-470 π.Χ. Μόναχο (αντίγραφο).

την μεγαλόκαρδην ψυχὴν· προτίμα να ἴσαι πράος·
ἀπεχε απ' την κακόπρακτον την ἐριδα, ὥστε πλέον
θα σε τιμήσουν οἱ Αἰχαιοὶ καὶ γέροντες καὶ νέοι».

Απαρίθμηση των δώρων του Αγαμέμνονα

Αυτὰ καὶ συ τα λησμονεῖς, που εσύσταινεν ο γέρος·
ἀλλὰ πραῦνου· τον θυμόν, πληγὴν φαρμακωμένην, **260**
παύσε ὅσο ἀκόμα εἶναι καιρὸς·

καὶ ο Ατρείδης θα σου δώσει
αντάξια δῶρ' αν προτιμάς της ἐχθρας την φιλίαν.
Καὶ ἰδοὺ πόσα υποσχέθηκε προτῶρα στην σκηνὴν του:

στ. 257 κακόπρακτη: που οδηγεί σε κακές πράξεις.

στ. 260 πραῦνου πληγὴν φαρμακωμένην: ηρέμησε,
διώξε τον θυμό που σου τρώει τα σωθικά.

στ. 263 προτῶρα: πρὶν ἀπὸ λίγο. Η Αθηνά εἶχε
προφητεύσει την ικανοποίησιν του Αχιλλέα με πολλὰ
καὶ πολύτιμα δῶρα για την προσβολή που του ἐγένε (Α
213-πρβλ. Α 240-244)

Άκαυτοι τρίποδες επτά, χρυσού τάλαντα δέκα, 265
είκοσι λέβητες λαμπροί και δώδεκα γενναίοι
ίππτοι, που με τα πόδια των πήραν πολλά βραβεία,
από χρυσόν βαρύτιμον και τόπον σιτοφόρον
πλούσιος θα ητ' ο άνθρωπος που να 'χει τα βραβεία
όσα του Ατρείδη εκέρδισαν τα δυνατά πουλάρια.
Κι επτά γυναίκες άξιες σ' έργα λαμπρά θα δώσει 270
που, όταν την Λέσβον έριξες, εδιάλεξεν εκείνος,
κι ενίκων εις την ευμορφιάν των γυναικών τα γένη.
Τούτες θα δώσει· και μ' αυτές θα είναι η Βρισηίδα
οπού σου επήρε κι ενταυτώ θα ομόσει μέγαν όρκον
που δεν ανέβηκε ποτέ μαζί της εις την κλίνην, 275
ως άνδρας κάμνει και γυνή στο γένος των ανθρώπων·

στ. 264 τρίποδας: καζάνι με τρία πόδια, ώστε να τοποθετείται πάνω στη φωτιά για ζέσταμα νερού ή για άλλες οικιακές εργασίες.

άκαυτος: αχρησιμοποίητος, ολοκαίνουριος, γιατί δεν τον έχουν βάλει ακόμα στη φωτιά.

τάλαντο: μονάδα βάρους· το ομηρικό τάλαντο είχε ωοειδές σχήμα και δεν γνωρίζουμε την ακριβή αξία του.

στ. 265 λέβητας: οικιακό μαγειρικό σκεύος· καζάνι, λεβέτι.

στ. 271 όταν την Λέσβον έριξες: οι Έλληνες αρχηγοί, κατά τη διάρκεια της δεκάχρονης πολιορκίας της Τροίας, έκαναν επιδρομές στις γύρω περιοχές (πρβλ.Ζ 413-426 και σχολ. στ.Α 126)· ο Αχιλλέας είχε στο ενεργητικό του είκοσι τρεις τέτοιες εκστρατείες (βλ. στ. 328-329).

εδιάλεξεν εκείνος: ο Αγαμέμνονας, ως αρχηγός του στρατού, είχε το δικαίωμα να διαλέξει πρώτος ένα μέρος από τα λάφυρα. (πρβλ. στ.330 κ.εξ.).

στ. 274 κι ενταυτω θα ομόσει: κι επιπλέον θα ορκιστεί.

και τούτ' αμέσως θα δοθούν· κι οι αθάνατοι αν θελήσουν
την υψηλήν να ρίξουμε την πόλιν του Πριάμου,
να πάρεις, όταν οι Αχαιοί τα λάφυρα μοιράσουν,
χρυσόν και χάλκωμ' αρκετό καράβι να φορτώσεις. **280**
Κι είκοσι Τρωαδίτισσες γυναίκες να διαλέξεις
θαυμάσιες διά το κάλλος των κατόπιν της Ελένης,
και στ' Άργος το Αχαϊκόν, της γης μαστάρι, αν φθάσει,
γαμβρόν σε θέλει, αγαπητόν ως έχει τον Ορέστην,
που χαίρεται όλα τα καλά, μονάκριβό του αγόρι. **285**
Στο στερεό του μέγαρο τρεις έχει θυγατέρες·
από τες τρεις αδώρητα, στο σπίτι του Πηλέως
φέρε ή την Χρυσόθεμιν ή και την Λαοδίκην
η και την Ιφιάνασσαν, και θα της δώσει δώρα
όσα κανείς στην κόρην του δεν έδωκε πατέρα. **290**
Χώρες περίφημες επτά της δίδει, την Ενόπην,
την Αίπειαν, και την Πήδασον, αμπελοφόρον όλην,
την Καρδαμύλην, την Ιρήν, χλωώδη, την αγίαν
πόλιν Φηρών, την Άνθειαν με το βαθύ γρασίδι,
όλες ακρόγιαλα, σιμά με την αμμώδη Πύλον. **295**

στ. 283 το Αχαϊκόν Άργος: η Αργολίδα, όπου και το βασίλειο του Αγαμέμνονα.

της γης μαστάρι: εύφορη, πλούσια χώρα.

στ. 287 αδώρητα: χωρίς να προσφέρεις δώρα (βλ. σχόλ. στ. Z 395).

στ. 291-295 Οι επτά πόλεις που υπό-σχεται ο Αγαμέμνονας ως προίκα στον Αχιλλέα βρίσκονται στη Λακωνία και στη Μεσσηνία, στην επικράτεια δηλαδή του Μενέλαου και του Νέστορα. Μ' αυτό ίσως ο ποιητής υπονοεί ότι ο βασιλιάς των Μυκηνών είχε μεγαλύτερη εξουσία από τους άλλους ηγεμόνες.

Κι οι εγκάτοικοι πολύαρνοι, πολύμοσχοι, με δώρα
θα σε τιμήσουν ως θεόν, και αφθόνως θα σου δίνουν
τα διορισμένα νόμιμα στο σκήπτρον σου αποκάτω.
Αυτά θα δώσει, αν τον θυμόν αφήσεις, ο Αγαμέμνων.

Επίλογος: ικεσία – υπόσχεση τιμής

Και τον Ατρείδην αν μισείς

και όσα προσφέρει δώρα, **300**

λυπήσου των Παναχαιών το στράτευμα που πάσχει.

Θα σε τιμήσουν ως θεόν, ότι θα λάβεις δόξαν

λαμπράν απ' όλους, επειδή συ τώρα να κτυπήσεις

θα δυνηθείς τον Έκτορα που

εμπρός σου θα 'λθει, ως είναι

από την λύσσαν του τυφλός, και λέγει ότι δεν έχουν **305**

τον όμοιόν του οι Δαναοί, όσ' ήλθαμε στην Τροίαν».

Η άρνηση του Αχιλλέα

Και ο γοργοπόδης Αχιλλεύς απάντησέ του κι είπες:

«Λαερτιάδη ευρετικέ, διογέννητε Οδυσσέα,

ίσια θα ειπώ και καθαρά την ομιλίαν όλη

καθώς φρονώ και ασάλευτη θα μείν' η θέλησίς μου, **310**

ώστε να μη προσκλαίεσθε καθήμενοι σιμά μου.

Ότι μου είναι μισητός, όσο του Άδ' οι πύλες,

κείνος που κρύβει άλλο στον νουν

και άλλο στο χείλος έχει.

στ. 296 Οι εγκάτοικοι πολύαρνοι, πολύμοσχοι: οι
κάτοικοι των περιοχών αυτών έχουν πλούσια κοπάδια
προβάτων και βοοειδών.

στ. 298 τα διορισμένα...αποκάτω: θα σου πληρώσουν
πλούσιους φόρους.

στ. 308 ευρετικός: πολυμήχανος.

Τα παράπονα του Αχιλλέα

Και ό,τι εγώ κρίν' ορθότερον

θα ειπώ' μητ' ο Αγαμέμνων,
μήτε των άλλων Αχαιών κανείς δεν θα με πείσει· **315**
χάριν δεν είχε ο πόλεμος που αδιάκοπα εκρατούσα
με τους εχθρούς, αφού και αυτός
που απέχει από την μάχην
και αυτός που σφόδρα πολεμεί,
μερίδα ομοίαν παίρνουν.

Ίσα τιμάτ' ο άνανδρος με τον ανδρειωμένον.

Πολλά και αν πράξεις και άνεργος

αν μείνεις, αποθνήσκεις. **320**

Τι κέρδος τάχα μ' άφησε το να ταλαιπωρούμαι

και την ζωήν μου εις κίνδυνον να βάζω πολεμώντας;

Και ως την χασιά στ' απτέρωτα μικρά της δίδ' η μάνα,

άμα την έβρει, πλην αυτή ζωήν καλήν δεν έχει,

κι εγώ πολλές αγρύπνησα νυκτιές και τες ημέρες **325**

περνούσα αιματοστάλακτες μ' εχθρούς ανδρειωμένους
μαχόμενος, εξ αφορμής των γυναικών τους μόνον.

Και με τα πλοία δώδεκα έχω πατήσει χώρες,

και πάλιν ένδεκα πεζός στην κάρπιμην Τρωάδα.

Και απ' όλες θησαυρούς πολλούς

επήρα και του Ατρείδη **330**

ευθύς όλα επαράδιδα, και αυτός στα κοίλα πλοία

σιμά, μένοντας ήσυχος τα εδέχετο και μέρος

ολίγο εμοίραζε, πολλά κρατούσε, και ως βραβεία

των βασιλέων έδιδε και πολεμάρχων άλλα.

Σ' αυτούς τ' αφήνει, και απ' εμέ

και μόνον πήρε οπίσω **335**

την ποθητήν μου· ας τέρπεται σιμά της ξενυκτώντας.

Τι τους Αργείους έφερε να πολεμούν τους Τρώας;

στ. 316 χάριν ο πόλεμος: δεν είδα να μου χρωστούν
ευγνωμοσύνη για τον πόλεμο.

Τι τόσα πλήθη εσύναξε και ανέβασεν ο Ατρείδης
εδώ; Δεν είν' εξ αφορμής της εύμορφης Ελένης;
Οι Ατρείδες τες γυναίκες των

μόνοι αγαπούν στον κόσμον; **340**

Κάθε καλός και φρόνιμος πόνον και αγάπην έχει
εις την δικήν του σύντροφον και αυτήν εγώ την κόρην,
αν και πολέμου λάφυρον, ολόψυχ' αγαπούσα.

Και τώρα, που απ' τα χέρια μου επήρε το βραβείον
μ' απάτην, ας μην προσπαθεί

τον γνώστην του να πείσει **345**

και με τους άλλους βασιλείς και σε, Λαερτιάδη,
τρόπον ας έβρει απ' τη φωτιά να σώσει τα καράβια.

Πολλά 'καμε χωρίς εμέ, και τείχος έχει κτίσει
και χάντακ' άνοιξε βαθύν, με πάλους εις το βάθος.

Πλην, του ανδροφόνου

Έκτορος την ρώμην να εμποδίσει **350**

δεν δύναται· και όταν εγώ με σας συμπολεμούσα,
ποτέ δεν ήθελεν αυτός την μάχην να κινήσει

μακράν από τα τείχη του, και μόνον ως τον φράξον
έφθασε των Σκαιών Πυλών· αυτού μ' έχει αντικρίσει

στ. 345 τον γνώστην του: εμένα, που τον ξέρω καλά.

στ. 348 κ.εξ. Ο Αχιλλέας ειρωνεύεται την ανέγερση του τείχους ως αντιστάθμισμα της δικής του δύναμης, που προστάτευε τους Αχαιούς από τις επιθέσεις των Τρώων. Προφητεύει μάλιστα ότι το τείχος δε θα σταθεί ικανό να αναχαιτίσει την ορμή του Έκτορα, την οποία μόνο ο ίδιος μπορούσε να θέσει υπό έλεγχο (στ.355).

στ. 349 πάλος: πάσσαλος, παλούκι

στ. 353 φράξος: είδος βελανιδιάς. Πρόκειται για την ιερή δρύ (φηγό) του Δία.

μίαν φοράν και μετά βίας εσώθη απ' την ορμήν μου. **355**

Η απειλή: φεύγει αύριο για τη Φθία

Και αφού τον θείον Έκτορα να πολεμήσω πλέον
δεν θέλω, αύριον του Διός και όλων των αθανάτων
θα θυσιάσω, κι έπειτα στην θάλασσαν θα σύρω
τα πλοία καλοφόρτωτα, και θα τα ιδείς αν θέλεις
πολύ πρωί μες στον βαθύν Ελλήσποντον να πλέουν **360**
και μέσα να λαμνοκοπούν οι άνδρες μου με πόθον
κι εάν ταξίδι ο Ποσειδών καλό μου δώσει ο θείος,
στην καρποφόρον Φθίαν μου την τρίτην φθάνω ημέραν.
Πλούτη έχω αφήσει εκεί πολλά, όταν στην Τροίαν ήλθα·
κι εδώθε χάλκωμα, χρυσόν και σίδηρο θα πάρω, **365**
και ωραίες κόρες λάφυρα δικά μου από τον κλήρον
μου λείπει το βραβείον μου,

που αυτός, που το 'χε δώσει,
το επήρε πίσω υβριστικώς, ο κραταιός Ατρείδης.
Και όλα ταύτα επιθυμώ να ειπείτε δημοσίως,
ώστε κι οι επίλοιποι Αχαιοί δι' αυτά ν' αγανακτήσουν **370**
και μη θαρρεύσει στο εξής να ξεπλανήσει και άλλον
ο αδιάντροπος· αλλά σ' εμέ δεν θα τολμήσει πλέον,
όσο και είναι αναίσχυντος τα μάτια να σηκώσει.
Έργο κανένα εγώ μ' αυτόν ουδέ συμβούλια θέλω·
μ' απάτησε, μ' αδίκησε· δεν με δολώνει πλέον. **375**
Τόσο του αρκεί· και αμέριμνος

στον όλεθρόν του ας τρέχει,
αφού τον νουν τού αφάιρεσεν ο πάνσοφος Κρονίδης.

στ. 355 μετά βίας: μόλις και μετά βίας, δύσκολα.

στ. 361 λαμνοκοπώ: κωπηλατώ, τραβώ κουπί.

στ. 366 λάφυρα από τον κλήρον: το μερίδιο που
έπαιρνε κάθε ηγεμόμας από τη λεία.

στ. 375 δολώνω: εξαπατώ, παρασύρω κάποιον με
λόγια δελεαστικά.

Εικόνα 21. Η πρεσβεία φτάνει στη σκηνή του Αχιλλέα. Χαλκογραφία σε σχέδιο του John Flaxman, 1805 (αντίγραφο).

Απόρριψη των δώρων

Τα δώρα του αποστρέφομαι και ουτιδανά τα κρίνω,
και αν δέκ', αν είκοσι φορές τόσα μου δώσει όσα έχει
και όσα κατόπι γίνεται να λάβει και όσα πλούτη **380**
συρρέουν στον Ορχομενόν ή στες Αιγύπτιες Θήβες,
που ωσάν εκείνες θησαυρούς άλλη δεν έχει χώρα,
που πύλες έχουν εκατόν και από την κάθε πύλην
άνδρες περνούν διακόσιοι με τα ζεμέν' αμάξια·
ή όσ' η σκόν' είναι της γης ή ο άμμος της θαλάσσης, **385**
την πληγωμένην μου ψυχήν δεν θαπραΰν' ο Ατρείδης

στ. 378 ουτιδανά τα κρίνω: τα θεωρώ ευτελή, μικρής αξίας.

στ. 381 Ορχομενός: πρόκειται για τον Ορχομενό της Βοιωτίας, που γνώρισε ιδιαίτερη ακμή τη μυκηναϊκή εποχή.

Αιγύπτιες Θήβες: η πρωτεύουσα της Άνω Αιγύπτου.

πριν μου πληρώσει ολόκληρον το μέγ' αδίκημά του.
Και του Αγαμέμνονος εγώ δεν παίρνω θυγατέρα,
στο κάλλος και αν με την χρυσήν

συγκρίνεται Αφροδίτην·
και αν έχει με την Αθηνά των έργων τα πρωτεία, **390**
δεν θα την πάρω· ανώτερον ας έβρει βασιλέα
μεσ' απ' τους άλλους Αχαιοούς,

γαμβρόν που να του πρέπει.

Ότι αν με σώσουν οι θεοί και στην πατρίδα φθάσω,
κάπου θενά 'βρει δι' εμέ μίαν νύμφην ο πατέρας.

Ότι Αχαιίδες πάμπολλες η Ελλάς έχει κι η Φθία **395**
κόρες προκρίτων δυνατών, οπού δεσπάζουν χώρες,
και όποιαν θελήσω, σύντροφον θα κάμω ποθητήν μου.

Αυτού σφόδρα επεθύμησεν η ανδρική ψυχή μου
καλήν να πάρω σύντροφον και να χαρώ μαζί της
τα κτήματα όσ' απόκτησεν ο γέρος μου πατέρας. **400**

Ότι δεν κρίνω θησαυρόν αντάξιον της ψυχής μου
ουδ' όσα η πόλις η λαμπρή κρατούσε της Ιλίου,
όταν πριν έλθουν οι Αχαιοί, καλήν ειρήνην είχε,

στ. 387 Μόνο τα υλικά δώρα δεν ικανοποιούν τον ήρωα. Στη συνέχεια της συζήτησης ο Αχιλλέας θα δηλώσει στον Αίαντα ότι θα ξαναμπεί στη μάχη, όταν ο Έκτορας φτάσει μέχρι τα καράβια των Μυρμιδόνων. Από αυτό φαίνεται ότι ο Αγαμέμνονας θα του «πληρώσει ολόκληρον το μέγ' αδίκημά του», αν ταπεινωθεί ολοκληρωτικά μπροστά του.

στ. 390 με την Αθηνά των έργων: η Αθηνά (Εργάνη Αθηνά) ήταν η θεά που δίδασκε και προστάτευε τις τέχνες, ιδιαίτερα τις γυναικείες (π.χ. την υφαντική).

ουδ' όσα κλείει μέσα του το λίθινο
κατώφλι του μακροβόλου
Απόλλωνος, στην πετρωτήν Πυθώνα. **405**
Τρίποδες, μόσχους, πρόβατα,
ίππους ξανθούς αν χάσεις,
πάλιν μ' αντάλλαγμα' αποκτάς ή λάφυρα τα παίρνεις.
Αλλ' η ψυχή μας λάφυρο δεν γίνεται, ούτε κτήμα,
αφού περάσει μια φορά το φράγμα των οδόντων.

Το δίλημμα: δόξα ή πολύχρονη ζωή;
Και ως λέγ' η Θέτις η θεά μητέρα μου, δυο μοίρες **410**
εμέ φέρουν διάφορες στο τέλος του θανάτου.
Αν μείνω εδώ να πολεμώ την πόλιν του Πριάμου
η επιστροφή μου εχάθηκεν, αλλ' άφθαρτη θα μείνει
η δόξα μου· στην ποθητήν πατρίδα μου αν γυρίσω,
μου εχάθ' η δόξα, αλλ' έπειτα
πολλές θα ζήσω ημέρες, **415**
και δεν θα μ' έβρει γρήγορα το τέλος του θανάτου.
Και σας των άλλων θα 'λεγα να στρέψτε στην πατρίδα·
να ευρείτε μην ελπίζετε της υψηλής Ιλίου
το τέλος· και δεν βλέπετε πως ύψωσεν εμπρός της
ο Βροντητής το χέρι του κι εθάρρευσαν τα πλήθη; **420**

στ. 404 το λίθινο κατώφλι ...Πυθώνα: ο ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς. Το μαντείο ήταν φημισμένο για τα πλούσια αφιερώματα των πιστών.

στ. 412 κ.εξ. Σύμφωνα με την προφητεία που αναφέρει εδώ ο ήρωας, έχει τη δυνατότητα να διαλέξει ανάμεσα στον ένδοξο πρόωρο θάνατο και την πολύπλοκη αλλά άδοξη ζωή. Ποιος άλλος μυθικός ήρωας έπρεπε να διαλέξει ανάμεσα στον άδοξο δρόμο των υλικών αγαθών και το δύσβατο μονοπάτι της δόξας και των κακουχιών;

Αλλά τώρα κινήσετε, και ως πρέπει των γερόντων,
σεις φέρετε το μήνυμα στων Αχαιών τους πρώτους,
ώστ' άλλον τρόπον να σκεφθούν

καλύτερον στον νουν τους
τα πλοία των και τον λαόν των Αχαιών να σώσουν
διότι αυτό που εσκέφθησαν στο χέρι τους δεν είναι, **425**
δεν κατορθώνεται, αφού εγώ θα μείνω στον θυμόν μου.
Και ας μείνει εδώ να κοιμηθεί ο Φοίνιξ και άμα φέξει
καθώς θα κάμομε πανιά για την γλυκιάν πατρίδα,
μαζί μου ας έλθει, αν βούλεται·

κι εγώ δεν θα τον βιάσω».

Είπε· κι εκείνοι εσίγησαν, άφωνοι μείναν όλοι, **430**
από την σκληρήν άρνησιν, που ακούσαν, ξιπασμένοι.

Η καταδίκη του εμφύλιου πολέμου

«άφρήτωρ άθέμιστος άνέστιός έστιν εκείνος
ός πολέμου έραται έπιδημίου όκρυόεντος.»

(I 63-64)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οι καυχησιολογίες του Έκτορα

« [...] και τρείς εβρόντηξε ο βαθύγνωμος
ο Δίας από την Ίδα, **170**
σημάδι για τους Τρώες, πως χάριζε
σ' αυτούς τη νίκη ακέρια.
Φώναξε τότε ο μέγας Έκτορας στους
Τρώες γκαρδιώνοντάς τους:

στ. 431 ξιπασμένοι: σαστισμένοι (πρβλ. σχολ.
στ. Γ 224)

μηδέ την πάχνη τ'αλωνιού αέρας να την πάρει,
τότε κι εγώ τον Κωνσταντή θα τονε πάρω γι' άντρα».

Ν. Πολίτης, Εκλογή από τα τραγούδια
του ελληνικού λαού,
αρ. 74, εκδόσεις «γράμματα», Αθήνα 1991, σελ. 112)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Εκτός από την απαρίθμηση των δώρων που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας, ποιοι είναι οι άλλοι βασικοί άξονες (κύριες ιδέες) του λόγου του Οδυσσέα; Αφού τους επισημάνετε, να σχηματίσετε με αυτούς ένα γενικό διάγραμμα, το οποίο να αποτυπώνει τη δομή (κατασκευή) του λόγου του βασιλιά της Ιθάκης.
- 2.** Αφού απαριθμήσετε τα δώρα που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας, να γράψετε αν νομίζετε ότι αυτά θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τον Αχιλλέα, ώστε να αποβάλει το θυμό του και να επιστρέψει στη μάχη. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη σας το χαρακτήρα του Πηλείδη, όπως τον γνωρίσαμε έως εδώ.
- 3.** Θυμηθείτε με ποια λόγια επαινεί τη ρητορική δεινότητα του Οδυσσέα ο Τρώας Αντήνορας (Γ 216-223): ο λόγος που μόλις διαβάσατε (Ι 225-306) δικαιολογεί το εγκώμιο του Αντήνορα ή όχι; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
- 4.** Λαμβάνοντας υπόψη σας ότι ένας πατέρας γνωρίζει καλά το παιδί του και διαβάζοντας τη συμβουλή που δίνει ο Πηλέας στον Αχιλλέα (στ. Ι 254-258), τι συμπεραίνετε σχετικά με το χαρακτήρα του ήρωα;

5. Ο Αχιλλέας από την αρχή του λόγου του δηλώνει ότι «ασάλευτη θα μείν' η θέλησίς» του (στ. *I*310). Αυτή η άρνησή του να υποχωρήσει επαναλαμβάνεται συχνά (λαϊτμοτίβ: επαναλαμβανόμενο μοτίβο) σε όλη την έκταση του λόγου του. Να επισημάνετε τις φράσεις και τους ανάλογους στίχους που εκφράζουν την ανυποχώρητη στάση του ήρωα.

6. Λίγο πριν αποχωρήσει η πρεσβεία από τη σκηνή του Αχιλλέα, ο ήρωας ανυποχώρητος λέει: «Πηγαίνετε και φανερά κηρύξετ' ό,τι λέγω / ό,τι απ' το έργον φονικόν θ' απέχω του πολέμου, / ώσπου τον θεϊόν Έκτορα να ιδώ τον Πριαμίδην / στων Μυρμιδόνων τες σκηνές εμπρός και στα καράβια / φονεύοντας τους Αχαιούς και καίοντας τα πλοία» (*I*649-653, μτφρ. Ι. Πολυλάς. Βλ. και Περιληπτική αναδιήγηση της *I*ραψωδίας). Έχοντας υπόψη σας αυτά τα λόγια του ήρωα, την απάντηση που έδωσε πριν στον Οδυσσέα, αλλά και τη στάση και τις αποφάσεις του κατά τη σύγκρουσή του με τον Αγαμέμνονα (*A* 150 κ.εξ.), πιστεύετε ότι ο Αχιλλέας παραμένει το ίδιο ανυποχώρητος ή, παρά τις επαναλαμβανόμενες αρνήσεις του, αφήνει κάποιο μικρό περιθώριο να αλλάξει γνώμη; Να στηρίξετε την απάντησή σας με συγκεκριμένους στίχους του κειμένου.

7. Στο λόγο του Αχιλλέα προβάλλονται αξίες όπως η ειλικρίνεια, η αναγνώριση της ευγνωμοσύνης, η τιμή, η αγάπη για τη γυναίκα-σύντροφο και η δικαιοσύνη. Επίσης, ο ήρωας εκφράζεται αλλού με πικρία, αλλού με οργή ή με περιφρόνηση και αλλού με ειρωνεία ή με απαισιόδοξη διάθεση. α) Να επισημάνετε τα αντίστοιχα χωρία και να τα αναλύσετε με λίγα λόγια. β) Λαμβάνοντας υπόψη σας αυτά τα στοιχεία, να ηθογραφήσετε τον Αχιλλέα από το λόγο του.

8. Ποια προφητεία έχει κάνει η Θέτιδα για το τέλος του γιου της και ποια επιλογή κάνει ο Αχιλλέας στο λόγο του; Νομίζετε ότι ο ήρωας είναι ειλικρινής, όταν προφέρει αυτά τα λόγια; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

9. Αφού διαβάσετε την περιγραφή της σκηνής όπου ο Έκτορας εκστομίζει τις απειλές του στο Θ (βλ. Παράλληλο κείμενο 1), να επισημάνετε ποια στοιχεία αυτής της σκηνής χρησιμοποιεί ο Οδυσσεύς στο λόγο του και να συζητήσετε στην τάξη τι εξυπηρετεί η χρήση αυτών των στοιχείων καθώς και η συνεχής αναφορά του ονόματος του Έκτορα στο λόγο του βασιλιά της Ιθάκης.

Εικόνα 22. Αίας και Αχιλλέας σε παιχνίδι ανάλογο με τα ζάρια (επιφωνήσεις: τέσσερα, τρία). Μελανόμορφος αμφορέας, περίπου 530 π.Χ. Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Στην ομηρική ποίηση και στο δημοτικό μας τραγούδι χρησιμοποιείται συχνά ο εκφραστικός τρόπος των «αδυνάτων», ο οποίος δηλώνει με έμφαση και παραστατικότητα ότι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί κάτι. Συνήθως ο ποιητής βάζει τον ήρωα να παραλληλίζει αυτό που ο ίδιος δε θέλει να γίνει με κάτι που αντίκειται στους φυσικούς νόμους. α) Να βρείτε σε ποια σημεία του λόγου του Αχιλλέα χρησιμοποιείται αυτός ο εκφραστικός τρόπος και τι πετυχαίνει μ' αυτόν ο ποιητής. β) Να αναζητήσετε στον όρκο του Αχιλλέα (Α 235 κ.εξ.), και στα Παράλληλα κείμενα (σελ. 33 και 97) το θέμα των «αδυνάτων». γ) Να αναζητήσετε το μοτίβο των «αδυνάτων» σε παραδόσεις ή δημοτικά τραγούδια της ιδιαίτερης πατρίδας σας και να εξετάσετε αν παίζει τον ίδιο ρόλο στην ομηρική ποίηση και στη νεότερη παράδοση μας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Παράδοση, Νόμος, Μοτίβο, Μορφή, Δομή]

2. Το κεντρικό τμήμα του λόγου του Οδυσσέα είναι μια αναφορά των δώρων που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα για να επιστρέψει στη μάχη. Η ανταλλαγή δώρων στην ομηρική κοινωνία ήταν συνηθισμένη και επρόκειτο κυρίως για: δώρα φιλοξενίας (ξεινήια), γαμήλια δώρα (έδνα) και δώρα για αποζημίωση (άποινα). α) Σε ποια / ποιες κατηγορίες μπορούν να ενταχθούν τα δώρα που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας και γιατί; β) Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναζητήσετε άλλες περιπτώσεις ανταλλαγής δώρων στην Ιλιάδα, να τις εντάξετε σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες και να προσπαθήσετε να εξηγήσετε ποιες κοινωνικές συνθήκες της εποχής απαιτούσαν τέτοιες πρακτικές

στις κοινωνικές σχέσεις. Σήμερα η ανταλλαγή δώρων διατηρεί στοιχεία εκείνης της εποχής η όχι; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Κοινωνικές σχέσεις, Ανταπόδοση, Διαπολιτισμικότητα]

ραψωδία Κ

Δολώνεια

(Το επεισόδιο του Δόλωνα)

Περιληπτική αναδιήγηση

Η νύχτα που ακολουθεί την άρνηση του Αχιλλέα είναι δύσκολη για τους Αχαιούς. Όλοι αγωνιούν για τις εξελίξεις, ενώ στο τρωικό στρατόπεδο επικρατεί μια ζωνηρή κίνηση. Ο Αγαμέμνωνας και ο Μενέλαος δεν μπορούν να κοιμηθούν και, αφού ξυπνούν και τους άλλους αρχηγούς, συγκροτούν πολεμικό συμβούλιο. Αποφασίζουν να στείλουν κάποιον κατάσκοπο στο εχθρικό στρατόπεδο, ώστε να μάθουν τις προθέσεις των αντιπάλων. Την επικίνδυνη αποστολή αναλαμβάνουν ο Διομήδης και ο Οδυσσέας. Την ίδια στιγμή ο Έκτορας για τον ίδιο σκοπό στέλνει τον Δόλωνα στο ελληνικό στρατόπεδο. Ο Τρώας κατάσκοπος όμως θα πέσει στα χέρια του Οδυσσέα και του Διομήδη, οι οποίοι, αφού τον ανακρίνουν και παίρνουν τις πληροφορίες που χρειάζονται, τον σκοτώνουν. Στη συνέχεια πλησιάζουν τον καταυλισμό των Θρακών, συμμάχων των Τρώων. Ο Διομήδης σκοτώνει το βασιλιά των Θρακών Ρήσο και τους άντρες του, ενώ ο Οδυσσέας αρπάζει τα ονομαστά άλογά του. Μ' αυτό το περίλαμπρο λάφυρο οι δυο Έλληνες κατάσκοποι επιστρέφουν στο αχαϊκό στρατόπεδο, όπου τους γίνεται θριαμβευτική υποδοχή.

ραψωδία Λ

Άγαμέμνωνος ἀριστεία

(Τα κατορθώματα του Αγαμέμνονα)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ξημερώνει η 26η ημέρα της Ιλιάδας και τρίτη ημέρα μάχης, της οποίας τα γεγονότα απλώνονται μέχρι τη μέση της Σ ραψωδίας. Στην αρχή της μάχης οι Αχαιοί φαίνεται να επικρατούν· καταφέρνουν μάλιστα να απωθήσουν τους Τρώες έως κάτω από τα τείχη της Τροίας. Εκείνος που ξεχωρίζει και πραγματοποιεί την αριστεία του είναι ο Αγαμέμνωνας. Τότε ο Δίας στέλνει την Ίριδα και εμψυχώνει τον Έκτορα. Στο μήνυμα όμως της Ίριδας πρέπει να σημειώσουμε τη ρητή δήλωση του Δία: ο πατέρας θεών και ανθρώπων υπόσχεται επιτυχίες στο πρωτοπαλικάρο των Τρώων «ώσπου να πέσ' ο ήλιος και τ' άγιο σκότος φθάσει» (Λ 209). Αυτή η υπόσχεση δεν συμφωνεί με το σχέδιο του Δία που είδαμε στο Θ; Στη συνέχεια οι Τρώες αντεπιτίθενται και υποχρεώνουν τους Έλληνες να υποχωρήσουν. Ο Αγαμέμνωνας μάλιστα, αφού τραυματίζεται, αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη μάχη. Και το χειρότερο, σε λίγο θα τον ακολουθήσουν τραυματισμένοι ο Διομήδης, ο Οδυσσέας και ο γιατρός Μαχάων. Η αντίσταση των Ελλήνων κάμπτεται· μόνο ο Αϊάντας εξακολουθεί να αμύνεται γενναία. Ο Αχιλλέας, που παρακολουθεί τις εξελίξεις από το πλοίο του, βλέπει τον Νέστορα να μεταφέρει έναν πληγωμένο, τον Μαχάονα, στις σκηνές. Στέλνει, λοιπόν, τον Πάτροκλο να μάθει ποιος είναι ο τραυματίας. Μήπως ο Αχιλλέας αρχίζει να λυγίζει; Η αποστολή του Πάτροκλου στη σκηνή του Νέστορα προοικονομεί όμηρικῶ τῶ τρόπῳ τα γεγονότα που θα

ακολουθήσουν: ο γέροντας της Πύλου παρουσιάζει στον Πάτροκλο την κρισιμότητα της κατάστασης και τον παρακινεί να μεταπείσει τον Αχιλλέα να γυρίσει στη μάχη ή, σε αντίθετη περίπτωση, να οδηγήσει ο ίδιος τους Μυρμιδόνες στη μάχη, φορώντας την πανοπλία του Αχιλλέα. Ίσως τότε, λέει, οι Τρώες να τρομάξουν και να υποχωρήσουν. Θα έχει άραγε αποτέλεσμα αυτή η δεύτερη και ανεπίσημη «πρεσβεία» στον Αχιλλέα;

Εικόνα 23. Σκηνές μάχης μεταξύ Τρώων και Αχαιών. Αρχαϊκός μελανόμορφος αμφορέας. Ρώμη, Συλλογή Basseggio (αντίγραφο).

**Οι συμβουλές των γερόντων στους νεότερους
Ο Νέστορας αναφέρει τις συμβουλές του Πηλέα στο
γιο του, του Μενοίτιου στον Πάτροκλο και προσθέτει
και τις δικές του**

**«Ο γέροντας Πηλέας παράγγελλε στο γιο του τον
Αχιλλέα να είναι πάντα πρώτος στην παλικαριά και να
τους ξεπερνάει όλους· εσένα πάλι έτσι σου παράγγελλε**

ο Μενοίτιος, ο γιος του Ἄκτορα: “Γιε μου, στη γενιά στέκει πιο πάνω ο Αχιλλέας, μεγαλύτερος στα χρόνια όμως είσαι συ, αν και στη δύναμη εκείνος είναι πολύ καλύτερος. Με τρόπο όμως να του λες λόγια γνωστικά και να τον συμβουλεύεις, και να του δίνεις οδηγίες, κι εκείνος θα σ’ ακούει για το καλό του”. Ἐτσι σου παράγγελλε ο γέροντας, εσύ όμως το ξεχνάς. Ὅμως ακόμα και τώρα θα μπορούσες να τα πεις αυτά στο γενναίο Αχιλλέα, μήπως σε ακούσει. Ποιος ξέρει αν με τη βοήθεια του θεού δεν τον συγκινούσες συμβουλεύοντάς τον; Καλή είναι η συμβουλή του φίλου».

(Ιλιάδα Λ 783-793, μτφρ. Ὁ. Κομνηνού-Κακριδῆ, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1954)

ραψωδία Μ

Τειχομαχία

(Η μάχη γύρω από το αχαιϊκό τείχος)

Περιληπτική αναδιήγηση

Στο τρωικό πεδίο συνεχίζεται η υποχώρηση των Αχαιών. Η μάχη μαίνεται και οι Τρώες βρίσκονται κιόλας μπροστά στην προστατευτική τάφρο του αχαιϊκού τείχους. Ὑστερα από πρόταση του φίλου και συμβούλου του Ἐκτορα, Πολυδάμαντα, επιχειρούν να διαβούν την τάφρο πεζοί, χωρισμένοι σε πέντε ομάδες, κάθε ομάδα με τον αρχηγό της. Μόνο ο σύμμαχος των Τρώων Ἄσιος θέλησε να παραβιάσει το τείχος με τη βοήθεια των αρμάτων και των αλόγων, αλλά αποκρούστηκε από τους Αχαιοούς. Ενώ ο Ἐκτορας ετοιμάζεται να περάσει την τάφρο, ένα δυσοίωνα σημάδι εμφανίζεται: ένας αετός πετάει ψηλά κρατώντας στα νύχια του ένα πληγωμένο φίδι· το ιερό πτηνό του Δία όμως δεν

καταφέρνει να νικήσει ολοκληρωτικά το θύμα του και, καθώς τραυματίζεται από αυτό, αναγκάζεται να το αφήσει να πέσει αιμόφυρτο ανάμεσα στους Τρώες. Εξαιτίας του κακού οιωνού, ο Πολυδάμαντας συμβουλεύει να μην προχωρήσουν. Ο Έκτορας όμως έχει εμπιστοσύνη στον Δία και θα απαντήσει στους ενδοιασμούς του φίλου του με τον πιο όμορφο, ίσως, στίχο της Ιλιάδας: «εἷς οἰωνός ἄριστος, ἀμύνεσθαι περί πάτρης» (Μ 243). Ο αγώνας συνεχίζεται αδιάλειπτα και οι Τρώες πιέζουν όλο και περισσότερο τους Αχαιούς. Μια πρώτη επίθεση του Έκτορα αποκρούεται. Την ίδια τύχη θα έχει και η επίθεση του συντρόφου τού Γλαύκου και δεύτερου βασιλιά των Λυκίων, του Σαρπηδόνα. Τη στιγμή όμως που οι δύο Αίαντες απωθούν την επίθεση του Σαρπηδόνα, τον οποίο προστατεύει ο πατέρας του Δίας, σε άλλο σημείο του τείχους ο Έκτορας ρίχνει τεράστιο λίθο και γκρεμίζει μια πύλη του στρατοπέδου. Η είσοδος του πρωτοπαλίκਾਰου των Τρώων στο αχαϊκό στρατόπεδο παρουσιάζεται από τον ποιητή με μεγαλοπρέπεια: η αντίθεση ανάμεσα στη σκοτεινή έκφραση του προσώπου του και στη λαμπερή πανοπλία του υπογραμμίζει την απειλή που πλησιάζει. Πίσω του εισβάλλουν οι Τρώες και απωθούν τους Αχαιούς στα πλοία. Θυμάστε κρισιμότερη στιγμή από αυτήν για τους Αχαιούς; Ποιος είχε προβλέψει αυτή την εξέλιξη, μιλώντας χλευαστικά για το αχαϊκό τείχος;

Εικόνα 24. Ο Έκτορας ρίχνει μεγάλη πέτρα σε μια πύλη του αχαϊκού τείχους. Αντίγραφο από βουλγαρική εικονογραφημένη Ιλιάδα, 1969.

Ραψωδία Ν

Μάχη επί ταῖς ναυσίν

(Μάχη κοντά στα πλοία)

Περιληπτική αναδιήγηση

Η ραψωδία Ν αφηγείται τις φονικές μάχες στο εσωτερικό του αχαιϊκού τείχους. Η πίεση που δέχονται οι Αχαιοί είναι ιδιαίτερα απειλητική: ο Έκτορας έχει καυχηθεί ότι θα βάλει φωτιά στα καράβια (πότε;). Ο ποιητής καταφεύγει στην επιβράδυνση: ο Δίας, βέβαιος ότι κανείς θεός δε θα τολμήσει να παραβεί τις εντολές του, στρέφει αλλού το βλέμμα του. Τότε ο Ποσειδώνας χωρίς να χάσει καιρό σπεύδει να βοηθήσει τους Δαναούς. Από τα βουνά της Σαμοθράκης, όπου παρακολουθούσε με πόνο τις απανωτές ήττες τους, φτάνει με τέσσερις δρασκελιές στο ολόχρυσο παλάτι του, στα βάθη της θάλασσας. Παίρνει το αμάξι του και, σαν αστραπή, φτάνει στα πλοία των Αχαιών. Στην αρχή πλησιάζει τους δυο Αίαντες και τους ενθαρρύνει με λόγια· ύστερα πάει πιο πίσω, κοντά στα πλοία, όπου βρίσκει τους αρχηγούς απελπισμένους και προσπαθεί να τους αναπτρώσει το ηθικό. Οι προσπάθειές του έχουν αποτέλεσμα: οι φάλαγγες ορθώνονται σαν πυκνό χάλκινο τείχος και ανακόπτουν για την ώρα την προέλαση των Τρώων.

Συνάπτονται αιματηρές γενικές μάχες, αλλά και μονομαχίες που δίνουν ποικιλία στην αφήγηση. Ξεχωρίζουν οι Τρώες Έλενος, Αινείας, Πάρης και βέβαια ο Έκτορας, ο οποίος πολεμάει στο κέντρο. Από τη μεριά των Ελλήνων πρωτοστατούν οι Κρητικοί Ιδομενέας και Μηριόνης, ο γιος του Νέστορα Αντίλοχος, ο Τεύκρος, οι δύο Αίαντες και ο Μενέλαος. Η μάχη απλώνεται και από τις δυο μεριές, ενώ στο κέντρο πρωταγωνιστούν ο

Έκτορας και ο Αϊάντας ο Τελαμώνιος. Οι Έλληνες εξακολουθούν να βρίσκονται σε δεινή θέση, αλλά αμύνονται με σθένος. Ο θόρυβος του πολέμου γεμίζει τον αιθέρα.

ραψωδία Ξ

Διός άπάτη

(Η εξαπάτηση του Δία)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο θόρυβος κάνει τον Νέστορα να βγει από τη σκηνή του, όπου τον αφήσαμε (πότε;) να περιποιείται τον τραυματισμένο Μαχάονα. Η κατάσταση που αντικρίζει τον θλίβει. Αποφασίζει να επισκεφθεί τον Αγαμέμνονα στη σκηνή του. Τον βρίσκει απελπισμένο να παρακολουθεί τη μάχη με τους άλλους πληγωμένους αρχηγούς, τον Οδυσσέα και τον Διομήδη. Ο Αγαμέμνονας φοβάται μήπως ο Έκτορας πραγματοποιήσει και τις χειρότερες απειλές του: να βάλει φωτιά στα πλοία και να σκοτώσει όλους τους Δαναούς. Τα αλλεπάλληλα χτυπήματα, λέει, δείχνουν ότι ο Δίας ευνοεί τους Τρώες, γι' αυτό προτείνει και πάλι ως μόνη λύση τη φυγή μέσα στη νύχτα. Αυτή τη φορά, όμως, δε θα βρει αντίθετο μόνο τον Διομήδη αλλά και τον Οδυσσέα, που απορρίπτει την πρότασή του με λόγια προσβλητικά. Τελικά, έπειτα από συμβουλή του Διομήδη, ξεκινούν όλοι για τη μάχη. Αν και είναι πληγωμένοι, η παρουσία τους θα δώσει κουράγιο στο στρατό. Ενθάρρυνση και ελπίδα τους δίνει και ο Ποσειδώνας, ο οποίος ξεσηκώνει όλο το στρατό φωνάζοντας δυνατά όσο εννιά ή δέκα χιλιάδες άνθρωποι.

Την ίδια στιγμή η Ήρα, για να αποσπάσει την προσοχή του Δία, έτσι ώστε ο Ποσειδώνας να βοηθή-

σει τους Αργίτες ανενόχλητος, βάζει σε ενέργεια τα θέλγητρά της. Καλλωπίζεται, φοράει τα κοσμήματά της, δανείζεται μ' ένα μικρό ψέμα τη μαγική ζώνη της Αφροδίτης και πετυχαίνει τη συνεργασία του Ύπνου. Παρασύρει έτσι τον Δία πάνω στην Ίδη σ' ένα ερωτικό παιχνίδι, καθώς είναι κρυμμένοι και οι δυο μέσα σ' ένα χρυσό σύννεφο. Ύστερα από αυτό ο Κρονίδης αποκοιμιέται βαθιά. Αμέσως ο Ύπνος ειδοποιεί τον Ποσειδώνα ότι μπορεί ελεύθερα πλέον να βοηθήσει τους Έλληνες. Εκείνος παροτρύνει τους Αχαιούς και τους ρίχνει με ορμή στον αγώνα. Η μάχη παίρνει γρήγορα μεγάλες διαστάσεις. Ξαφνικά ο Έκτορας τραυματίζεται από τον Αίαντα και απομακρύνεται από τη μάχη. Εύκολα, έτσι, οι Αχαιοί τρέπουν τους Τρώες σε φυγή. Ο ποιητής επικαλείται τις Μούσες να του πουν ποιος Έλληνας δοξάστηκε πιο πολύ με τη βοήθεια του Ποσειδώνα σ' αυτήν τη μάχη.

ραψωδία Ο

Παλιώξις παρά τῶν νεῶν

(Οι Αχαιοί απομακρύνουν τους Τρώες από τα πλοία – Οι Τρώες απωθούν και πάλι τους Αχαιούς μέσα στο στρατόπεδο)

Περίληπτική αναδιήγηση

Ο Δίας αφυπνίζεται και αντικρίζει έκπληκτος τη σφοδρή ελληνική επέλαση. Αμέσως ξεσπά με απειλές εναντίον της Ήρας, αλλά εκείνη τον διαβεβαιώνει με όρκο πως το θέαμα που βλέπει είναι έργο του Ποσειδώνα. Ο Δίας τότε γίνεται πιο φιλικός, της εξηγεί όλο το σχέδιο του μέχρι την πτώση της Τροίας και ζητάει τη συνεργασία της. Έτσι η φιλονικία εκτονώνεται και η Ήρα φεύγει για

τον Όλυμπο με την εντολή να στείλει στην Ίδη την Ίριδα και τον Απόλλωνα. Σε λίγο ο Δίας υποδέχεται με χαρά τους δύο θεούς και, αφού στέλνει την Ίριδα να απομακρύνει τον Ποσειδώνα από το πεδίο της μάχης, αναθέτει στον Απόλλωνα να συνεφέρει τον πληγωμένο Έκτορα και να αναχαιτίσει την προέλαση των Ελλήνων.

Η επέμβαση του Φοίβου έχει άμεσα αποτελέσματα. Οι Αχαιοί προβάλλουν σθεναρή αντίσταση, αλλά αναγκάζονται τελικά να υποχωρήσουν μέσα στο τείχος. Ο Απόλλωνας γκρεμίζει ένα μέρος του και οι Τρώες εισβάλλουν και πάλι στο ελληνικό στρατόπεδο. Οι Έλληνες ανασυντάσσονται και μάχονται με πείσμα. Αυτός που τους εμπυχώνει με τα λόγια του και κρατάει τον αγώνα είναι ο Αϊάντας ο Τελαμώνιος, ο οποίος αμύνεται υπεράνθρωπα με το μακρύ κοντάρι του πάνω στο καράβι του Πρωτεσίλαου, ενώ οι εχθροί γύρω του πασχίζουν να βάλουν φωτιά. Την ίδια στιγμή ο Πάτροκλος, που έχει δει από τη σκηνή του πληγωμένου Ευρύπυλου την άτακτη υποχώρηση των Αχαιών, τρέχει στον Αχιλλέα με σκοπό να τον πιέσει να επιστρέψει στη μάχη.

ραψωδία Ο 1-79

Η αφύπνιση του Δία πάνω στην Ίδη επαναφέρει το μύθο στην κοίτη του

- Ο Δίας αφυπνίζεται κυριολεκτικά και μεταφορικά
- Απειλές, όρκοι και μια πρόταση συνεργασίας
- Το σχέδιο του Δία πιο ολοκληρωμένο

Ο Δίας ξυπνά αιφνίδια – Η εικόνα που αντικρίζει

Και αφού τους πάλους διάβηκαν και το χαντάκι οπίσω φεύγοντας κι έστρωσαν πολλούς

των Δαναών οι λόγχες, σιμά στ' αμάξια στάθηκαν του φόβου κερωμένοι, και ο Ζευς από τες αγκαλιές εξύπνησε της Ήρας της Ίδης εις τες κορυφές· τινάχθη, εστάθη κι είδε τους Αχαιοούς κατάποδα να κυνηγούν τους Τρώας. Κι εκεί μέσα στον πόλεμον τον μέγαν Ποσειδώνα· μακράν τον Έκτορα χαμαί, στα πόδια των συντρόφων,

5

στ. 1 τους πάλους: τους πασσάλους που έκαναν τη διάβαση της τάφρου, γύρω από το τείχος των Αχαιών, ακόμη πιο δύσκολη.

στ. 3 σιμά στ' αμάξια: οι Τρώες σταματούν, για να ανασυνταχθούν στο σημείο όπου είχαν αφήσει τα άρματα, κοντά στην τάφρο (M 85).

του φόβου κερωμένοι: χλωμοί, όπως το κερί, από το φόβο τους.

στ. 3-13 Στους στίχους αυτούς ο ποιητής αποτυπώνει με λεπτομέρειες το θέαμα που αντικρίζει ο Δίας μόλις αφυπνίζεται.

στ. 4 από τες αγκαλιές εξύπνησε της Ήρας: βλ. Περιληπτική αναδιήγηση ραψωδίας Ξ.

που με στυμμένην την ψυχήν λαχάνιαζε κι εξέρνα
αίμα, τι δεν τον κτύπησε των Αχαιών ηρώων **10**
ο ύστερος· και των θεών και ανθρώπων ο πατέρας
τον είδε, τον λυπήθηκε, και μ' άγριο βλέμμα εστράφη

Ξέσπασμα του Δία εναντίον της Ήρας

στην Ήραν, κι είπεν: «Ω σκληρή, αδάμαστη, το βλέπω
δόλος δικός σου πονηρός τον Έκτορα τον θείον **15**
απόκοψε απ' τον πόλεμον κι εσκόρπισε τους Τρώας.
Δεν ξέρω αν το βαρύτατο μηχανήμα και πάλιν
θα μου πλερώσεις πρώτη εσύ και σε κακοκτυπήσω.
Θυμάσαι όταν εκρέμοσουν ψηλά και αμόνια δύο
σου 'χα στες φτέρνες, και χρυσήν

ασύντριφτην στα χέρια

άλυσον και συ κρέμοσουν στα νέφη του αιθέρα; **20**
Και αν κι εγογγύζαν οι θεοί στα πέρατα του Ολύμπου
κανείς δεν είχε δύναμιν να δράμει να σε λύσει·

στ. 9 με στυμμένην την ψυχήν: ξεπνοϊσμένος, με χαμένες τις αισθήσεις του.

στ. 10-11 τι δεν τον κτύπησε... / ο ύστερος: (σχήμα λιτότητας) γιατί τον είχε χτυπήσει ο καλύτερος ανάμεσα στους Αχαιούς. Ποιον εννοεί ο ποιητής;

στ. 16 το βαρύτατο μηχανήμα: τη σοβαρότατη αυτή δολοπλοκία.

στ. 17 πρώτη εσύ: η τιμωρία θα επιβαλλόταν πρώτα στην Ήρα και ύστερα στους συνενόχους της, τον Ποσειδώνα και τον Ύπνο (βλ. ραψωδίες Ν και Ξ).

στ. 21-22 και αν κι εγογγύζαν... να δράμει: αν και πονούσαν οι θεοί βλέποντας την Ήρα να υφίσταται αυτό το μαρτύριο, κανείς τους δεν τολμούσε να τρέξει να τη βοηθήσει.

ότι απ' την πύλην τ' ουρανού θα τον κατακυλούσα
στην γην να χάσει την πνοήν και μ' όλα τούτα ο πόνος
δεν έπαυε που μ' έσφαζε του θείου Ηρακλέους, **25**
απ' όταν συ με το Βοριά την κάθε ανεμοζάλην
κατάφερες κακόγνωμα, και στ' άγρια πελάγη
τον πέταξες, ώσπου στην Κω τον έφερες ν' αράξει.
Εκείθ' εγώ τον έσωσα, που 'χε βαστάξει αγώνες
πολλούς και τον ξανάφερα στο ιπποτρόφον Άργος. **30**
Και τούτ' αν καλοθυμηθείς θ' αφήσεις την απάτην,
και αν ήλθες απ' τον Όλυμπον και μ' έφερες να πέσω
στο πλάγι σου, να μη θαρρείς
που αυτό θα σ' ωφελήσει».

Αντίδραση της Ήρας

Είπε κι η μεγαλόφθαλμη θεά πάγωσεν όλη,
και προς αυτόν απάντησε με λόγια φτερωμένα: **35**
«Μάρτυς μου η γη και ο ουρανός πλατύτατος επάνω
και της Στυγός τα ρέματα που χύνονται στον Άδη,
οπού 'ναι ο πρώτος και φρικτός των αθανάτων όρκος,
κι η ιερή σου κεφαλή κι η νυμφική μας κλίνη,
που όρκον σ' εκείνην ψεύτικον δεν θα 'κανα ποτέ μου· **40**
τον Ποσειδώνα εγώ ποσώς δεν έβαλα να βλάψει
τους Τρώας και τον Έκτορα, και να βοηθεί τους άλλους,

στ. 36-39 Ο όρκος των θεών στη Στύγα, του Άδη, θεωρούνταν ο πιο φρικτός όρκος των αθανάτων, γιατί τους θύμιζε το θάνατο και την απώλεια της αθανασίας σε περίπτωση επιορκίας.

στ. 40 όρκον... ψεύτικον: η Ήρα δεν ψευδορκεί, γιατί πράγματι δεν έβαλε τον Ποσειδώνα «να βλάψει τους Τρώας και τον Έκτορα» (στ. 41-42). Ο Ποσειδώνας ενήργησε μόνος του και η απάτη της Ήρας τον διευκόλυνε στις ενέργειές του. Να προσέξουμε όμως ότι η θεά δε συμπεριλαμβάνει την «απάτη» στον όρκο της.

αλλά εκινήθη μόνος του θαρρώ, κι αισθάνθη λύπην
ἀμ' είδε πως οι Αχαιοί συντρίβονταν στες πρύμνες.
Ὅμως θα τον συμβούλευα κι εκείνος να πηγαίνει **45**
όπου και αν, μαυρονέφελε, σαν αρχηγός προστάξεις».

Οι επόμενες ενέργειες και τα σχέδια του Δία

Είπε, και τότε των θεών και ανθρώπων ο πατέρας
μ' ένα χαμόγελο γλυκό σ' εκείνην απαντούσε:
«Ἄμποτε, Ἴηρα σεβαστή, στο εξής ν' αποφασίσεις
εις το συνέδριον των θεών να συμφωνείς μ' εμένα. **50**
Τότε, θαρρώ, και ο Ποσειδών, όσον και αν θέλει αλλέως,
σ' ό,τι ποθείς εσύ κι εγώ, τον νουν του θα γυρίσει.
Και αν ομιλείς αληθινά, με όλην την καρδιά σου,
άμε στα γένη των θεών την Ἴριν να καλέσεις
και τον λαμπρόν Απόλλωνα να έλθουν εδώ πέρα. **55**
Εκείνην θα προστάξω εγώ μες στον λαόν να δράμει
των χαλκοφράκτων Αχαιών, να ειπεί του Ποσειδώνος
να παύσει από τον πόλεμον, στο σπίτι του να γύρει
τον Έκτορα στον πόλεμον θα ξαναφέρει ο Φοίβος,

στ. 49 ἄμποτε: μακάρι. Ο Δίας εύχεται στο μέλλον να έχει σύμμαχο την Ἴηρα στις συνελεύσεις των θεών.

στ. 54 ἄμε: πήγαινε. Η Ἴηρα, για να αποδείξει στον Δία τη διάθεσή της για συνεργασία, πρέπει να πάει στον Όλυμπο και να του στείλει την Ἴριδα και τον Απόλλωνα.

στ. 56 κ.εξ. Ο Δίας απαριθμεί τις επόμενες ενέργειές του, ανακεφαλαιώνοντας έτσι το σχέδιο του (βουλή του Δία) μέχρι την αποκατάσταση της τιμής του Αχιλλέα, όπως υποσχέθηκε στη Θέτιδα. Από το στ. 69, όμως, αναφέρει γεγονότα που δεν περιλαμβάνονται στην Ιλιάδα, αφού το ιλιαδικό έπος τελειώνει με το θάνατο και την ταφή του Έκτορα.

θα τον γεμίσει δύναμιν, τον νουν του θα ιλαρώσει **60**
από τους πόνους τους δριμείς και την φυγήν θα σπείρει
την άνανδρην στους Αχαιοούς, να τους γυρίσει οπίσω,
όσο να πέσουν φεύγοντας στες πρύμνες του Πηλείδη·
τον σύντροφόν του Πάτροκλο εκείνος θα τους στείλει,
και ο Πάτροκλος θα πέσει αυτού,

στα τείχη εμπρός της Τροίας **65**
από τον Έκτορ' αλλ' αφού πολλούς φονεύσει ανδρείους
και τον δικόν μου ακόμα υιόν, τον θείον Σαρπηδόνα·
και απ' τον καημόν ο Αχιλλεύς τον Έκτορα φονεύσει·
κατόπι εγώ τους Αχαιοούς θα κάμω από τα πλοία
τους Τρώας αδιάκοπα να διώχνουν στην πεδιάδα, **70**
ώσπου να πάρουν, με βουλήν της Αθηνάς, την Τροίαν.
Και ούτ' εγώ παύω τον θυμόν, ούτε κανέναν άλλον
απ' τους θεούς να βοηθεί τους Δαναούς θ' αφήσω
πριν ή τελειώσ' ολόκληρον τον πόθον του Αχιλλέως,

που πρώτα του υποσχέθηκα και με της κεφαλής μου **75**
το νεύμα οπτόταν έπεσε στα γόνατά μου η Θέτις
κι εζήτησε τον πορθητήν Πηλείδην να τιμήσω». **75**
Είπε, και τον υπάκουσεν η Ήρα η λευκοχέρα
και στον υψηλόν Όλυμπον ανέβη από την Ίδην.

στ. 60 τον νουν του θα ιλαρώσει: θα τον ηρεμήσει,
αφού θα του γιατρέψει το τραύμα του.

στ. 71 με βουλήν της Αθηνάς: εννοεί τον δούρειο ίππο:
«του ξυλένιου αλόγου / τραγούδα μας το τέχνασμα που
τόφκιασε η Παλλάδα / κι ο Επειός, και τόφερε στο
κάστρο του Πριάμου / παγίδα του Λαέρτη ο γιος,
οπληρχηγούς γεμάτο / και κείνοι τότε κούρσεψαν την
ξακουσμένη Τροία». (Οδύσσεια θ 492-495, μτφρ. Ζ.
Σίδερης, ΟΕΔΒ, 1981).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ο όρκος των νεαρών αγωνιστών του Ιερού Λόχου

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης το Μάρτιο του 1821 συγκρότησε τον Ιερό Λόχο με στόχο τον αγώνα για την απελευθέρωση της πατρίδας. Οι Ιερολοχίτες ορκίστηκαν να πεθάνουν γι' αυτό τον ιερό σκοπό. Ακολουθεί ένα μικρό απόσπασμα από τον όρκο τους: «Ορκίζομαι να χύσω και αυτήν την υστέραν ρανίδα του αίματος μου υπέρ της Θρησκείας και της Πατρίδος μου. Να φονεύσω και αυτόν τον ίδιον αδελφόν, αν τον εύρω προδότην της Πατρίδος. [...] Να μη παραιτήσω τα όπλα προτού να ίδω ελευθέραν την Πατρίδα μου και εξωλοθρευμένους τους εχθρούς της. [...] Ορκίζομαι τέλος πάντων εις το της Θείας Μεταλήψεως Φοβερόν Μυστήριον ότι θα υστερηθώ της Αγίας Κοινωνίας εις την τελευταίαν μου εκείνην ώραν, εάν δεν εκτελέσω απάσας τας υποσχέσεις, τας οποίας έδωσα ενώπιον της εικόνας του Κυρίου μας Ιησού Χριστού».

(Ι. Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, Αθήναι 1859-1861)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. α) Ποια κατάσταση επικρατεί στο πεδίο της μάχης μόλις ξυπνά ο Δίας;
Να την περιγράψετε λεπτομερώς με στοιχεία από το κείμενο. **β)** Ποιοι θεοί συνέβαλαν και με ποιες ενέργειές τους σ' αυτή την κατάσταση; (Στην απάντησή σας θα σας βοηθήσουν και οι Περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών Ν και Ξ).

- 2.** Θυμηθείτε ποιον είχε εκσφενδονίσει κάποτε ο Δίας από τον Όλυμπο και αφηγηθείτε το γεγονός. Λαμβάνοντας υπόψη σας αυτό, πώς κρίνετε το φόβο των θεών μπροστά στην οργή του Δία (στ. 21-24);
- 3.** Να καταγράψετε με λεπτομέρειες το σχέδιο (βουλή) του Δία, όπως παρουσιάζεται από τον ίδιο το θεό στην ενότητα, και να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποια σχέση έχει η βουλή του Δία με τη μήνιδα του Αχιλλέα; β) Ποια γεγονότα του σχεδίου περιλαμβάνονται στα χρονικά όρια της Ιλιάδας και ποια όχι;
- 4.** Ο Δίας προφητεύει ότι οι Αχαιοί θα καταλάβουν την Τροία «με βουλήν της Αθηνάς» (στ. 71). Θυμάστε από την Οδύσσεια ποιος ήταν ο ρόλος της Αθηνάς στην κατάληψη της πόλης και στην κατασκευή του δούρειου ίππου; Θα σας βοηθήσουν οι στίχοι της ραψωδίας θ 590-629 (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης).
- 5.** Αφού μελετήσετε τον όρκο της Ήρας (Ο 36-40), να τον συγκρίνετε με τον όρκο των Ιερολοχιτών (βλ. Παράλληλο κείμενο) κυρίως στα εξής σημεία: α) Ποιος είναι ο στόχος καθενός από τους δύο όρκους; β) Τι επικαλείται η Ήρα και τι οι Ιερολοχίτες; Να δικαιολογήσετε τις επικλήσεις του καθενός. γ) Ποια επίκληση κάνει καθέναν από τους δύο όρκους φοβερό;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Παίρνοντας αφορμή από τον όρκο της Ήρας (Ο 36-40), να εργαστείτε κατά ομάδες στα εξής θέματα: α) Η χρήση του όρκου στην Ιλιάδα και στην αρχαιότητα γενικότερα. β) Ο όρκος σήμερα στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο. γ) Σχέση όρκου και θρησκείας (αρχαιότητα, σύγχρονη εποχή). δ) Μικρή συλλογή όρκων από τη δημόσια ή την

καθημερινή ζωή. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Νόμος, Δημόσιος, Ιδιωτικός, Κοινωνική οργάνωση, Θρησκεία]

ραψωδία Π

Πατρόκλεια

(Τα κατορθώματα και ο θάνατος του Πάτροκλου)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο Πάτροκλος, φτάνοντας στα πλοία των Μυρμιδόνων, εκθέτει τη σοβαρότητα της κατάστασης στον Αχιλλέα και τον κατηγορεί για τη σκληρή στάση του. Του ζητάει να επιτρέψει τουλάχιστον σ' αυτόν να οδηγήσει τους Μυρμιδόνες στη μάχη. Ο Πηλείδης, βλέποντας κιόλας καπνό να βγαίνει από το καράβι του Πρωτεσίλαου, υποχωρεί και επιτρέπει στον Πάτροκλο να φορέσει την πανοπλία του· συμβουλεύει όμως το φίλο του να μην απομακρυνθεί από τα πλοία.

Οι Μυρμιδόνες εξοπλίζονται γρήγορα και εξορμούν με ασυγκράτητη μανία. Οι Τρώες υποχωρούν τρομαγμένοι, ενώ οι Αργίτες ξεθαρρεύουν και τους τρέπουν σε άτακτη φυγή. Στην καταδίωξη πρωτοστατεί ο Πάτροκλος, ο οποίος σκοτώνει τόσους πολλούς εχθρούς, που μπορεί κανείς να μιλήσει για αριστεία. Ανάμεσα στα θύματά του είναι ο γιος του Δία και αρχηγός των Λυκίων Σαρπηδόνας και ο ηνίοχος του Έκτορα Κεβριόνης. Ο Πάτροκλος, μεθυσμένος από τις επιτυχίες του, έχει ξεχάσει την εντολή του Αχιλλέα να μην απομακρυνθεί από τα πλοία και συνεχίζει την καταδίωξη έως τις Σκαιές πύλες. Μόνο ένας θεός θα μπορούσε πλέον να τον σταματήσει.

Πράγματι, το πρώτο χτύπημα θα το δεχτεί από το χέρι του Απόλλωνα. Μες στην ορμή του δεν έχει αντιληφθεί την παρουσία του θεού-προστάτη της πόλης, που με μια κίνηση τον αφοπλίζει. Στη συνέχεια τον πληγώνει με το δόρυ του ο ικανότατος γιος του Πάνθου Εύφορβος. Το τελειωτικό χτύπημα θα το δώσει ο Έκτορας. Ο Πάτροκλος λίγο πριν ξεψυχήσει προφητεύει στον Έκτορα το θάνατό του αλλά ο πρόμαχος των Τρώων τυφλωμένος από τη νίκη του τον χλευάζει και δείχνει να μην ακούει.

Εικόνα 25. Ο Ύπνος και ο Θάνατος μεταφέρουν τον Σαρπηδόνα. Καλυκοειδής κρατήρας του ζωγράφου Ευφρονίου, γύρω στο 510 π.Χ. Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης (αντίγραφο).

ραψωδία 11 1-100 Ο Αχιλλέας υποχωρεί στις παρακλήσεις του Πάτροκλου (ανάγνωση)

Ο Πάτροκλος συναντά τον Αχιλλέα
(στ. 1) Αυτοί έτσι πολεμούσαν γύρω στο καράβι με το όμορφο κατάστρωμα· στο μεταξύ ο Πάτροκλος ήρθε και στάθηκε κοντά στον Αχιλλέα, τον κυβερνήτη του στρατού, χύνοντας δάκρυα ζεστά σα βρύση με μαύρο νερό, που από απότομο ψηλό βράχο χύνει τα σκοτεινά νερά. Κι ο γρήγορος στα πόδια θεϊός Αχιλλέας τον

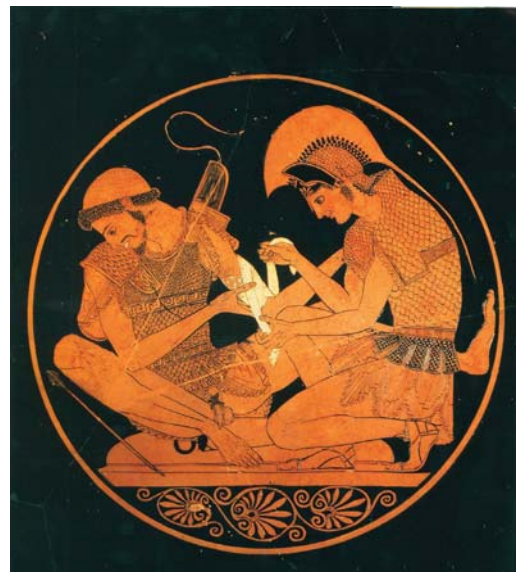
λυπήθηκε, καθώς τον είδε, και μιλώντας του είπε φτερωτά λόγια: «Γιατί είσαι γεμάτος δάκρυα, Πάτροκλε, σαν μικρό κοριτσάκι που τρέχει πίσω από τη μητέρα του και της γυρεύει να το πάρει αγκαλιά πιάνοντάς την από το φόρεμα και την εμποδίζει, (στ. 10) μ' όλο που εκείνη είναι βιαστική, και την κοιτάζει γεμάτο δάκρυα, ως που να το πάρει στην αγκαλιά; Μ' αυτό μοιάζεις, Πάτροκλε, και χύνεις απαλό δάκρυ. Έχεις να πεις τίποτε στους Μυρμιδόνες ή σε μένα τον ίδιο; Ή μήπως άκουσες κάποιαν είδηση από τη Φθία εσύ μονάχος; Λένε πως ζει ακόμα ο Μενοίτιος, ο γιος του Άκτορα, ζει κι ο γιος του Αιακού, ο Πηλέας, ανάμεσα στους Μυρμιδόνες, που γι' αυτούς τους δυο αλήθεια πολύ θα λυπόμασταν αν πέθαιναν. Ή μήπως θρηνολογάς για τους Αργείους, γιατί χάνονται στα βαθιά καράβια από την ίδια τους την έπαρση; Πες μου το, μην το κρύβεις μέσα σου, για να το ξέρουμε και οι δυο».

Λόγος του Πάτροκλου

(στ. 20) Τότε βαριαστενάζοντας του είπες, αρματομάχε Πάτροκλε: «Αχιλλέα, γιε του Πηλέα, εσύ που είσαι ο πιο αντρειωμένος απ' όλους τους Αχαιοούς, μη θυμώνεις, γιατί είναι μεγάλη η πίκρα που έχει πλακώσει τους Αχαιοούς. Όλοι εκείνοι, που ήταν ως τώρα οι πιο γενναίοι στη μάχη, κείτονται στα καράβια χτυπημένοι από κοντά ή μακριά. Είναι χτυπημένος από μακριά ο γιος του Τυδέα, ο δυνατός Διομήδης, από κοντά ο ένδοξος για το δόρυ του Οδυσσέας και ο Αγαμέμνονας· από μακριά ο Ευρύπυλος στο μηρό, από σαΐτα. Αυτούς τους νοιάζονται γιατροί που ξέρουν πολλά φάρμακα γιατρεύοντας τις πληγές τους. Εσύ όμως, Αχιλλέα, είσαι αλύγιστος. Ποτέ να (στ. 30) μη με πιάσει εμένα τέτοιος θυμός, σαν αυτόν που κρατάς εσύ μέσα σου, εσύ που δείχνεις τη δύναμή σου στο κακό. Ποιος άλλος απ' αυτούς που θα γεννηθούν πιο ύστερα θα δει καλό από

σένα, αν εσύ τώρα δεν διώξεις από τους Αργείους το φοβερό χαμό; Άσπλαχνε! Πατέρας σου εξάπαντος δεν ήταν ο αρματομάχος Πηλέας, ούτε η Θέτιδα μάνα σου· εσένα σε γέννησε η λαμπερή θάλασσα και τα απόγκρεμα βράχια, γιατί είναι δίχως έλεος η καρδιά σου. Αν πάλι θέλεις να ξεφύγεις κάποια προφητεία θεού που έχεις μέσα στο νου σου και που τυχόν σου την είπε από το Δία η σεβάσμια μάνα σου, στείλε τουλάχιστον εμένα γρήγορα και δώσε μου μαζί και τον άλλο στρατό των Μυρμιδόνων, μήπως μπορέσω και γίνω φως στους Δαναούς. Δώσε μου και τα (στ. 40) δικά σου όπλα να τα φορέσω στους ώμους, μήπως οι Τρώες, καθώς θα με πάρουν για σένα, τραβηχτούν από τον πόλεμο, και πάρουν την ανάσα τους οι πολεμικοί γιοι των Αχαιών, που βασανίζονται. Λίγο μόνο να ξανασάνει κανείς στον πόλεμο, του φτάνει.

Εικόνα 26. Ο Αχιλλέας φροντίζει το πληγωμένο χέρι του Πάτροκλου. Ερυθρόμορφη κύλικα, 500 π.Χ. περίπου. Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο (αντίγραφο).

Απάντηση-υποχώρηση του Αχιλλέα

Ξεκούραστοι όπως είμαστε, θα μπορέσουμε εύκολα να σπρώξουμε πίσω προς την πόλη από τα πλοία και τις σκηνές ανθρώπους κουρασμένους από τη μάχη». Έτσι μίλησε παρακαλώντας ο πολύ άμυαλος· γιατί του μελλόταν να γυρέψει για τον ίδιο τον εαυτό του τον κακό θάνατο και το χαμό. Πολύ συχυσμένος τότε του αποκρίθηκε ο γρήγορος στα πόδια Αχιλλέας: «Αλίμονο

μου, διογέννητε Πάτροκλε, τι είναι αυτό που είπες; Ούτε καμιά προφητεία θεού ξέρω και νοιάζομαι γι' αυτή, ούτε **(στ. 50)** μου είπε τίποτα από το Δία η σεβάσμια μητέρα μου· αυτός όμως ο φοβερός καημός μου σφίγγει την καρδιά και την ψυχή, όταν κάποιος άνθρωπος θέλει να ζημιώσει τον όμοιο του και να του πάρει πίσω το τιμητικό δώρο, γιατί έχει πιο μεγάλη δύναμη. Αυτό είναι βαρύς καημός για μένα, γιατί έχω τραβήξει τόσα βάσανα. Την κοπέλα που οι Αχαιοί μου την ξεχώρισαν για τιμητικό δώρο και που με το δικό μου το δόρυ την απόχτησα κυριεύοντας την καλοτειχισμένη πολιτεία τους, αυτήν μου την πήρε πίσω μέσ' από τα χέρια μου ο βασιλιάς Αγαμέμνονας, ο γιος του Ατρέα, σαν να ήμουν κανένας τιποτένιος ξωμερίτης. Όμως αυτά ας τα αφήσουμε· έγιναν που **(στ. 60)** έγιναν· δεν γίνεται να κρατήσω το θυμό αδιάκοπα μέσα μου· αλήθεια, είπα πως δεν θα πάψω την οργή μου, παρά μονάχα την ώρα που η βοή και ο πόλεμος θα φτάσει στα δικά μου τα καράβια. Εσύ όμως φόρεσε στους ώμους τα ξακουστά όπλα μου και γίνε αρχηγός στους φιλοπόλεμους Μυρμιδόνες στον πόλεμο, τη στιγμή που το μαύρο σύννεφο των Τρώων έζωσε με δύναμη τα καράβια, και οι άλλοι Αργείοι βρίσκονται στριμωγμένοι δίπλα στη θάλασσα και δεν τους μένει παρά λίγος πια τόπος· και η πολιτεία των Τρώων ολόκληρη ξεχύθηκε γεμάτη θάρρος· γιατί δεν βλέπουν πια ν' αστράφτει κοντά τους το μέτωπο της δικής μου περικεφαλαίας. **(στ. 70)** Γρήγορα θα το έβαζαν στα πόδια και θα γέμιζαν νεκρούς τα χαντάκια, αν ο Αγαμέμνονας μου είχε φερθεί με ευγένεια. Τώρα όμως χτυπούν από όλες τις μεριές το στρατόπεδο μας· γιατί δεν φρενιάζει το δόρυ μέσα στις παλάμες του Διομήδη, του γιου του Τυδέα για να διώξει το χαμό από τους Δαναούς. Και ούτε που άκουσα ακόμα τη φωνή του γιου του Ατρέα, του ανθρώπου που

μισώ, να φωνάζει· του Έκτορα μόνο του αντροφονιά αντηχεί, καθώς δίνει κουράγιο στους Τρώες, κι εκείνοι με βοή κρατούν δική τους ολόκληρη την πεδιάδα, νικώντας στη μάχη τους Αχαιούς.

(στ. 80) Όμως και έτσι, Πάτροκλε, ρίξου τους με δύναμη, διώχνοντας το χαμό από τα καράβια, μήπως και μας κάψουν τα καράβια με φωτιά που καίει και δεν μας αφήσουν πια να γυρίσουμε. Κι άκουσέ με και κάνε όπως εγώ θα βάλω στο μυαλό σου, το πιο σπουδαίο σημείο από όσα σου λέω για να βοηθήσεις να πάρω τιμή μεγάλη και δόξα από όλους τους Δαναούς, να μου γυρίσουν πίσω την πανέμορφη κόρη και να μου δώσουν από πάνω δώρα λαμπρά: άμα τους διώξεις από τα καράβια, γύρισε πάλι πίσω· κι αν σου δώσει ο άντρας της Ήρας, που βροντά βαριά, να κερδίσεις δόξα, εσύ μην το **(στ 90)** θελήσεις να πολεμάς χωρίς εμένα με τους φιλοπόλεμους Τρώες· έτσι θα κάμεις να με τιμούν ακόμη πιο λίγο. Μήτε να σε πάρει το καμάρι στον πόλεμο και στη μάχη, καθώς θα σκοτώνεις Τρώες, και τραβήξεις μπροστά κατά το Ίλιο μήπως μπει στη μέση κανένας από τους αιώνιους θεούς του Ολύμπου· γιατί αυτούς τους αγαπά πάρα πολύ ο μακροσαϊτευτής Απόλλωνας· μόνο να γυρίσεις πίσω πάλι, αφού θα έχεις δώσει φως στα καράβια, και εκείνους άφησέ τους να πολεμούν μέσα στην πεδιάδα. Ας ήταν, Δία πατέρα και Αθηνά και Απόλλωνα, να μην ξεφύγει το θάνατο μήτε κανένας από τους Τρώες, όσοι είναι, μήτε κανένας από τους Αργείους, μονάχα εμείς οι δυο να γλιτώσουμε από το χαμό, για να καταλύσουμε μονάχοι μας εμείς τους **(στ. 100)** ιερούς πύργους της Τροίας»

(μτφ. Ό. Κομνηνού-Κακριδή,
εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1954)

Εικόνα 27. Ο Πάτροκλος φοράει τα άρματα του Αχιλλέα. Στέκει μπροστά στο βωμό κρατώντας φιάλη και στρέφει το βλέμμα προς τον καθισμένο Αχιλλέα, που κάνει σπονδή για τον καλό γυρισμό του. Ερυθρόμορφη στάμνος, γύρω στο 480 π.Χ. Ρώμη, Βίλα Τζούλια (αντίγραφο).

ραψωδία Π 684-867

Το κύκνειο άσμα και ο θάνατος του Πάτροκλου

Εικόνα 28. Ο Κεβριόνης πάνω στο άρμα. Τον πλαισιώνουν ο Έκτορας και ο Γλαύκος. Μελανόμορφη υδρία, 575-550 π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο (αντίγραφο).

- Ο Πάτροκλος ξεχνάει τις οδηγίες του Αχιλλέα
- Τελευταίες φάσεις της αριστείας του Πάτροκλου
- Ρόλος του Απόλλωνα στο θάνατο του Πάτροκλου
- Ποιο γεγονός θα φέρει πίσω τον Αχιλλέα στη μάχη;

Ο Πάτροκλος φτάνει έως τα τείχη της Τροίας

Τότ' είπε του Αυτομέδοντος ο Πάτροκλος να σπρώξει το αμάξι αυτού κατάποδα των Τρώων και Λυκίων **685**

στ. 684 του Αυτομέδοντος: Ο Αυτομέδοντας ήταν ο τρίτος στη ιεραρχία Μυρμιδόνας μετά τον Αχιλλέα και τον Πάτροκλο. Όταν έπαιρνε μέρος στη μάχη ο Αχιλλέας, ο Πάτροκλος ήταν ηνίοχος του. Τώρα που ο Πάτροκλος έχει τη θέση του πολεμιστή, ο Αυτομέδοντας τον συνοδεύει ως ηνίοχος.

ποια τύφλωσις! Αν φύλαγε τον λόγον του Αχιλλέως,
την μοίραν θα εξέφευγε την μαύρην του θανάτου.
Αλλά του Δί' αξίζει ο νους πλιότερο ή του ανθρώπου,
που εύκολα και άνδρ' ατρόμητον δειλιάζει και την νίκην
του αφαιρεί και άλλην φοράν

τον σπρώχνει αυτός στην μάχην **690**
όπως τότε' έβαλε φωτιά στα στήθη του Πατρόκλου.
Ποιον πρώτον και ποιον

ύστερον εγύμνωσες στην μάχην,
Πάτροκλε, οπότεν οι θεοί σ' εκάλεσαν στον Άδην;
Έπεσε πρώτα ο Άδρηστος· ο Αυτόνοος κατόπιν,
ο Επίστωρ, ο Μελάνιππος, ο Πέριμος Μεγάδης, **695**
ο Έχεκλος, ο Έλασος, ο Μούλιος και ο Πυλάρτης,
κι οι άλλοι εδειλοψύχησαν κι εφύγαν όλοι εμπρός του.

Η παρέμβαση του Απόλλωνα

Θα 'παιρναν τότε' οι Αχαιοί την υψηλήν Τρωάδα,
τόσο τριγύρω εμάνιζεν η λόγχη του Πατρόκλου,
στον πύργον αν δεν έστεκεν

ο Φοίβος, που, των Τρώων **700**

στ. 686 τον λόγον του Αχιλλέως: ο Πάτροκλος ξεχνάει
την εντολή του Αχιλλέα, να γυρίσει πίσω, όταν διώξει
τους Τρώες από τα πλοία (στ. 83-96).

στ. 688 του Δί' αξίζει ο νους: ο Πάτροκλος είναι
καταδικασμένος σε θάνατο και αυτό οφείλεται σε δύο
αιτίες: η ορμή του ήρωα αποδίδεται στην αδυσώπητη
βουλή του Δία, αλλά και ο ίδιος ο ήρωας είναι υπεύθυ-
νος, αφού ξεχνάει τις εντολές του Αχιλλέα και βαδίζει με
ολέθρια αυτοπεποίθηση στο χαμό του.

στ. 700 ο Φοίβος: κατάλογοι εννιά ή περισσότερων
θυμάτων μιας αριστείας προκαλούν πάντοτε την
αντίδραση του αντιπάλου. Στη συγκεκριμένη
περίπτωση αντιδρά ο Φοίβος, προστάτης της Τροίας,
όπως είχε προβλέψει ο Αχιλλέας (στ. 94).

υπέρμαχος, τον όλεθρον εκείνου εμελετούσε.
Και τρεις εσκάλωσε φορές ο Πάτροκλος στο τείχος
και τρεις τον εξετίναξεν ο Φοίβος με τα χέρια
τ' αθάνατα κτυπώντας του την φωτεινήν ασπίδα.
Αλλ' ότι ως δαίμων τέταρτην φοράν εχύθη ο ήρως, **705**
φοβερήν του 'βαλε κραυγήν ο Απόλλων και του είπε:
«Πάτροκλε διογέννητε, δεν έχει ορίσ' η μοίρα
των αποτόλμων Τρώων συ την πόλιν να πορθήσεις,
ούδ' ο Αχιλλεύς, εις την ανδρεία
περίσσ' ανώτερος σου».
Είπε, κι ευθύς ο Πάτροκλος μακράν εσύρθη οπίσω **710**
για να αποφύγει την οργήν του μακροβόλου Φοίβου.
Κι έμειν' ο Έκτωρ στες Σκαιές με τα γοργά πουλάρια·
κι ερεύνα ο νους του αν θα στραφεί
στην ταραχήν της μάχης
ή θα φωνάξει στον λαόν ν' αποκλεισθεί στο τείχος.
Και τούτο ενώ στοχάζονταν,
ήλθεν εμπρός του ο Φοίβος· **715**

στ. 702-705 Και τρείς εσκάλωσε φορές ...ο ήρως: ο αριθμός τρία είναι τυπικός, όχι μόνο στον Όμηρο, αλλά γενικά στις λαϊκές διηγήσεις μέχρι σήμερα (βλ. και σχόλ. Α 54). Τυπικό επικό σχήμα είναι και η τριπλή επίθεση ενός ήρωα που αποκρούεται την τέταρτη φορά (πρβλ. και παρακάτω στ. 784 κ.εξ.).

στ. 709 ούδ' ο Αχιλλεύς: ο θεός πληροφορεί τον Πάτροκλο ότι η πόλη δε θα κυριευτεί από κανέναν από τους δύο, αφού και ο Αχιλλέας θα σκοτωθεί πριν από την άλωσή της.

άνδρας εφάνη στην μορφήν καλός και ρωμαλέος,
ο Άσιος, οπού θείον του τον είχε απ' την Εκάβην,
και ήταν υιός του Δύμαντος, που πέρα εις της Φρυγίας
τα μέρ' ήταν εγκάτοικος κει που ο Σαγγάριος ρέει.
Εκείνου επήρε την μορφήν

και του 'πε τότε ο Φοίβος: **720**

«Έκτορ', από τον πόλεμον τι απέχεις; Δεν σου πρέπει.
Άμποτε αντί κατώτερος να 'μουν ανώτερός σου,
ελεεινήν ανάπαυσιν θα είχες απ' την μάχην.
Αλλ' έλα, κίνα τ' άλογα στον Πάτροκλον επάνω
ίσως τον πάρ' η λόγχη σου

και ο Φοίβος σε δοξάσει». **725**

Ο Έκτορας επιτίθεται και ο Πάτροκλος σκοτώνει τον Κεβριόνη

Είπε κι εστράφη ο θεός στον θόρυβον της μάχης
και τον ανδρείον πρόσταξεν ο Έκτωρ Κεβριόνην
ευθύς κατά τον πόλεμον τους ίππους να ραβδίσει.
Κι έβαλε τάραχον κακόν ο Φοίβος στους Αργείους,
των Τρώων και του Έκτορος την νίκη να χαρίσει. **730**
Και ο Έκτωρ δεν εφρόντιζε τους άλλους να φονεύει
αλλά τους ίππους έσπρωχνε στον Πάτροκλο επάνω.
Και από τ' αμάξι ο Πάτροκλος επήδησε κρατώντας
την λόγχη με τ' αριστερό, κι εφούκτωσε με τ' άλλο

στ. 717 ο Άσιος: ο ποιητής υπογραμμίζει τη συγγενική
σχέση του με τον Έκτορα, γιατί έτσι δικαιολογείται το
γεγονός ότι ο Έκτορας θα δώσει προσοχή στα
λεγόμενά του.

στ. 723 ελεεινήν ανάπαυσιν θα έχεις: θα πλήρωνες
άσχημα την αποχή σου από την μάχη.

στ. 727 τον ανδρείον Κεβριόνην: ο Κεβριόνης ήταν
νόθος γιός του Πριάμου (νοθογέννητος, στ. 738) και
ηνίοχος του Έκτορα (βλ. και εικόνα 28)

χοντρό λιθάρι δοντερό, και αντιστυλωμένος 735
το 'ριξε και τον Έκτορα εκτύπησε απ' ολίγο.
Αλλ' όμως τον ηνίοχον τον Κεβριόνην ήβρε,
που ήταν νοθογέννητος του δοξαστού Πριάμου,
ενώ κρατούσε τα λουριά, μες στο μεσόφρυδό του,
και ο τραχύς λίθος σύντριψε

φρύδια, και όλο εσπάσθη 740

το κόκαλο, και καταγής επέσαν οι οφθαλμοί του
αυτού εμπρός στα πόδια του·

και απ' τον λαμπρόν του θρόνον

έπεσε κάτω ως βουτηχτής και εβγήκεν η ψυχή του.
Και τότε τον ανάπαιξες, ως Πάτροκλε ιππόμαχε.
«Ω κοίτα! Πόσο είν' ελαφρός που εύκολα βουτάει! 745
μες στο ιχθυοφόρο πέλαγος αν τύχαιεν εκείνος,
και μέσα στ' άγρια κύματα θα επήδ' από την πλώρη
να ψάξει στρείδια και πολλούς μ' εκείνα να χορτάσει·
τόσο εύκολ' απ' την άμαξα στο σιάδι αυτός βουτάει·
είναι κι οι Τρώες βουτηχταί πιδέξιοι, καθώς βλέπω». 750

Αγώνας γύρω από το νεκρό Κεβριόνη

Είπε, κι ευθύς εχύθηκε στον ήρωα Κεβριόνην,
την ορμήν είχε λεονταριού, που ταύρους αφανίζει
ώσπου στο στήθος το κτυπούν
κι η ανδρειά του το φονεύει·
με λύσσαν τέτοιαν, Πάτροκλε, του εχύθηκες επάνω.

στ. 742 θρόνος: το σημείο του άρματος όπου καθόταν ο ηνίοχος

στ. 745 κ. εξ. Ο Πάτροκλος θριαμβολογώντας επαινεί τον Κεβριόνη για τον τρόπο που έπεσε, σαν δύτης που βουτάει από την πλώρη στη θάλασσα για να μαζέψει στρείδια.

στ. 749 στο σιάδι: στο ίσιωμα, στο ομαλό έδαφος της πεδιάδας.

Και απ' τ' άλλο μέρος πήδησεν

ο Έκτωρ απ' τ' αμάξι· 755

κι εκείν' οι δυο πιάσθηκαν εις τον νεκρόν επάνω
σαν δυο λεοντάρια στο βουνό, της πείνας λυσσιασμένα,
μάχονται μεγαλόψυχα για σκοτωμένο ελάφι.

Παρόμοια ποίος τον νεκρόν να πάρει Κεβριόνην
ο Έκτωρ και ο Πάτροκλος, μάχης δεινοί τεχνίται, 760
με τον αλύπητον χαλκόν ν' αντισφαγούν ζητούσαν.

Με πείσμ' από την κεφαλήν ο Έκτωρ τον κρατούσε·
ο Έκτωρ και ο Πάτροκλος· κι επάνω των οι άλλοι,
οι Τρώες και οι Δαναοί, σφοδρήν κρατούσαν μάχην.

Και όπως μ' αγών' αντίζηλον ο Εύρος με τον Νότον 765
στο όρος δάσος πολεμούν βαθύ και φουντωμένο
από πολύφλουδες κраниές και φράξα και μελέγους,

που σμίγουν όλ', αντικτυπούν τα μακριά κλαδιά τους,
και όπως συντρίβονται πολύς ο βρόντος αντηχάει,
όμοια με αντίθετην ορμήν οι Αχαιοί και οι Τρώες 770

σφάζονταν και την άνανδρην

φυγήν στον νουν δεν είχαν.

Και ως μάχονταν ολόγυρα εκεί στον Κεβριόνην,
λόγχες εμπήχθηκαν πολλές και φτεροφόρ' ακόντια
και ασπίδες σκούνησαν πολλές λιθάρια φουκτωμένα.

Και αυτός στο μέσο απέραντος

στον στρόβιλον της σκόνης 775

κοιτάμενος τους ιππικούς αγώνες λησμονούσε.

στ. 765-766 ο Εύρος με τον Νότον... δάσος πολεμούν:
ο νοτιανατολικός άνεμος, ο σιρόκος, μαζί με το νοτιά,
όταν φυσούν με ορμή μέσα σε δάσος πυκνό.

στ. 773 φτεροφορ' ακόντια: εννοεί τα βέλη που είχαν
στο πίσω μέρος τους φτερά.

στ. 775-776 Και αυτός ... λησμονούσε: οι στίχοι αυτοί,
που εδώ αναφέρονται στον Κεβριόνη, χρησιμοποιή-
θηκαν και για τον Αχιλλέα στην Οδύσσεια (ω 39)

Και όσον ο ήλιος έλαμπε στα μεσουράνια μέρη
κτυπιόταν κι έπεφταν πολλοί

και απ' τα δύο μέρη ομοίως·
και άμ' έγχειρεν ο ήλιος, όταν τα βόδια λυώνται,
τότ' ενικούσαν οι Αχαιοί χωρίς να θέλ' η μοίρα. **780**

Και από τ' ακόντια ξέσυραν τον ήρωα Κεβριόνην
μακράν των Τρώων, κι έπειτα τον γδύσαν απ' τα όπλα.
Στους Τρώας πέφτει ο Πάτροκλος αφανισμόν να φέρει
και τρεις φορές κραυγάζοντας τρομακτικώς εχύθη
και άνδρες εννέα τη φορά ροβόλησαν στον Άδη. **785**

Η νέα παρέμβαση του Φοίβου – Το τέλος του Πάτροκλου

Αλλ' όταν τέταρτην φοράν ωσάν θεός ορμούσε,
τότε σου εφάνη, Πάτροκλε, το τέλος της ζωής σου·
ότι στην μάχην σου ήλθ' εμπρός τρομακτικός ο Φοίβος.
Και δεν τον είδε, ως έρχονταν, στην ταραχήν της μάχης,
μες στην κατάχνια ολόκλειστος·

του εστήθη οπίσω ο Φοίβος, **790**
με την παλάμην πετακτήν τού επάταξε τους ώμους
και όλην την ράχιν· κι έστριψαν τα μάτια του Πατρόκλου.
Και ο Φοίβος απ' την κεφαλήν τού επέταξε το κράνος,
που αντήχησε, ως εκύλησε στα πόδια εκεί των ίππων·
και η χαίτη του στα χώματα μολύνθη και στο αίμα. **795**

Και ως τότε δεν εγίνετο να μολυνθεί στο χώμα
ο κώνος λαμπροφούντωτος, που έσκεπε τ' ωραίο
μέτωπο και την κεφαλήν του θείου Αχιλλέως·

στ. 787 σου εφάνη: η ξαφνική αποστροφή προς τον ήρωα φανερώνει τα αισθήματα συμπάθειας του ποιητή γι' αυτόν, αλλά και τη συναισθηματική του φόρτιση λόγω του θανάτου που πλησιάζει.

στ. 790 στην καταχνια ολόκλειστος: ο θεός ήταν καλυμμένος με ομίχλη.

και τότε το 'δωκεν ο Ζευς του Έκτορος να σκέπει
την κεφαλήν του κι έφθανε σ' αυτόν η μαύρ' ημέρα. **800**
Κι εκόπη το μακρόσκιο κοντάρι στην παλάμην
το λογχοφόρο, το βαρύ, και του 'πεσε απ' τους ώμους
μ' όλον τον τελαμώνα της η κροσσωμένη ασπίδα.
Και ο Φοίβος, του Διός υιός, τον θώρακα του λύει.

Πάτροκλος και Εύφορβος

Εθεοκρούσθη ο Πάτροκλος, του ελύθησαν τα μέλη **805**
και θαμπωμένος έμεινε· και οπίσω με την λόγχην
τον κτύπησ' ένας Δάρδανος των ώμων εις την μέσην,
ο Πανθοΐδης Εύφορβος, που επρώτευε των άλλων
στην λόγχην, εις το τρέξιμο και στην ιππομαχίαν.
Όταν πολέμου αμάθητος πρωτήλθεν ιππομάχος, **810**
είκοσι άνδρες μόνος του κατέβασε απ' τους ίππους.
Αυτός πρώτος σ' ελόγχισεν, ω Πάτροκλε ιππομάχε,
και δεν σε φόνευσε, κι ευθύς την λόγχην απ' το σώμα
άρπαξε και μες στον στρατόν εσύρθη, δεν εστάθη
ν' αντιταχθεί στον Πάτροκλον, αν και ξαρματωμένον. **815**

στ. 805 θεοκρούομαι: παθαίνω σκοτοδίνη από κτύπημα θεού. Ο Απόλλωνας αφαιρεί από τον Πάτροκλο τη θεϊκή πανοπλία του Αχιλλέα, ώστε ευκολότερα να νικηθεί από τους θνητούς Εύφορβο και Έκτορα στη συνέχεια. Το μόνο όπλο του Πατρόκλου που δεν ανήκει στη θεϊκή πανοπλία του Αχιλλέα, το δόρυ, θα σπάσει στα δύο (στ. 801-802).

στ. 808 Εύφορβος: αδελφός του Πολυδάμαντα.

στ. 814-815: Ο Εύφορβος υποχωρεί, αν και ο Πάτροκλος είναι άοπλος και τραυματισμένος. Η δειλή συμπεριφορά του Τρώα σε συνδυασμό με τον έπαινο των πολεμικών του επιδόσεων (στ. 809-812) τονίζει ακόμα περισσότερο την ανδρεία του Πατρόκλου.

Αλλ' ως το χέρι του θεού τον δάμασε και η λόγχη,
προς τους συντρόφους
έστρεψε την μοίραν να αποφύγει.

Πάτροκλος και Έκτορας

Και ο Έκτωρ απ' τες φάλαγγες, άμ' είδε τον γενναίον
Πάτροκλον ν' αποσύρεται κονταροπληγωμένος,
προχώρησε, του εστήθη εμπρός,
και μέσα εις το λαγγόνι 820

την λόγχην όλην έμπηξε κι η άκρη εβγήκε πέρα.

Έπεσε και κατήφεια στους Αχαιούς εχύθη.

Και ως λέοντας και αδείλιαστος αγριόχοιρος στο όρος
μάχονται μεγαλόψυχα για μια μικρή βρυσούλα,
ότι να πιουν θέλουν και οι δυο

με λύσσαν, ώσπου ο χοίρος 825

ασκομαχώντας ξεψυχά στον λέοντ' αποκάτω·
ομοίως τον ανδράγαθον υιόν του Μενoitίου,
πολλών φονέα μαχητών ο Πριαμίδης Έκτωρ
με λόγχην εθανάτωσε κι επάνω του εκαυχήθη:
«Την πόλιν μας, ω Πάτροκλε,

θαρρούσες ν' αφανίσεις, 830

και δούλες στην πατρίδα σου να πάρεις τες γυναίκες,
ανόητε! Και ακούραστα γι' αυτές ετρικυμίζαν
τ' άλογα τα φτερόποδα του Έκτορος, κι εκείνος, –
που είμαι πρώτος μαχητής των φιλομάχων Τρώων,
και δεν θα ιδούν, ενόσω ζω, την δουλικήν ημέρα· 835

στ. 822 κατήφεια στους Αχαιούς εχύθη: η θλίψη που προκαλεί στους Έλληνες ο θάνατος του Πατρόκλου είναι ένας ακόμη τρόπος με τον οποίο ο ποιητής τονίζει τη σημασία της απώλειας και το μέγεθος της ανδρείας του ήρωα.

στ. 826 ασκομαχώ: αναπνέω βαριά, με δυσκολία.

στ. 832 ετρικυμίζαν: έτρεχαν για να πολεμήσουν.

«Ω Πάτροκλε, τον θάνατον γιατί μου προμαντεύεις;
Ποιος ξέρει μήπως ο Αχιλλεύς, της Θέτιδος ο γόνος, 860
χάσει αυτός πρώτος την ζωήν

στην λόγχη μου αποκάτω;»

Είπε και μέσ' απ' την πληγήν,

πατώντας τον, την λόγχην

ανέσπασε και ανάσκελον τον έσπρωξε στο χώμα.

Κι ευθύς στον Αυτομέδοντα με το κοντάρι εχύθη,

που είχε ακόλουθον λαμπρόν

ο ασύγκριτος Πηλείδης, 865

να τον κτυπήσει, αλλ' έπαιρναν αυτόν οι ταχείς ίπποι,
οι αθάνατοι, που οι θεοί χάρισαν του Πηλέως.

Εικόνα 29. Οι Αχαιοί σηκώνουν το κορμί του νεκρού Πάτροκλου, ενώ η ψυχή του πετάει τριγύρω με τη μορφή πάνοπλου πολεμιστή. Ερυθρόμορφος κρατήρας, περίπου 500 π.Χ. Ακράγας, Αρχαιολογικό Μουσείο (αντίγραφο).

Μάχη γύρω από το νεκρό Κεβριόνη

«Ὡς δ' Εὐρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν οὔρεος
ἐν βήσσης βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην, φηγόν τε μελίην τε
τανύφλοιόν τε κράνειαν, αἶ τε προς ἀλλήλας ἔβαλον
τανυήκεας ὄζους ἠχῆ θεσπεσίη, πάταγος δέ τε
ἀγνυμενάων, ὡς Τρῶες καί Αχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι
θορόντες δῆουν, οὐδ' ἕτεροι μνώνοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.»

(Π 765-771)

στ. 866-867 οι αθάνατοι: τα ονομαστά άλογα του Αχιλλέα, Ξάνθος και Βαλίος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«Ο θάνατος του Διγενή»

[Απόσπασμα ακριτικού τραγουδιού που εξυμνεί τα υπεράνθρωπα κατορθώματα αλλά και το τέλος του Διγενή]

«...Σπίτι δεν τον εσκέπαζε, σπήλιο δεν τον εχώρει
τα όρη εδιασκελίζε, βουνού κορφές επήδα,
χαράκι' αμαδολόγαγε και ριζιμιά ξεκούνιε.
Στο βίτσιμά πιανε πουλιά, στο πέταμα γεράκια,
στο γλάκιο και στο πήδημα τα λάφια και τ' αγρίμια.
Ζηλεύγει ο Χάρος, με χωσιά μακρά τονε, βιγλίζει,
κι ελάβωσέ του την καρδιά και την ψυχή του πήρε».

(Ν. Πολίτης, Εκλογή από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, εκδόσεις «γράμματα», Αθήνα 1991, σελ. 125-126)

σπήλιο: σπηλιά, **διασκελίζω:** υπερπηδώ, **χαράκι:** μικρός βράχος, **αμαδολογώ:** ρίχνω μια πέτρα (αμά-δα) προς συγκεκριμένο στόχο, **ριζιμιό:** αυτό που έχει ριζώσει κάπου, που έχει βαθιές και δυνατές ρίζες, **βίτσιμα:** το τίναγμα του σώματος, **γλάκιο:** (το λάκημα < λακώ), το τρέξιμο, ο αγώνας δρόμου, **χωσιά:** ενέδρα, παγίδα, **βιγλίζω:** παραμονεύω, ενεδρεύω, παρατηρώ αθέατος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Ποια είναι τα τελευταία κατορθώματα του Πάτροκλου; Αφού μελετήσετε και την Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας, να δείξετε ότι όλη η δράση του ήρωα στη ραψωδία Π έχει τα χαρακτηριστικά της αριστείας με αποκορύφωμα τους στ. 783-785.
- 2.** Πώς δικαιολογείται η μάχη γύρω από το νεκρό Κεβριόνη με βάση τους κανόνες του ομηρικού πολέμου;
- 3.** Ποιο ρόλο παίζει ο Απόλλωνας στην ενότητα; Ο τρόπος με τον οποίο δρα ο θεός στο θάνατο του Πάτροκλου (προσέξτε κυρίως τους στ. 789-790) μειώνει ηθικά τον ίδιο ή προβάλλει περισσότερο την ανδρεία του θύματος του; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- 4.** Να παρακολουθήσετε το σταδιακό αφοπλισμό του Πάτροκλου και να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα: α) Με ποια σειρά αφαιρούνται τα όπλα του ήρωα; β) Θεωρείτε ότι ο αφοπλισμός του ήταν απαραίτητος και ότι έπρεπε να γίνει από ένα θεό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- 5.** Τι προοικονομεί η εικόνα του Έκτορα με το κράνος του Αχιλλέα στο κεφάλι (στ. 799-800); Σε ποιο σημείο της ενότητας η προσήμανση γίνεται ξεκάθαρη;
- 6.** Αφού μελετήσετε τους στ. 786-855, όπου παρουσιάζεται η πτώση και ο θάνατος του Πάτροκλου, να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις: α) Ποιοι (θεοί ή άνθρωποι) συμπράττουν στην ήττα του Πάτροκλου και τι ακριβώς κάνει καθένας; β) Με ποιους τρόπους ο ποιητής προβάλλει την ανδρεία του συντρόφου του Αχιλλέα;
- 7.** Πού φαίνεται η συμπάθεια του ποιητή για τον Πάτροκλο; Να σημειώσετε τα αντίστοιχα χωρία του κειμένου.

8. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά και το ρόλο του Απόλλωνα στο θάνατο του Πάτροκλου με τον τρόπο τον οποίο χρησιμοποιεί ο Χάρος, για να σκοτώσει τον Διγενή στο ακριτικό τραγούδι που εξυμνεί τα υπεράνθρωπα κατορθώματα του ακρίτη (βλ. Παράλληλο κείμενο). Να ελέγξετε τι επιδιώκουν τόσο ο Όμηρος όσο και ο ανώνυμος ποιητής του ακριτικού τραγουδιού με το να αποδίδουν παρόμοιες συμπεριφορές στον Φοίβο και στον Χάρο αντίστοιχα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Ήδη στο προοίμιο του ιλιαδικού έπους επισημάναμε το πρόβλημα της ευθύνης των θνητών και του βαθμού θεϊκής επέμβασης στα ανθρώπινα πράγματα. Παίρνοντας αφορμή από το θάνατο του Πάτροκλου, που παρουσιάζεται από τον ποιητή ως αποτέλεσμα προσωπικής ευθύνης του ήρωα αλλά και της βουλής του Δία (στ. 685 κ.εξ.), να επισημάνετε χωρία από τις ενότητες που διδαχθήκατε μέχρι τώρα, στα οποία προβάλλεται το πρόβλημα της ανθρώπινης ευθύνης, να τα μελετήσετε κατά ομάδες, να καταγράψετε τις σκέψεις και τα συμπεράσματά σας και να τα συζητήσετε στην τάξη.

2. Αφού μελετήσετε την Περιληπτική αναδιήγηση και τις ενότητες της *Π* ραψωδίας που δίνονται αναλυτικά σε συνδυασμό με το εικονογραφικό υλικό που τις πλαισιώνει: α) Να συζητήσετε στην τάξη τις λεπτομέρειες που θέλησε να αποδώσει κάθε καλλιτέχνης με το έργο του. β) Να επισημάνετε τις εικόνες που δεν αποδίδουν ομηρικές σκηνές και να συζητήσετε τι θέλησαν να αποδώσουν με αυτές οι δημιουργοί τους. γ) Ποια λεπτομέρεια του ομηρικού κειμένου νομίζετε ότι θα

ερέθιζε δημιουργικά έναν καλλιτέχνη (εικαστικό, θεατρικό συγγραφέα κτλ.) και γιατί; δ) Προσπαθήστε να αποδώσετε τη λεπτομέρεια αυτή με ένα δικό σας έργο (εικαστικό, ποιητικό, θεατρικό κτλ.) και, παρουσιάζοντάς το στην τάξη σας, να εκθέσετε ποιος ήταν ο στόχος σας και ποιες δυσκολίες αντιμετωπίσατε για την υλοποίησή του. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Τέχνη, Δημιουργία, Ομοιότητα – Διαφορά]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 2ου ΤΟΜΟΥ

ραψωδία Ζ

Περίληπτική αναδιήγηση	5
στ. 119-236.....	7
στ. 369-529.....	12

ραψωδία Η

Περίληπτική αναδιήγηση	31
στ. 206-315.....	33

ραψωδία Θ

Περίληπτική αναδιήγηση	45
------------------------------	----

ραψωδία Ι

Περίληπτική αναδιήγηση	48
στ. 225-431.....	50

ραψωδία Κ

Περίληπτική αναδιήγηση	69
------------------------------	----

ραψωδία Λ

Περίληπτική αναδιήγηση	70
------------------------------	----

ραψωδία Μ

Περίληπτική αναδιήγηση	72
------------------------------	----

ραψωδία Ν

Περίληπτική αναδιήγηση	74
------------------------------	----

ραψωδία Ξ

Περίληπτική αναδιήγηση	75
------------------------------	----

ραψωδία Ο

Περίληπτική αναδιήγηση	76
στ. 1-79.....	78

ραψωδία Π

Περίληπτική αναδιήγηση	85
στ. 1-100.....	86
στ. 684-867.....	92

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.